

ERDELYI
PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

1876.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ

SZÁSZ GERŐ,

ev. ref. első-pap és esperes.

FŐMUNKATÁRS

SZÁSZ DOMOKOS,

ev. ref. második-pap és egyhm. jegyző.

HATODIK ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRTT, 1876.

NYOMATOTT STEIN J. EGYET. NYOMDÁSZ BETŪIVEL.

TARTALOM:

Vezér cikkek.	Lapszám.	Lapszám.
Tanintézetek. <i>B—n J—s.</i>	1.	Az erdélyi ev. ref. egyházkerület ötödik közgyűlése. 185.
Egy tekintélyes hang a kolozsvári theol. fakultás ügyében.	2.	1876. június 14. <i>Szász Domokos.</i> 193, 100, 101.
A kepe törlesztési takarék-magtárakról. <i>Egy marosi ref. pap.</i>	3.	„Theol. fakultásunk Kolozsvártt.“ <i>Filó Lajos.</i> 111. 120.
Uj évi gondolatok. <i>Egy marosi ref. pap.</i>	9.	Püspöki jelentés. (Felolvastatott az egyházk. közgyűlés III. ülésén, jun. 13-án.) <i>Nagy Péter.</i> 117.
„Theol. fakultásunk Kolozsvártt.“	11.	Deák Ferencz emlékszobra. <i>Szlávy József.</i> 125.
Tükör darabok. <i>Surányi Gyula.</i>	17.	Mi lesz ebből. <i>Gönci János.</i> 126.
Észrevételek a „kepetörlesztési takarék-magtárakról“ feliratu cikkekre. <i>Mike Lajos.</i>	25.	Kinos helyzet. <i>A szerkesztőség.</i> 127.
Falusi levelek a szerkesztőhöz. <i>M—i.</i>	34.	Alea est jacta. <i>Szász Domokos.</i> 133.
„Theol. fakultásunk Kolozsvártt.“ <i>Szász Károly.</i>	41.	Az iskolai takarék-pénztár és a paedagogia. 135 143, 151, 159.
Visztautasítás. <i>Dr. Kolozvári Sándor.</i>	44.	A szentháromság dogmája. <i>Egy marosi ref. pap.</i> 141.
Fény- és árnyék-lépek a történelemből. <i>Egy marosi ref. pap.</i>	49.	Az istoni kijelentés dogmájához. <i>Kisantal Sámuel.</i> 149.
Egy anyagilag hanyatlásnak indult ref. egyház. <i>r. l.</i>	52.	Az új pap-választási törvényről. <i>Egy marosi ref. pap.</i> 157.
A kanonika vizitációról. <i>Egy marosi ref. pap.</i>	58.	Korunk arany-bornyai. 165.
Ismét a kepe-váltási magtárakról. <i>Gergely Lajos.</i>	65.	A néptanítók általános műveltségének emelése. 167.
Az erdélyi ev. ref. egyházkerületi lelkészek és lelkész-özvegy-árvai gyámintézetének szabályai. <i>Bodor Antal.</i>	67.	Isten szava. <i>Egy marosi ref. pap.</i> 173.
A dogmák hatása a keresztyén vallás körében. <i>Kisantal Sámuel.</i>	73.	Az iskolai takarék-pénztárak kérdéséhez. <i>Egy érdekelt szülő.</i> 175.
Egy pár szó a kanonika vizitációról. <i>Puskás Lajos.</i>	75.	A tanév elején 181.
Vallás-oktatás népiskoláinkban. <i>Nagy Domokos.</i>	76.	Gladstone korunk vallásos áramletairól. 183.
A káplánság kérdéséhez. <i>Surányi Gyula.</i>	81.	Tsnévet megnyitó beszéd. <i>Jancsó Lajos,</i> ig. t. 189.
A vallás- és ének-tanításáról. <i>Puskás Lajos.</i>	83.	Az iskolai takarék-pénztárak barátjaihoz. <i>Schöter Carina.</i> 191.
Az idők tanuja. <i>Horváth István.</i>	89.	Észrevételek a theológiát tanulók hadkötelezettsége körül. <i>Egy theologus.</i> 201.
Vélemény a gyermek menhelyek felállítására tárgyában. <i>Garda Lajos.</i>	91, 99.	„Aere perenius“ gróf Mikó Imre végrendeletei. 205.
Kegyület. <i>Egy marosi ref. pap.</i>	97.	Van-e haszna a klasszikus nyelvek tanulásának? <i>Geréb Márton.</i> 207, 213.
Emlékezzünk régiekről. <i>M—i.</i>	98.	Közoktatásügyi rendelet. Az egyházi főhatóságokhoz <i>Trefort Agosion s. k.</i> 209.
Weisz-Bernát Ferenc, k. tanácsos, mint a „nemzetgazdasági-egylet“ tagjának 1876. márc. 23-án tartott előadása. 105, 114, 121, 129.	138.	Új adónem és még valami. 216.
Husvétii gondolatok. <i>Bedő Ferenc.</i>	113.	Béköszöntő tanárt-fogadó beszéd. <i>Jancsó Lajos.</i> 221.
A népiskolai hatóságról hozott póttörvény-cikk. 117, 123,	132.	Az iskolai takarék-pénztárak Franciaországban. 222.
„Theol. fakultásunk Kolozsvártt.“	130.	Zsedényi Ede megnyitó beszéde. (A magyarhoni ágostai ev. egyház egyetemes gyűlésén, okt. 12.) 229.
Még egy néhány szó a káplánság kérdéséhez. <i>Farkas Károly.</i>	140.	A kis gyermekek sűrű halálozása okairól. <i>Egy marosi ref. pap.</i> 230.
Kik lépnek nyomunkba. <i>Sz. B.</i>	145.	Pap és hallgató. <i>Egy marosi ref. pap.</i> 237.
Egy fontos indítvány, illetőleg kérelem. <i>Szászvárosi.</i>	147.	Egy kis lámentáció és egyéb semmi. <i>Egy másik y.</i> 239.
Meghívó a ker. közgyűlésre. <i>Gr. Mikó Imre.</i>	153.	Segíts magadon s az isten is megsegít. <i>Egy marosi ref. pap.</i> 245.
Derék példa. <i>Sz. B.</i>	153.	Gyászünnepély. 253.
A m.-vásárhelyi ev. ref. egyház hála-nyilatkozata n.-méltóságú gr. Mikó Imre urhoz.	155.	A vallás- és közokt. m. kir. miniszterium 1877. évi költségvetése (<i>K. T. T. K.</i>) 255.
A szentlélek dogmájához. (Pünkösti elmélkedés). <i>Kisantal Sámuel.</i>	161,	Iskola-ügyünk. <i>Szász Béla.</i> 261, 269.
Megtérítés, az iskolai takarék-pénztárak ügyében.	162.	Érdekes cáfolat. <i>y.</i> 263.
Pünköst. <i>Egy marosi ref. pap.</i>	169.	Az egyházmegyék kikerekítése. <i>Gönci János.</i> 271.
A prot. egyület gyűlése Kecskeméten.	172.	Adventi elmélkedés. <i>Kisantal Sámuel.</i> 277.
Az „Erdélyi prot. közlöny“ t. szerkesztőségének. <i>gr. Mikó Imre, Bodor Antal.</i>	177.	Gyászünnepélyeink. <i>Demeter Sámuel.</i> 280.
Egy kis számvetés. <i>Surányi Gyula.</i>	177.	Az új egyházkerület terve. <i>Surányi Gyula.</i> 280.
Nyílt levél. <i>Baló Sándor.</i>	178.	Ex omnibus aliquid. <i>Horváth István.</i> 285, 294.
Egy kérdés. <i>Egy eligazodni akaró ref. pap.</i>	180.	A Mikó-emlék-ünnepély. (S.-Sz.-Györgyön.) —i. 287.
Br. Kemény Gábor egyházker. főgondnok elnöki megnyitó beszéde.	185.	A pap-választási új rendszabályok. <i>Gönci János.</i> 295.
		Tájékoztásul. <i>Szász Domokos.</i> 301,
		Nyílt levél. <i>Szász Károly.</i> 303.
		1876. 315.
		Lejárt-e képviselink mandátuma? 316.
		Központi igazgatásunk és még valami. 317.

	Lapszám.
Iskola-ügyek.	
Emlékirat a vallás-oktatás ügyében.	19, 27.
A vallás-ügyi miniszternek Haynald érsekhez intézet levele.	35.
Körlevél a Deák Ferenc-ünnepély tárgyában. <i>Gróf Mikó Imre, Bodor Antal.</i>	57
Adakozási felhívás az erdélyi ev. ref. egyházkerület házi-pénztára megalapítására. <i>Gr. Mikó Imre, Bodor Antal.</i>	60.
Az áll. igazgató-tanács kis- és nagy gyűléséből. <i>B—r A—l. 5, 28, 45, 53, 61, 85, 107, 115, 140, 155, 121, 200, 216, 247, 255, 286, 309.</i>	319.

	Lapszám.
Tárczák.	
Adalékok az erdélyi ev. ref. egyház történelméhez. <i>Szabó Károly.</i>	5, 13, 20, 29.
Közüktatás-ügyünk 1875-ben.	7, 14.
Ifjúsági irodalmunk.	22.
A gyermek halálozásról hazánkba.	30, 39.
A magysr methodika történetéből. <i>K.</i>	46, 54.
A magyarországi protestáns egyházak történelme érdekébe. <i>Szeremlei Sámuel.</i>	62.
A vallási és egyházi reform. mozgalmak jelentésükben és jogosultságukban történelmileg megvilágítva. <i>Bedő Ferenc.</i>	68, 76.
Az ember fia. <i>Nagy József.</i>	85, 93, 101.
Egyesítési törekvés. <i>Miklósi József.</i> 103, 109, 126, 135, 143, 157.	
A világiak életszabálya a budha követőknél. <i>Jánosi Gábor.</i>	111, 118.
Péter sziklája Romában. <i>Lénárt József.</i> 124, 133, 141, 148, 156, 163, 175.	
Két skót hölgy látogatása Debrecenben.	165.
Protestáns egyház történelmi adatok. <i>Szilágyi Sándor.</i>	173, 181, 191, 199.
Castelar a vallás-szabadságról.	182.
Kalászkod a vallás történelme mezejéről. <i>Jánosi Gábor</i>	107, 112.
Téves analogiák az összehasonlító hittudományban. <i>Jánosi Gábor.</i> 122, 128, 136, 145, 152, 161.	
A párizsi egyetemről.	155, 163, 171.
Pál és Róma.	168, 176, 185.
Bossuet és Fénelon.	177, 186.
Egyiptomból. <i>Jánosi Gábor.</i>	192, 201, 210.
A jelenések könyve. <i>Farkas Károly.</i> 217, 224, 234.	
Emlékbeszéd gróf Teleki Domokos felett. <i>Mentovich Ferenczl.</i>	223, 232.
A budapesti egyetem.	241, 248, 255.
Gr. Mikó Imre emlékezete. <i>Szász Gerő.</i> 264, 272, 282.	
Antonelli bibornok.	266, 274.
Népoktatás-ügyünk az 1873/4. tanévben.	289, 297.
A hó és a hóvilág.	291, 299.
Medgyesi Pál levelei. <i>Szilágyi Sándor.</i> 306, 320.	

	Lapszám.
Könyvismertetések.	
„Az ellenzéki szellem az iskolában.“ Irta Gyertyánfy István, sat. <i>Gönci János.</i> 107, 114, 123, 129, 160, 170, 179.	

	Lapszám.
Necrologok.	
Deák Ferenc	33.
Bétyi Antos Ferenc <i>Kisantal Sámuel.</i>	95.

	Lapszám.
Legid. gr. Teleki Domokos egyházker. főgondnoka.	137.
Hidvégi gr. Mikó Imre.	197.
Kölonthe József. <i>Nagy Sándor.</i>	159.
Székely Miklós. <i>Szakács Mózes.</i>	132.
Hiri Ferenc. <i>Sámi László.</i>	305.

	Lapszám.
Vegyes tartalmuak.	
Bukarestből <i>Gyárfás Albert.</i>	31, 71, 135, 138.
Missziói levelek. <i>Tomka Károly.</i>	38, 165, 115.
Kepviselőház közoktatási-bizottságából.	55.
Emlék a közel-multból. <i>Benedek Ferenc.</i>	70.
Az anya könyvek	71.
Aláírási felhívás. Fábán Dániel népszerű halotti beszédeire. <i>Petrik Géza.</i>	79.
Csapás tüzvész által. <i>Erődsdi Pál.</i>	120.
Magna ingenia conveniunt. <i>Egy patronus.</i>	150.
Helyreigazítás. <i>Técsi Antal.</i>	115.
Az unitáriusok zsinata Árkoson. <i>Kisantal Sámuel.</i>	193.
Előfizetési felhívás. „Protestáns egyházi beszéd-tár“ sat. <i>Margócsy József</i>	21
Felhívás és kérelem a magyar néptanítókhöz. <i>Lakits Vendel.</i>	22.
Előfizetési felhívás. „Magyar protestáns egyház-történet.“ <i>Csuthy Zsigmond.</i>	242
Jelentés a „Szilágymegyei tanító-testület“ harmadik évi működéséről. sat.	250, 259.
Interpelláció t. Szini Ján. esp. urhoz. <i>Székely János,</i>	251.
Felhívás. <i>Gönci János.</i>	283.
Értesítés. A M. Tud. Akadémia könyvkiadó vállalatáról. <i>A M. Tud. Akadémia Könyvkiadó-Bizotts.</i>	284.
Az „Erd. prot. közlöny“ olvasóihoz. <i>Szász Gerő.</i>	293.

	Lapszám.
Vidéki élet.	
V.-hunjad-zarándi egyházmegyéből. <i>Gál Sámuel.</i>	15.
Statisztikai adatok a zilahi ev. ref. egyházmegyéből <i>Révay Pál.</i>	15.
Két magtárról. <i>Simon Elek.</i>	78, 87.
A marosi egyházmegyéből. <i>Gönci János.</i>	119.
Köpe-fizetés husvótkban. <i>Viski Pál.</i>	159.
Egy pap-választás Haromszéken. <i>Háromszéki.</i>	166.
Szász-Rógen. <i>Marosi Elek.</i>	184.
Holtmaros. <i>Boka György.</i>	131.
Gyalakuta. <i>Bogdán József.</i>	132.
Marosvásárhely. <i>E—n.</i>	138.
Sz.-K.-Szt.-Márton. <i>Szabó József.</i>	147.
Hóderfája. <i>Szilágyi Károly.</i>	180, 195.
Visszaemlékezés. <i>Nagy Sándor.</i>	203.
Dézs.	212.
Szilágyszolnoki egyházmegyéből. <i>Surányi Gyula.</i>	219.
Zilah. <i>yrf.</i>	136.
N.-Doba. <i>Botka Károly.</i>	275.
A kolozs-kalotai egyházmegyéből. <i>r. l.</i>	310.
A k.-fehértvári egyházmegyéből. <i>r. l.</i>	322.
A nagy-szebeni egyházmegyéből. <i>r. l.</i>	323.

	Lapszám.
Külföld.	
Irodalmi szemle.	310, 325.
„Különfélék“ majd minden számban.	311, 325.
„Köröztetések“.	64, 152, 313, 326.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JANUÁR 6, 1876.

262—I. SZÁM.

Megjelenik minden esütőtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Olvasóinkhoz.

A két első számot minden volt előfizetőnknek megküldjük. Ez nem irodalmi házalás, mert semmi kötelezettséggel sem jár; csupán előzékenység részünkről azokkal szemben, kik netalán késedelmezők. A harmadik számot már csak azok kapják, kik lapunkra előfizettek, vagy megrendelték.

Szivesen kérünk hát mindenkit, hogy e tekintetben intézkedjenek annál inkább, mert egy lap szétküldésénél személy-válogatást nem tehetünk.

A mult évi hátralékosokat, kik írásosan rendelték meg lapunkat, melyeket megőriztünk, tartozásaik beküldésére kérjük.

Kolozsvártt, január 5, 1875.

Az „Erd. prot. közl.” kiadó hivatala.

Tanintézetek.

Kolozsvár, január 4, 1876.

Kezdjük szemlőnket gymnáziumainkon, s úgy fogjuk találni, miszerint a Királyhágon innen fekvő ev. ref. egyházkerület népossgéhez és területi nagyságához képest talán még igen is sok teljes gymnáziumot tart fenn.

Ha azonban magunkat ámitani nem akarjuk, be kell vallanunk, miszerint azoknak legalább egy része nem képes megfelelni a kor kívánalmainak, s nem képes teljesíteni mindazon kötelességeket, melyek teljesítését törvényeink megkívánák a nyilvánosaknak elismert és azok jogaival felruházott intézetektől.

Ezen bajon segitenünk kell és pedig mihamarább; mert ha ezt elmulasztjuk, ifjaink készületlen lépve ki gymnáziumainkból, vagy éppen nem, vagy csak nagy küzdelemmel fogják folytathatni magasabb

kiképzésüket. Ha pedig gymnáziumaink egyik, vagy másik magán-intézeté válna, nem lenne jogosulva jogérvényes bizonyítványokkal látni el tanoncait, azoknak csak sok bajjal és vizsgák útján lehetne valamely felsőbb tanintézetbe bejutni.

Ennél fogva, a gymnáziumokra nézve nézetünk az, hogy számba véve anyagi erőnket, tartsunk fenn annyit számot, a hánynak cél- és törvényszerű fenntartását anyagi erőnkkel megbirjuk, a többit változtassuk át célszerűen beállított és elemi osztályokkal ellátott négy osztályu gymnáziumokká.

Bizonyára, kevesebb bajt fog okozni mind a szülőknek, mind a tanulóknak, ha a negyedik osztályon felül távolabb találnak fel egy jól berendezett tanintézetet, mintha egy hiányosan összetákoltt intézetbe végezve a nyolc osztályt, a szülők pénzüket sárba dobták s a gyermekek idejüket nagy részben elvesztegették.

Egy másik ógető szükség: egy az akademiák magaslatán álló papnövelde felállítása.

Ennek szükségességét és sürgősségét ma már nem tagadja senki, de a hol, mikint és miből kérdések felett ma is kemény tusa foly.

Azonban, ezen kérdésekhez még ez uttal nem kívánunk szólni s akkorrá tartjuk fen jogunkat, a mikor az ev. ref. püspök elnöklete alatt kiküldött bizottság megállapodásaival megismerkedhetünk.

Városokon az elemi iskolák s falakon a népis-kolák ügyét sem volna szabad elhanyagolnunk, s nem kellene mindent csak az államtól várunk. E részben lelkeszeinktől s a volt földesuraktól várunk legtöbbet, s meg vagyunk győződve, hogy ha azok jó példával járnak elől, legalább nagyobb egyházainkban az összetett állérekéből lehetséges lesz célszerű elemi és falusi iskolákat felállítani és fentartani.

Arra azonban, hogy minden és helyes irányban reformáljuk különösen gymnáziumainkat és felállítsuk papnöveldeinket: mindenek előtt tisztában kell lennünk

micsoda alapokkal rendelkezik ezen célokra egyházkerületünk; mert nem szabad tovább nyújtzkodnunk, mind takarónk ér, s ha nem állithatunk fel anynyi teljes gymnáziumot, a menynyi most névleg létez, állítsunk fel anynyit, a menynyire van modunk, s ha erőnk nem bírja meg a papnöveldének csupán önerőnkön való létesítését, állítsuk fel azt azon erők felhasználásával, melyek önkint kínálkoznak.

Rövidbe foglalva; mi arról vagyunk meggyőződve, miszerint ha tanintézeteinket reformálni, vagy még ujakat is alakítani akarunk, legelsőbben is számba kell vennünk minden intézetünk anyagi erejét, az egyes hagyományok természetét s ezután mindazon alapokat, melyek tudományos célokra vannak hagyva, gymnáziumaink reformjaira, a papnövelde felállítására kell fordítanunk, s meg vagyunk győződve arról, hogy miután 48 előtt négy helyt végezhatték ifjaink a theológiát, jogot, és filozófiát, bár ha ma a kívánalmak nagyobbak és a tanító erők többre is kerülnek, miután jogtanításra nincs szükségünk, a theológusi tanfolyamot is csak egy helyt kell beállítanunk, a Királyhágón innen fekvő ev. ref. egyh.-kor. öszszes vagyona meg fogja birni a mulhatlan reformok létesítésére szükséges kiadások fedezését.

De hogy ezt elérhessük, le kell mindenek előtt mondanunk a megszokott provinciálizmusokról s el kell ismernünk, miszerint a tanítási célokra tett alapítványok az egyházkerület és nem kiválóan egyes intézetek tulajdonai.

B—n J—s.

Egy tekintélyes hang a kolozsvári theol. fakultás ügyében.

A nagy tekintélyű Ballagi Mór folyó évi 1. számában az „Egyh. és isk. lapok-“nak „1875“ feliratu cikkében egyebek közt a Kolozsvárt felállítandó theol. fakultásról ezeket mondja:

— A mit második helyen regisztrálhatunk, az ama nagyszerű fordulat, melyet az erdélyi viszálynak a közgyűlés által kiküldött véleményező bizottság két rendbeli dolgozata adott. Ezek egyike Szász Domokos tollából egy ev. ref. theol. fakultás és tanárképezdének a kolozsvári m. kir. tudomány-egyetemmel kapcsolatban leendő fölállítását tervezi; a másik Kovács Ödöntől, melynek még csak egy részét olvastuk, alkalmasint a N.-Enyeden létező főiskolát kívánja a kor igényeinek megfelelő színvonalra emelni.

Mi nem ismervén a helyi viszonyok mindenféle árnyalatait, következetesen tartózkodtunk a vitába való minden avatkozástól; most sem akarunk véleményyt nyilvánítani, csak azon érzelemnek kívánunk kifejezést adni, melyet Szász Domokos kitünő dolgozata lelkünkben támasztott.

Kik munkálkodásunkat figyelmükre méltatják, emlékezni fognak a tollharcra, melyet 1870-ben a mellett vívtunk, hogy a pesti tudomány-egyetemen a kath. theol. fakultás mellett a görög-nem-egyesültek és a protestánsok részére is theologiai fakultások létesíttessenek, míg ellenkezőleg az egyetemi tanárok a kath. fakultásnak is az egyetemből leendő eltávolítását javalták.

Minket az állam-egység magasabb érdekén kívül, mely a felekezeti és nemzetiségi velleitásokon túlemelkedni kénytelen állam-kormány szeme előtt működő intézetben inkább lenne biztosítható, még azon meggyőződés vezetett, hogy míg a papnöveldek mellett, melyeknek nem anynyira a theologiai tudomány, mint a papi szolgálatra való ügyesítés a céljuk, egy magasabb intézet nem létezik, mely a gyakorlati céltól eltekintve, különösen a tudomány mivélését tartja szem előtt, mind addig a hazai protestáns theológia soha azon szégyenletes gyámsági viszony alól föl nem szabadul, melyben az a reformáció óta nemzeti mivéltségünk nem kis hátrányára a külföldhöz állott.

Bármily nyomósak azonban az okok, melyek a protestáns theologiai fakultásnak a nemzeti tudomány-egyetem kebelében történendő fölállítását javallják, a felekezeti szellemtől sokat zaklatott nemzetben oly általános az idegenkedés a vallási kérdésekkel való foglalkozástól, és az ultramontánizmus nagyessü és befolyásu vezérférfiai ez idegenkedést, a nekik nem kedvező áramlat ideje alatt táplálni és javukra kiszákmányolni oly serények, hogy a különböző theologiai fakultások eszméje még csak tüzetes diskuszzió alá sem jutott, hanem egész csendességgel elejtetett.

És valljuk be őszintén: az, hogy merőben államköltségen állíttassanak fel a különböző felekezetek theol. fakultásai az egyetemen, kívánatos sem volna, tekintve azt, hogy az esetben a tanár-választási jog is a kormányt illetné, mi az egyház szabadsága elvét lényeges pontban veszélyeztetné.

Ha pedig autonomiai tekintetek a theol. fakultásnak magunk erején történendő fölállítását inkább

javallják, akkor a főcél tekintve, t. i., hogy önálló theol. tudomány fejlődése legyen lehetővé téve, egészen mindegy akár a kolozsvári, akár a budapesti tudomány-egyetemmel tétetik kapcsolatba. Fődolog, hogy egyetemi berendezéssel, egyetemi tudományos, szabad légkörben mozogjon.

Igaz, hogy oly fakultás felállítása nem egyes egyházkerület, hanem az egyetemes magyar prot. egyház kötelességszerű teendője volna; de miután egyetemes magyar prot. egyház még ez idő szerint sem létezik, addig míg egyetemes akarat-nyilvánításra út és mód nyílik, a gondviselés különös művének kell tekintenünk, ha egyesek az egyetemet illető teendőkre vállalkozván, a leendő egyesülést előkészítik s így nem csak annak az ügynek tesznek szolgálatot, melyet éppen felkaroltak, hanem a protestáns ügynek általában. Ha valahol, bizonyára itt áll, hogy „dimidium facti, qui bene coepit, habet.“

A kepe törlesztési takarékmagtárakról.

Ha én valami ágaskodó, magamat licitáló, dicsérő, okvetlen fel- és kitüntetni óhajtó egyén volnék — mi nem vagyok — olyan jeremiádot rajzolnék cikkem cím iratához: akár maga a proféta. Nagyszerű kérdés, ugy-e bár, t. olvasó? De hiszen, a mai világ szereti az efféle kérkedő, hangzatos, sokat ígérő, keveset tartalmazó s még kevesebbet adó, „nesze semmi fogd meg jól“ dikciókat, a sok és fellengős beszédű, de kevés velejű szónokokat. Hanem azért kérem még is csak tovább olvasni és az ítéletet a végén kimondani.

Elmondhatnám, ki és mi a pap in idea et in praxi. Mit követel tőle a világ, és mit ad neki a világ? A világ ugyanis azt követeli a paptól — nagyon helyesen — hogy legyen „lumen luminis ad majorem dei gloriam“ az embereknek. Zárja el az ember elől a vétek, a bűn minden útait, mit maga az isten sem teszen, nem akarván korlátozni az embernek adott „szabad akaratot.“ Ó te szegény pap! ellenség táborától körül vett fegyvertelen katona! Mert mi a pap fegyvere? Az ige! Hajdan erős, hatalmas a szívek legtitkosabb redőibe, a velőkig ható két élű fegyver. Ma, a fülek mellett elhaladó, pusztában kiáltó szó, legfőlebb — a templomban sokszor — csendesen az álom karjaiba ringató bölcsődal. És mit ad a világ a papnak? Kepét, igenis kepét! Még pedig milyent; és mikint? Hogy milyen a kepe, tudják, a kik kapják. Hogy mikint adják, tudják, a kik kapják is, a kik adják is. Milyen lehet az, miről azt mondja az adó: „jó szívvel adom, mert muszáj.“ Mégis némelyek azt mondják: „a kepe köti össze a papot hallgatójával.“ Furesza okoskodás! Éppen mintha azt mondanák, hogy „a Löhnung köti össze a katonát a házával.“ Bizony, a gyakorlati életben a kepe nem összeköti, hanem ellöki a hallgatót a paptól. Bizonyítja ezt a sok pap

ellen való panasz, mi többnyire kepefizetés idején és — ha jól megkeresnök — a kepe miatt merül fel. Ezt is bizonyítja a praxis.

Egyh.-megyénkben gyakran hangsúlyoztatik az: „hogy a kepe kopik.“ Az kérem, már nem kopik, mert elkopott. Elanynyira, hogy ma már valódi neve nem „kepe“, hanem „epe.“ Epe az adóknak is, a kapóknak is; el anynyira, hogy ha a papok volnának a világ legegészebb emberei, pedig nem azok valóságban, sőt nem is lehetnének, mert a világ mindjárt fejükre olvasná: türökké, szenvedőké a menyország, és legyetek szelidek, mint a galambok: azon sem lehetne csodálkozni, hiszen, anynyi „epét“ akarom mondani „kepét“ nem ad a világ senkinek és anynyi „epét“ azaz, hogy „kepét“ nem is nyel le senki, mint a pap. Epéhez hasonlítam a „kepét“ s ámbár azt tartja a közbeszéd, hogy minden hasonlat sántit, még sem hiszem, hogy igazat ne adjauak azok, kik ismerik. Hej, mert keserű — panaszos — a kepe nek minden szeme, minden falatja elanynyira, hogy ha valaki, a pap minden nap élénkelheti a 42-ik zsoltár 2-ik versét. Tessék a jeremiád. Ha szükség hosszásabban, részletesebben elmondhatjuk. Ugy hiszszük azonban, hogy ebből bőven elég anynyi is.

Ideje volt valahára ezen is változtatni, azaz, hogy változtatni akarni. Ezer hála s köszönet, hogy a kezdeményezés éppen „legfelülről“ jött. A főt. mlts. püspök ur indítványozta a múlt évi egyh.-ker. közgyűlésen, hogy kepe törlesztési takarékmagtárak állittassanak fel minden egyházközségben. A főt. egyh.-ker. közgyűlés el is fogadta s létrehozatalát az egyh.-megyei t. előljáróságra és a mlts. áll. igazg.-tanácsra bízta; azaz, a tervrajz, illetőleg a javaslat elkészítését, mert a törvény meghozása, igen természetesen, a főt. egyh.-ker. közgyűlés joga és teendője. Vajha, létesülhetne és pedig minél hamarább! A jelen és utókor hálájára tenné magát érdemessé, mind a főt. mlts. kezdeményező ur, mind pedig a létrejöhetősen fáradozók!

De hát vajjon létesülhet-e; célhoz juttat-e? S ha igen, mikint? Erre vonatkozó gondolatait bátorodik közzé tenni e becses lap hasábjain alólirt, a nt. szerkesztő ur engedelmével, sérteni akarás nélkül.

Lássuk tehát a ft. egyh.-ker. közgyűlésnek erre vonatkozó határozatát. Anynyit előre is bátorodom megjegyezni, hogy e tisztelt határozat jegyzőkönyvi fogalmazása kissé csodálatos. Mert ugyanis, a jegyzőkönyvben e tárgyra vonatkozólag legelő ez áll: a) az egyh.-megyei előljáróság a kebelében létező egyházközségi takarékmagtárakat vegye számba, azok állapota és kezelése módjáról szerezzen magának adatokat, azokat bírálja meg, ha hiányokat észlel, azokat pótolja ki s erre vonatkozólag kellő erélylyel s útmutatólag intézkedjék. Azon egyházközségekben pedig, melyekben nincsen takarékmagtár, ott működjék buzgón, erélylyesen az esperes azon, hogy legyen, tehát állitson, azután mégis a kezelési szabályok egy-egy példányát tüzetes jelentés kíséretében jó előre küldje fel a m. áll. igazg.-tanácshoz, hogy ez a begyűlendett adatokból javaslatot készítsen

és terjeszsen a köv. ft. egyh.-ker. közgyűlés eleibe, az ily takarékmagtáraknak egyházközségenként való létesítése és azoknak lehetőleg egy alakzatos kezelése céljából ugyanazon irányelvek szerint való kezelése iránt. Ez ugy hangzik, hogy a hol van, rendezzék, a hol nincsen, állítsák fel a takarékmagtárakat az egyh.-megyei előljárók belátásuk szerint. Ezt terjeszszék fel a ml. áll. ig.-tanácshoz, hogy ez is készítsen javaslatot, az egyházmegyei előljáróság által már felállított takarékmagtárakról, belátása szerint. Aztán ezekből állítson a főt. egyh.-ker. közgyűlés is egyházközségenként egyöntetű és kezelési takarékmagtárakat — belátása szerint.

Még van egy magtár-létesítő közeg, ez nézetünk szerint, nem ignorálandó — mert ez maga az egyházközség, illetőleg a kepefizető és így a célba vett kepe-törlesztést megvalósító tagjai az egyháznak. Fel vannak erre nézve már szólítva — legalább egyházmegyénkben — az egyházközségek, hogy alakítsanak kepe-törlesztési takarékmagtárakat, hogy mikor az egyházmegyei előljáróság ott megjelen kán. vizitációra, mindenütt magtárt találjon.

Alakit tehát magtárt az egyházközség, belátása szerint; rendezi az egyh.-megyei előljáróság, belátása szerint; ezek után — mégis csak javaslatot készít — a m. áll. ig.-tanács, belátása szerint és végül határoz a főt. egyh.-ker. közgyűlés belátása szerint. Ha a négy faktor négy különböző belátást fogna követni, a mi nem lehetetlen és ha a négy közül csak az egyiknek — természetesen a legfőbbnek — a belátása jut érvényre, mi lesz akkor a más három belátással? Mi lesz már addig tán már fel is állott és kezelt takarékmagtárakkal? Talán, szerény nézetünk szerint, célszerűbb lett volna, legelőször is az alapszabályokat és kezelés módját az egész egyházkerületre nézve egy alakzatra elkészíteni, e végre az illetők véleményét bekérni, azokból javaslatot készíttetni és abból az egyh.-ker. közgyűlésnek törvényt alkotni; nem pedig előbb fölláttatni és az alapszabályokat s kezelés módját azután szabni meg.

Ezek után, lássuk már azt is, hogy létesülhet-e, miként és vajjon célhoz juttat-e?

A név magában foglalja a célt. Kepe-törlesztési takarékmagtár, nézetünk szerint, azt teszi, hogy a kepe annak idejében — t. i. mikor a magtár magát akkorára kinövi — ne kalangyául, vagy vékául, mint eddig közvetlen a hivektől, hanem a magtár kamatjából fizetessék. E végre, nagyon természetesen az egyház tagjai kell hogy a magtárt megalakítsák a maguk javára. Ezt, nézetünk szerint, két úton lehet elérni: önkintes és kötelezett adakozás útján. A mi az önkintes adakozást illeti, jelen polgári állapot és anyagi viszonyok, körülmények között — bátran kimondjuk — mert már tapasztaltuk, hogy a kepe törlesztési takarékmagtár vagy nem létesül, vagy ha valamenynyire létesülhet, de célhoz vagy nem, vagy csak igen-igen későre fog juttathatni; mert csak ismétlünk, ha azt mondjuk, hogy a nép a kötelezett kepe is nehezen fizeti; az is nyílt titok, hogy önkintes adakozások nagyon csekély eredményt mutatnak. Ez út és mód tehát — nézetünk szerint — mellőzendő.

Kötelezett adakozás útján igen is létesülhet. De ezen az úton, módon is későre. Megmondjuk miért. A rendes kepefizetést megszüntetni, csak akkor lehet, mikor a takarékmagtár már kinötte magát annyira, hogy a kamat fedezendi az egyházi hivatalnokok fizetési illetőségét a tőke csönkítése nélkül. Ez azonban attól függ, hogy évenként mennyit köteles a magtárba befizetni az illető egyház-tag. Ez pedig csak kevés lehet; mert addig, míg a magtár kinövi magát, kepe is kell fizetni. De caveant consules; mert itt meg kell fontolni és szabni, ki, mit, mennyit és meddig fizessen.

És itt, nézetünk szerint, örvény táton, melynek áthidalása komoly megfigyelést, szakértelmet igényel, mit egyedül csak a tapasztalás képes nyújtani. Ugyanis, az a kérdés, hogy az ekkint t. i. kötelezett adakozás útján megalakult takarékmagtár gabonájának a kivétele „önkintes, vagy pedig kötelezett” lesz-e? Mert ha önkintes, akkor egy része, lehet, hogy a nagyobb része, benn marad — különösen, ha meg lesz szabva — már pedig meg kell szabva lenni annak, hogy kinek, mennyit lehet kiadni. A mi kivéteket is csak a szegénység által fog kivéteket. A szegények pedig, különösen szűk terméskor, még a kamatot sem fogják fizethetni. Bő terméskor senki sem fog a magtárból kivenni. Hát ezen és ilyen esetekben aztán honnan fognak az egyház hivatalnokai fizetett? Önkintes kivétel nem fog célhoz juttatni: azért mellőzendő, már csak azért is, hogy ha szinte célhoz juttatna is, az osztó igazsággal, közös teher-viselés elvével nem lehetne össze egyeztetni azt, hogy a szegények hordozzák a gazdagok kepefizetési terhét is az által, hogy ők vegyenek gabonát a magtárból — szükségétől kényszerítve — a gazdagok pedig ne vegyenek, mert nincsenek rá szorulva és így ők a magtár alakításra befizetett mennyiséggel egyszer mindenkorra a mit adniok kell, felszabaduljanak a kepefizetés terbe alól.

Valamint a magtár megalakítása, szintugy annak célhoz juthatása is csak az általános kötelezettség útján — ugy a betevésre, mint a kivevésre nézve lesz — nézetünk szerint — elérhető. Ugy, ha valamint minden kepező egyén köteles lesz — az ő kepeje mennyiségének és minőségének — megfelelő mennyiséget és minőséget a magtárba nem csak beadni, hanem éppen annyit ki is venni, mennyinek kamatja a többiekével együtt a papi és tanítói fizetést minden évben ki fogja fizetni.

Vajjon, kérjük, nem lenne-e célszerűbb kimondani azt, hogy ezután a kepe tartozik mindenki tisztán megtakarított gabona-szemül — még pedig az új mértékek szerint — fizetni? Hej, be sok kellemetlenségnek bevágnék ez által az útja, mit a végén is a szegény papnak fog kell lenni szenvedni. Igen is, az új mérték szerint, mely 1876-ban kezdve életbe fog lépni, s melylyel kell kiadni azután a papnak; igazság lesz tehát, ha a minő mértékkel kell a papnak is kiadni, ugyanazon mértékkel vegyen be is. Milyen furcsa dolog is lesz az? Ha a papnak adnak régi — meghalt mértékkel és ő kell, hogy kiadjon új mértékkel. Vajjon, maga a kormány is elnézi, megengedi-e ezt?

Ha a fennebb elmondott elvet elfogadná az illető főt. egyházker. közgyűlés, akkor nem lenne szükség magtárakra sem. Hamarább is, könnyebben is célt érhetnénk és erre a nép hajlandóbb lenne bizonyosan. Ennyit akartam elmondani a fontos tárgyra nézve — azon esetben — ha az eddigi szalmás képezés helyett a szemmel való fizetés létesítése céloztatik.

Ha pedig az a cél, hogy idővel a kepe pénzül fizetessék: akkor is jobb lenne a szükségletet, mint adót róni ki és szedetni be. Csak az a kérdés: hogy vajjon erre ad-e jogot az autonomia, vagy nem? Mert a magtárból nagyon későre fog kikerülni a szükségelt quantitás.

Ez szerény véleményem e fontos tárgyra. A szeg fejőre igyekeztem ütni; ha nem találtam, más üssön jobban. A ki jobbat tud, álljon elő vele. Quidquid agis, prudenter agas et respice finem. Ez elvet követi

egy marosi ref. pap.

Az igazgató-tanács nagy gyűléséből.

Kolozsvártt, január 2-n, 1876.

Elnök: gr. Mikó Imre, ő nmltsga. Jelen voltak: br. Bánffy Albert, főgondnok, főt. Nagy Péter, püspök, l. id. gr. Bethlen János, Ince Mihály, Lészai Ferenc, Sárkány Ferenc, Szabó Ádám, számvevő, Szász Béla, Szász Gerő és Bodor Antal, titkár.

1) Titkár megbízatása folytán jelenti, hogy a második irnoki állomásra folyamodók közül két alkalmas pályázó jelentkezett és mindkettő irását bemutatja. Az első irnoki állomásra Kone Sándor irnok léptettetett elő; a második irnoki állomásra ideiglenesen ifj. Földesi Sándor választott meg.

2) Bányai Vitális egyh.-kerületi volt pénztárnok beadja a statusház-alapról elkészített számadását s felfejtve, hogy hosszszas betegeskedése miatt a közalapról számadását nem készíthette el: kéri, számadásai beadására kitűzött határnapot a f. évben tartandó egyh.-kerületi közgyűlésig meghosszabbítani. Tekintve, hogy kérelmes betegeskedése miatt tőle nem függő körülmények által gátoltatott számadásai elkészítésében, összes számadásai beadása a zárhatáridő a f. évi egyh.-ker. közgyűlésig meghosszabbittatik.

3) A nm. kultusz-miniszter ur útján a közös külügy-miniszter ur megnyugvással veszi tudomásul ig.-tanácsunk által a bukaresti egyházköztségben fenforgott zavarok elenyésztetése iránt tett intézkedéseit s az egyh.-köztség panasza visszaküldésével, némely körülményt figyelem-

be ajánl. — A kultusz-miniszter ur őnmultgához felterjesztés intézetik azon értesítéssel, hogy a bukaresti egyházköztség a püspöki vizsgálat álló egyh.-közseinket illető önállósággal egyh.-kerületünkhez csatoltatott, s a béke nem csak jelenben állott helyre, hanem a jövő biztosítására is alapos kilátás van.

4) A szil.-szólnoki egyh.-megye közgyűlése felfejti azon nehézségeket, melyek a mult évi egyh.-ker. közgyűlés 66-ik szám alatt kelt határozata gyakorlati alkalmazhatóságát lehetetlenné teszik s kéri, a lelkészeket a tanítói állomás üresedésbe léte alatt a tanítás vitele kötelezettsége alól feloldása iránt intézkedni. Az egyházmegye esp. aa. útján értesítettik, hogy a néptanítói nyugdíj törvény életbe lépése folytán az idézett közgyűlési határozat hatályon kívül helyezésével a tanítói özvegy-árvai kegyév eltörlése iránt az egyh.-ker. közgyűléshez már indítvány intézetett.

5) Ugyanazon egyh.-megye közgyűlése a tanítói nyugdíj törvény tárgyalása folytán a törvény 28 §-ában meghatározott illetékeket a számos szegény egyházaink által el nem hordozható nagy terűnek találta s ezen terheltség könnyítése kieszközlése iránt folyamodik. Az egyh.-megye esp. útján értesítettik, hogy a tanítói nyugdíj-törvény idézett cikke megváltoztatásával az illetők alább szállítása nem eszközölhető s ezen terhek hordozását az egyházkerületi házi-pénztár felállításával véli könnyíthetőnek, miért is az egyh.-kerületi házi-pénztár megalapítása iránt való buzgóságot ezen szempontból is ajánlja az egyházmegye figyelmébe.

6) Főt. püspök aa. átteszi a pitesti egyházközség több tagja, valamint Németh Gábor pitesti tanító által Tomka Károly miszcionárius és pitesti lelkész ellen emelt panaszokat, valamint Tomka Károly lelkésznek Németh Gábor és a pitesti egyház egyes tagjai ellen emelt panaszát s kéri a felzavart egyházi békét helyre állítani. A helyszínére kiküldendő bizottság kinevezése iránt a szükséges intézkedések megtétettek.

7) A mult évi állam-segély kiosztása véleményezésére főt. Nagy Péter, püsp. aa. elnöklete alatt Iuce Mihály, Szász Gerő, Szabó Ádám, Debreceni József és titkár aai. személyében a bizottság kineveztetett.

8) Az udvarhelyi egyh.-megyei lelkészek és tanítók által az udvarhelyi főtan. segélyezésére tett alapítvány megszüntetését tárgyalólag létre jött béke: az egyh.-ker. közgyűlés jóváhagyása fentartásával megerősítettik.

— Elláttatott ezen kívül még 15 ügydarab.

B—r A—l.

TÁRCA.

Adalékok az erdélyi ev. reform. egyház történelméhez.

I.

II. József császár háromszéki utazása 1773-ban. Leírta Keresztes Máté kézdi-vásárhelyi református pap.

E cím alatt igtatta be gr. Kemény József „Collectio Minor Manuscriptorum Historicorum“ című kézirat-gyűjteményébe, mely jelenleg az erd. Múzeum kézirat-tárában van, XXVIII. köt. 5. sz. alatt, Keresztes Máténak az erd. reform. egyház egyik akkori főcuratorához intézett levelét, melyben leírja a Rikán belőli közösség képviselőinek II.

József császár által Zágomban 1773. június 10-kén történt ih allgattatását. Érdekes világot vet e tudósítás az erd. reform. egyház azon kori sérelmeire, melyeket a kommunitas a császárhoz benyújtott folyamodásában orvosoltatni kért; valamint II. József császár fölvilágosodott szellemére, mely a kihallgatás alkalmával tett nyilatkozataiból kitűnik. A levél, mely ujabbkori másolathán, a külső címzet elhagyásával van beigatva gr. Komény József gyűjteményébe, így hangzik:

Méltóságos Liber Baro Fő Curator Ur,

Nékem igen kegyes és kiváltképpen való Nagy Pátronus Uram!

Nagy háladatossággal és alázatossággal vettem e mái napon Nagyságod die 6. praesentis hozzám kegyesen méltóztatott uri levelit. A generalis synodusba engemet választottak vala ugyan a tractusbeli atyafiak a partialisban, hogy el menjek, de hogy Tiszt. esperest Vas Uram etc. etc. etc. *)

Nem lehet olyan penna, a mely leirhassa Felséges Császári Fejedelmünknek ide bé viselt álmélgodásra méltó kegyelmességit. Háromszéki egész clerus ő Felsége tiszteletire megjelentünk Zágomban, a hová érkezett ő Felsége 10. praesentis Juny dél után 4 órakor. Esett az eső, de nem gondoltunk köntösünkkel, palástunkkal, tógánkkal, Felsége érkezésit a stabalis udvar kapuja előtt úgy vártuk. Megérkezik nagy örömünkre ő Felsége egy gidófalvi molnárnak kised sárga lován a Bozzáról a Doboly felől való uton; a molnárnak, (vagy a kié volt a ló) fizetett egy aranyat: talán a ló sem ért volna olykor többet. Voltanak ő Felségével commendirozó a generalis Prájsz, Nostitz, Siskovits és Gyulai generalisok ő excellentiáik, és mások is, kiknek neveket nem értettem. Fél térdre esénk ő Felsége előtt, melyet látván ő Felsége, a lóval felénk hajolván és kezével szorgalmatosan intvén, felkölte, ezt mondván: surgant, surgant. Hárman a papi sor előtt állottunk: Tiszt. Imreh Sámuel Uram, Tiszt. Bakcsi uram, és én. A kommunitas instantiája, melyet előre felküldöttünk vala a Méltóságos Supreamum Consistorium eleibe ad revisionem et correctionem, kezembem volt, melyet meglátván ő Felsége, elkéré, és ezt kérdé: Quid volunt? quid continet? Felelék én: Continet Augustissime Imperator, puncta quaedam Communitatis Ecclesiasticae querulosa. Bakcsi Uram is ugyanezt németül felelé. Erre ő Felsége kegyelmesen azt mondá: Mox poterunt mecum loqui. Ezzel beméne ő Felsége, mindenektől az instantiákat elszedvén. Mi is a tolyongó nép között benyomultunk a stabalis udvarra. Meglátván pedig ő Felsége a palotáról minket, kiizene a Secretáriustól, hogy ebéd után ő Felségével szólhatunk.

Ezzel onnan eltávozáink. Az ebéd három fertályt tavtott. Ebéd után mindjárt a Mélt. L. Bárá Főtiszt Henter Ferenc Ur ő Nagysága ment bé ő Felségihez: mert azt mondják, hogy mikor a lóról leszállott, és a főtiszt Urat meglátta, németül ezt mondotta: Nékönk majd beszédünk lesz ketten. Nagy becsületet adott ő Felsége a

Mélt. főtiszt Urnak; mert mihelyt bément, mindjárt leültette a maga belső házában, melyet láttunk magunk is az ablakon bé kívülről is, noha az udvaron állottunk. Közel tartott negyedfél órákat, míg ő Felsége a mélt. Főtiszt ural tractalt, ő Ngs mondott, s ő Felsége irt, jegyzett, úgy vetük észre. Az alatt egykor kijöve ő Felsége, és az udvaron állóknál való instantiákat elszedvén, bémene, és a palota ajtaját maga után bétevé: melyből mi azt itélvén, hogy már ma senki ő Felségéhez bé nem mehet, fordulunk vala vissza; de azonban kijöve a Camerdiner, és vissza szállita minket, hogy menjünk bé a palotára. Bémentünk négyen, Tiszt. Imreh Uram, Bakcsi Uram, én és a közép-ajtai pap, és ott állottunk többet egy oránál, míg kijött és elment a Mélt. főtiszt Ur ő Nagysága.

Akkor kijöven ő Felsége, bámulásunkig való leereszkedéssel volt mi velünk tovább egy oránál, a palotán estve. Itt már ha le tudnék irni mindeneket, egy prédikációnál többre monne a dolog. De én lévén közöttünk a szószólló, és elmémet függeszteni kelletvén a magam gondolataimra, és a stylusra, nem tarthattam meg mindeneket emlékezetemben. Elsőbben szólla ő Felsége németül hozzánk, de én bátorkodám megjelenteni, hogy nem tudunk mindnyájan németül szóllani; mindjárt ő Felsége deákra vevé szavait, és mind végig deákul folytak mindenek. Legelsőbben azt kérdé ő Felsége Quid volunt mecum loqui? Melyre én ilyen declaratiót tevék: Habemus Augustissime Imperator querelas quaedam clementiae Vestrarum Maiestatum Sacratissimarum cum humillima ac homagiali devotionis lege insinuandas, tam ratione jurium ministerialium, in quibus administrandis persaepe impedimur, quam ratione privilegiorum domesticorum, in quibus maximopere interpellamur ac laedimur. Itt mindjárt ő Felsége utat ada panaszainknak előszámolására ezt mondván: Enumerent per puncta et exempla, primo ea, quae pertinent ad ministerialia.

Felvévém az első punctumot, mely vagyon a megsententiáztatott rabokhoz való nem hocsattatásunk miatt és elmondám, melyre ő Felsége egész dissertatiót tőn, mind szép stylussal, mind kedves mosolygásokkal, ottan-ottan kérdéseket elegyítvén hozzánk kegyelmes beszédinek nexusa szerint; csak erre a punctumra való szent beszédével megtelnék ez a papiros. Elsőben állatá ő Felsége, hogy ante publicatam mortis sententiam nem csoda ha gyakorta még a papok is nem admittáltatnak, ne hogy valami tanácsadáshoz, vagy valami szabadulásra való eszköz adáshoz gyanu férjen. De csudálkozott felette azon, hogy a sententiának promulgatiója után nem admittáltatunk, és ezenekhez képest való szent beszédeibe ment ő Felsége ama nemes materiára, de obligatione et libertate conscientiae, melyről sok hőlcs beszélgetést folytatván, utóljára erről (a mit el nem multhatok felfedezni) ezt mondá: Non curo eos, qui ob promotionem, vel poenae metum, vel alias ob causas seculi, religionem mutant, sed qui ex convictione conscientiae hoc faciunt, judico eos non posse a litera facere. Ego convictus sum

*) Itt a másolatban a levél egy része, mind kevésbé közérdekű, ki van hagyva.

de veritate Religionis nostrae Catholicae, sed si hac hora in contrarium convincerem, et Religionem vestram unicam salutis viam esse ac ostendere cum intima convictione viderem, eam hac ipsa hora amplecterer. Bátorkodám én erre mondani: Sunt haec verba oraculis divinis respondentia, sunt theologica, sanctissima et Caesareae Maiestati dignissima. Nos quoque Augustissime Imperator, hanc ipsam conscientiae nostrae libertatem Sacratissimam Maiestatem oramus devotissimi. A második punctumban a volt, hogy némely falukba, a hol csak pápista templom és pap vagyon (mint Miklósvárán), ámbár feles református emberek légyenek, még is a plébánusok be nem bocsátanak minket sem keresztelni, sem temetni, sem isteni szolgálatot tenni; azonban azoktól képét és minden papi salariumot vesznek. Erre is sokat beszélték ő Felsőge, kérlette, ha mi az olyan helységekbe bebocsátjuk-é, a hol csak nekünk vagyon templomunk és papunk, a pápista papot? Melyre feleltünk. Csodálkozott mind azon, hogy képét és salariumot vesznek, mind pedig azon: quia conscientia Parochus Romano catholicus sacras ceremonias funebres homini Helveticae Confessionis adicto adplicare potest? és megszólított: An Dominationes Vestrae (ekkor s többször is ezzel a titulussal élt ő Felsőge kegyelmessége), vi dictaminis bonae conscientiae, sacra sua homini Pontificio mortuo administrarent? Erre ezt feleltük: Nos per conscientiam, Augustissime Imperator, possumus cuilibet religioni addicto homini sepulturae honorem praestare more Ministerii nostri; nihil enim in rationem mortui, sed vivorum auditorum respectu agimus, preces fundimus pro felici nostro e vivis excessu et similibus, dicimus pro concione de materiis funebribus, de morte ipsa, de vita aeterna, et aliis argumentis. Ita sane, quia Dominationes Vestrae non credunt Purgatorium, licet in Libro Machabaeorum dicatur aliquid: sed modo non disputamus (itt nevetett ő Felsőge), sed Parochus Pontificius, cujus sacra utilitatem animae hominis mortui intendunt, theologice mihi non videtur qui ceremonias funebres ex conscientia et confessione religionis suae, homini Helveticae Confessionis addicto, Purgatorium neganti, administrare possit.“

Közli: Szabó Károly.
(Folyt. következik.)

Közoktatásügyünk 1875-ben.

Sajátságos esztendőtt éltünk át. Az év első felében csaknem országszerte élénk s nagy mozgalom volt a közoktatásügy minden ága iránt; a néptanítók nyugdíjazásáról szóló törvényjavaslat, az egyetemes tanító-gyűlés határozatai, az „Eötvös-alap“, az iskolai takarékpénztárak, sat. a tanítókat, a reáltanodák s jogakadémiák reformja, az új egyetemi szigorlatok kérdése, a rajzoktatás reformja, sat. a tanárokat tartotta lázas izgatottságban; az év második fele azonban, főképp a nagy szabású politikai mozgalmak befolyása következtében közoktatásügyünkre nézve csaknem meddőnek mondható. Az eszmék s forrongások kora volt az első félév, tényleges eredményét azonban csaknem mindazon új eszmé-

nek csak a jövőben várhatjuk. A politikai mozgalmak okozták ezen hanyatlást, mely azonban valószínűleg csak rövid ideig fog tartani.

A kisdied nevelés ezen évben jelentékeny vívmányául fogja tekinteni, hogy a P. Szathmáry Károly benyújtott törvényjavaslat az országgyűlés által tárgyalásul ellogadtatott. Ezen törvényjavaslat, dacára annak, hogy a kisdiednevelést nem teszi kötelezővé s dacára egyes hiányainak, melyeket alkalmilag felemlítettünk, korszakot alkot nevelés történetében, feltéve, hogy nem jut elődei sorsára. Nevezetes mozzanat még, hogy az orsz. kisdied nevelő egyesület képezdėje számára állandó s benlakásra számított épületet állított fel. Különben a kisdiednevelő intézetek száma aránylag csekély mérvben szaporodott, irodalma csaknem pangott s egyetlen szakközlönye a „Nevelési szakközlöny“ is megszüntette működését s csak itt-ott tünedeztek fel vidéken s a tanítóegyesületekben egyes mozzanatok, melyek a kisdiednevelésügy országos felkarolását sejdítették. Ilyenek különösen a Boja Gergely által megindított mozgalom, hogy a népiskola a kisdiedovódák viszonya szabályoztassék; Temesmegye alispánjának körirata kisdiednevelési egyesületek alakítása érdekében s a költségvetési vita alkalmával Simonyi Ernő, Kajuch József s mások által kifejezett pártoló vélemények.

Sokkal több s jelentékenyebb történt a népoktatás terén. Trefort működése e tekintetben különösen két irányban érdemel kiváló felemlítést. Egyik s legfőbb a házi ipar meghonosítása. A társadalmi mozgalom e tekintetben már megelőzte őt. Az iskolai takarékpénztárak eszméjének megvitatása alkalmával az egyetemes tanítógyűlés 50-esbizottsága kezdeményezése folytán a tanítóegyesületek legnagyobb része odanyilatkozott, hogy ezen új intézmény csak is a munkatanításnak a népiskolákba behozatala folytán pártolható. Znyovárallján, Bajan, Bánffyhunyon, Hátszegvidéken s más helyeken a tanítók magok karolták fel ezen ügyet. Jágocsy Péterffy nagy buzgalommal s erélylyel működött az ipariskolák felállítására érdekében, Dvihally Besztercebányán „Házi ipar“ czim alatt ügyes szaklapot indított meg s már május havában tekintelyes férfiak (Kerkapolyi, Pulszky, Mudrony stb.) kezdeményezése folytán házi ipar egyesület alakult, melytől, ha működését tényleg megkezdí nagy sikert lehet reményleni. Mindezen mozzanatokban azonban Trefort jelentékeny részt vett s júliusban fontos körrendeleteket bocsátott szét ezen ügy érdekében. Az általában szép reményekre jogosító mozgalom nagy részvének örvend s kétségkívül befolyással leend modszertanunk átalakítására is. A tervezetésekön azonban még nem haladtunk túl s egyedüli rendszeresítési nyomok azok, melyeket az országos iparegyesület és nőiparegyesület közös ülése april elején megállapított a nőipartanodában legelőbb meghonosítandó iparágok sorozatára nézve.

Trefort tevékenységének másik nagy tere a nőnevelés ügye volt. Az okt. 20-án Budapesten megnyílt felsőbb leánytanoda, habár tanterve több tekintetben hiányos, nagyfontosságú mozzanatot képez nőnevelésünk történetében

Trefort buzgalma hozta létre a jelen évben a győri s pesti tanítóképezdét is, melyek felállítása által azonban a kereslet nagyságának még nincs kellően elég téve. A nevelés terén történt fontosabb mozzanatok közül felemlítjük még, hogy Pozsonyban női háziipartanműhely alakult: a budapesti nőipartanodában a könyvkötés, virágkészítés, kesztyűvarás s más iparágok tényleg meghonosultak, s hogy végül az egyetemes tanítógyűlés nevelési szakosztálya a nőiközéptanodák eszméjét újra napirendre hozta.

Az év legfontosabb eseménye különben kétségkívül a néptanítók nyugdíjazásáról szóló törvényjavaslat életbeléptetése. E törvényjavaslat, melyet Molnár Aladár nyújtott be s a tanító-egyesületek által sokszorosán sürgetve apr. 1-én fogadtatott el a képviselőházban s május 3-án lőn szentesítve, ezen törvényjavaslat a néptanítók igényeinek nagyon kevésbé felel meg s inkább egyszerű létezésében áll a nagy nyereség. A felekezetek ezen törvényjavaslatot nagyrészt nem fogadták el s sok helyt, mint az erdélyi katolikusok, az orsz. izr. tanítóegyesület stb. külön intézeteket igyekeztek felállítani. Életbeléptetése a statisztikai adatok összegyűjtésének nehézsége miatt is oly lassan halad, miszerint hatása még ezen időszereint alig észlelhető.

Ezen törvényjavaslat tárgyalásával kapcsolatosan szóba jött a felekezeti tanítók fizetésének törvényes megállapítása is. A közoktatásügyi miniszter elmulasztotta e tekintetben a kedvező pillanatot s habár jun. 25-ki körrendelete újból napirendre hozta azt, az eredmény most kevesebb, mint ez év elején, miután azóta a felekezeti félteékenység új tápokot nyert,

Igen nevezetes ezen évben a tanfelügyelet újjászervezésének kérdése. A közigazgatási bizottságokról szóló törvényjavaslattal kapcsolatban a közoktatásügyi miniszter is benyújtott egy törvényjavaslatot, mely az iskolatanácsokat megszüntetvény, azok teendőit a közoktatási bizottságokra bizzsa s a tanfelügyelőket szorosabb összeköttetésbe hozza a megyékkel. Ezen törvényjavaslat azonban inkább csak formális jelentőségű s legfőbb érdeme abban áll, hogy a felekezeti iskolaszékek felállítását kötelezőkké teszi, különben úgy a népoktatási szervezet, mint maguk a tanfelügyelők ügye még gyökeres átalakítást igényel. Kapcsolatban megemlítjük, miszerint az év végén a fővárosi iskolaszékek reformja érdekében is nagyobb mozgalom indult meg.

(Vége következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

= Adjon isten boldog ujesztendőt! Kétségen kívül az utolsók vagyunk, kik a jó kívánattal kopoktatunk be olvasóink ajtaján; de legyenek meggyőződve, hogy őszintebben senki sem mondta el, mint mi; mert mi nem ajkunk beszédével kívánjuk csupán, hanem szívünk teljességéből. Boldog ujesztendőt! Vajjon, az lesz-e? Hiszen, nincsen semmi új a nap alatt; s a mi volt, az leszen ezután is. Mi nem ámitjuk sem magunkat, sem olvasóinkat. Akarjuk hinni, reméljük, hogy a gondviselés számunkra is tartogat egy csöppet

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

az öröm poharából; de biztosan tudjuk, hogy lesz az is, mi fájjon; mert fény és árnyék együtt szoktak járni. Am, hadd történjék meg, mi rolunk elvégeztetett. Egyet tudunk: hogy a kötelesség-teljesítés mindig előjog a boldogságra: s jöhet ránk bárminő csapás, de ezt az egyet tőlünk nem fogja elvehetni semmi. S ezt kívánjuk olvasóinknak is. Tegyen meg mindenki anynyit, a menyinyi tőle telik, legyen hív íábizottakban a kevesen, s az a boldogság, mely a szívnek nyugalomban, az öntudat békességében szokott nyilvánulni: tőle el nem vétetik. Sok van ránk bizva, mert a porszem is tényező a világ-háztartásban; ne becsüljük csekélyre hivatásunkat; mozogjunk, tegyünk, adjunk lökést közéletünknek szellemileg és anyagilag; örködjünk éber szemekkel egyházi, erkölcsi életünk felett és a siker és a boldogság elmaradni nem fog. Adjon isten boldog ujesztendőt!

= Az új év reggelén az igazg. tanács, a helybeli tanári, papi testület együttesen fejezte ki szerencse kívánatait a Kolozsvárt levő status-kuratoroknak: gr. Mikó Imre, gr. Teleky Domokos, és hr. Bánffy Albert uraknak. Nem a szokásnak lorótt adója volt ez, hanem szívből származott őszinte kívánság, mely e külső forma által is kifejezést keresett és talált azok iránt, kikhez a bizalom és ragaszkodás csatolja. Adja isten, hogy sokáig viraszthaszanak egyházkerületünk előhaladása felett!

= Kolozsvári egyházunkban a mult 1875-ik évben született a férfi-nemen 213, a nő-nemen 180, összesen 393; házassági szövetségre lépett 109, pár; halott volt a férfi-nemen 169, a nő-nemen 153, összesen 322. Így hát a szülöttek száma a halottakét felül multa 71-el.

= A pápa a keleti kérdéstről közelebb így nyilatkozott egy hibórnok előtt: „Semmit sem óhajtok inkább, mint azt, hogy a lázadás győzedelmeskedjék, a törökök megveretessenek és Európából kiűzetessenek. Mint V. Pius, úgy én is minden nap imádkozom a keresztény fegyverek győzelméért és hogy nem prédikálom a keresztos hadjáratot a félhold ellen, mint elődeim tevék, ez onnan van, hogy oly kormányokkal vagyok körülveve, melyek törököbkek magánál a töröknél. Még azt sem adnák meg az egyháznak, mit a török megad. Törökország gyöngye, tehát távolról sem oly veszélyes, mint Porosz-, vagy Oroszország. A mitől félek, az a moszkovita hatalom, melynek Ausztria sem képes ellenállni, mely most szintén geographiai fogalomná sülyedt alá és mely ellen a nemes és szerencsétlen Franciaország nem küzdhet keleten.“ A pápa ezen szavai nagyon igazolják III. Napolcon szokott mondását, mely szerint: „IX. Pius igen jó ember, de nagyon rozsz politikus.“ A pápa Oroszország keleti politikája ellen beszél és még is mindent megtenne, ha lehetné, ama politika támogatására, mert az iránt nem lehet kétség, hogy annak végcélja nem más, mint a törökök kiszorítása Európából.

= Hivatalos közlemény. A püspöki hivatal körözteti az erdővidéki egyházmegyében a bölöni kántor-tanítói állomást. Javadalma 250 frt; tisztességes lakás; 6—8 terf fa; tanulóktól 60 kr, tandíj; a n.-ajtai egyháztól 20 frt, sat. Pályázati határidő 1876. febr. 15.—A szil.-szőlőnoki egyházmegyében a hadadi lelkészi állomást. Javadalma 1436 frt. 43 kr. tized-kárpotlási kamat; a hr. Wesselényi-családtól 20 kalangya búza, 40 veder bór és 4 szál fa; a Wesselényi-család által tett kegy-alapítvány évi kamatja 34 frt. 67 kr. az egyháztól 49 1/2 szekér fa; kánonika porcio mintegy 18 hold stb. Pályázni lehet 1876. febr. 15-ig.—A görgényi egyházmegyében a tusoni levitai állomást, 1876. január 31-ig.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JANUÁR 13, 1876.

263—2. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Sz erkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Olvasóinkhoz.

A két első számot minden volt előfizetőknek megküldjük. Ez nem irodalmi házalás, mert semmi kötelezettséggel sem jár; csupán előzékenység részünkről azokkal szemben, kik netalán késedelmezők. A harmadik számot már csak azok kapják, kik lapunkra előfizettek, vagy megrendelték.

Szivesen kérünk hát mindenkit, hogy e tekintetben intézkedjenek annál inkább, mert egy lap szétküldésénél személy-változtatást nem tehetünk.

A mult évi hátralékosokat, kik írásosan rendelték meg lapunkat, melyeket megőriztünk, tartozásaik beküldésére kérjük.

Kolozsvártt, január 5, 1875.

Az „Erd. prot. közl.“ kiadó hivatala.

Uj évi gondolatok.

Szükség nektek, ujonnan születtetneket.
Biblia.

Milyen csodálatos teremtmény is az ember! Tökéletes amfibium, kétlaki. Van neki e földön két hazája: egyházi és polgári; két alkotó része: lélek és test. Két szűkebb és két bővebb működési tere: egyéni és családi, egyházi és polgári. Két féle törvénye: egyházi és polgári. Két féle tartozása: kepe és adó. Két féle cselekedete: erény és bűn. Két féle aratása: jutalom és büntetés. Két élete: földi és síron túli. És még a síron túl is két lakhelye: menyország és pokol, sat. sat. A többieket mellőzve, most csak a bővebb működési térről t. i. a polgári és egyházi élet működési teréről akarjuk gondolatunkat nyilvánosságra juttatni.

A polgári élet működési terét régi mód szerint

„konstitúció“-nak, az egyházat „autonomiának“ nevezik. Mindkettőnek egy a célja: az embernek lelki, testi, vagy anyagi és szellemi boldogítása. Mindkettőnek úgy kellene egymáshoz hasonlítani, mint féltojásnak más fele részéhez. És mégis, legalább erd. ref. egyházkerületünk autonomiája, még az új alakban is, ha összehasonlítjuk polgári konstitúciónkkal: nagy eltérést mutat. Nő de, ne előzzük meg magunkat. Nézzük meg röviden, milyen polgári konstitúciónk jelenben, ezzel erd. ref. egyh. kerületünk jelenlegi autonomiáját hasonlitsuk össze, hogy fennebbi állításunkat bebizonyíthassuk.

Ez a szó: „konstitúció“ egy általános fogalom, melynek különböző nyilatkozatai, magyarázatai és megtestesülései vannak. Ugy mint: republikai, monarchiai, despotiai. Az elsőt fejtegette, akarom mondani, felállította — természetesen in idea — Plátó; de az oly eszményi, hogy ne mondjam ádrándszerű, miszerint még maig sem létesíthető. Egyébiránt, ezt élvezik, úgy a mint lehet, Amerikában, Franciaországban — ki tudja meddig? — és Svájcban. A másodikat élvezte nemzetünk is ötszáz évnél tovább és isten kegyelméből élvezzük mi is jelenben nyolc év óta. A harmadikat éreztük mi is több, mint háromszáz évig. Adja isten, hogy mondhassuk ezután mindig csak azt, hogy éreztük.

A monarchiai konstitúció meg van megtestesülve, valósulva a törvényes uralkodóban, a nép képviselői, de a szó legteljesebb, legszebb értelmében, aránylagos lélekszám után eső népképviselői országgyűlésben és a független felelős kormányban, vagy miniszteriumban. Van ugyan ezeken kívül — legalább jelenben — még egy megtestesülése a monarchiai konstitúciónak és ez: a főrendiház. De ez szoros értelemben magát képviseli. Az uralkodót adja a születés, felavatja a népképviselői országgyűlés és a főrendi ház s a felelős független kormány. A népképviselőt alkotja a nép bizalma. A független felelős

kormányt beállítja a törvényes uralkodó, a népképviseleti és főrendi ház bizalma. És ezek együttesen építik az állam boldogságának, virágzásának hajlékát egyetértés, együtt működés és együtt haladás által; mert valamint mindenütt, úgy itt is: az egyetértés épít, az egyenetlenség — uti figura docet — ront. Az országgyűlés tanácskozik, határoz, a független felelős kormány a tanácskozás tárgyait, mint javaslatokat előkészíti és a határozatokat végrehajtja; mert ő végrehajtó hatalom, a közigazgatási, sat. közeg. A polgári élet és működés e terén azonban ritkán fordul elő azon eset, hogy a független felelős kormány javaslata — némü némü módosítással, de a melybe szükség, hogy a kormány beleegyezzen — el ne fogadtassék. Mert ha el nem fogadtatna, ezt bizalmatlanság nyilatkozatának tekintené a kormány, bizalom nélkül alkotmányos kormány fen nem állhatván, nem kormányozhatván: beadná lemondását, sat. sat. Ilyen fogalmunk van — legalább nekünk — a monarchiai konstitúcióról és ezt látjuk gyakorlatban saját polgári életünk terén.

Lássuk már, milyen erd. ref. egyházkerületünk autonómiaja, quasi constitúciója. Autonomia, a legrövidebb magyarázat szerint. önkormányzatot jelent, mint fogalom. Azt jelenti, t. i., hogy az illető testület, vagy társaság minden nemü ügyeit önmaga, vagy választott közgei intézik, igazgatják, ügyelik, saját legjobb belátásuk szerint. És éppen ilyen — országos törvények által is biztosított — autonómiaja van erd. ref. egyházkerületünknek is. Ez az autonomia meg van valósulva, testesülve az egyházközségeknél — a presbiteriumban; az egyházmegyéknél a közgyűlés, köz és házassági törvényszékekben; az egyházkerületnél hasonlóan közgyűlés, köz és házassági törvényszékekben és az áll. igazg.-tanácsban. És ezek mind a népképviselet megtestesülései, kifolyásai, az autonomia, vagy önkormányzat eredményei. A többitől nincsen mondandónk, egyedül csak az egyházkerületi közgyűlésről és az áll. igazgató-tanácsról. Halljuk csak!

Egyházkerületi közgyűlésünk képviseleti, de minő? A szervezeti törvény előbb elmondja, kik rendes és így választás alá nem eső (?) tagjai az egyh.-ker. közgyűlésnek, t. i. fő- és aligondnokok, esperes és jegyző; azután megszabja a közgyűlési elnökök után egy választott képviselő. E szerint, például a maros ref. egyházmegyének az egyh.-ker. közgyűlésen renu-

gy nem választott képviselője hét: u. m. két fő- és három aligondnok, esp. és jegyző; ezeken kívül — 38,296 lélek után — nyolc választott képviselője, a mi összesen akár Méhes, akár Maróthi, vagy Bolyai szerint 15, mond: tizenöt képviselőt teszen. Igen is, képviselője tizenöt van a marosi ref. egyházmegyének; mert én mindeniket képviselőnek tartom, miután mindenik választatott. Választás által lettek a fő- és aligondnokok, esperes, jegyző azokká, a mik, éppen úgy, mint az 1000 lélek után eső képviselők. És vajjon — a képviselet elve szerint — a ki választatott, kit képvisel, vagy kit kell, hogy képviseljen? A választót. Mindezeket választotta az egyházmegye: tehát tartozik mindenik az egyházmegyét képviselni. És ha az egyházmegyét kell hogy képviseljék úgy a fő- és aligondnokok, mint az esperes és jegyző: mi szükség van akkor, hogy ismét a marosi egyházmegyét emlitem, nyolc ujonnan választott képviselőre, mikor már hét képviselője a szervezeti törvényben ki van jelölve a fő és aligondnokok, esperes és jegyzőben? Vagy tán ezekben nem lehet bizodalunk? Hát akkor miért választottuk meg mi magunk őket azokká, a mik? Miért bizzuk rájuk egyházmegyénk igazgatását, sat. Ha csakugyan minden 5,000 lélek után egy képviselő kell: legalább az általunk választott fő- és aligondnokokat, esperest és jegyzőt számítsuk be képviselőknél és csak a fenmaradó üres helyre válasszunk külön képviselőt. Tanuljunk a polgári konstitúcióról valamit e részben. Lám, egész Marosszéknél lélek száma az 1870-ik számlálás szerint 93,433, szinte két és fél annyira, mint a marosi ref. egyházmegyéjé, még is csak 2, mond, két képviselője van a pesti országgyűlésen. Ime, mekkora a különbség a polgári konstitúció és az erd. ref. egyházkerület autonómiaja közt. És vajjon, nem terhes-e, aránylag e különbség? Tanuljunk valamit e részben is, mert bizony-bizony, szükség nekünk ujonnan születetnünk e részben is. Ennyit közgyűléséről erd. ref. egyh.-kerületünknek.

Lássuk az áll. igazg.-tanácsot is. Az áll. igazgató-tanács egyházkerületünkben az kicsiben, a mi a független felelős kormány az államban nagyban, vagy legalább annak kellene lennie. De hát, vajjon az-e a valóságban? Vizsgáljuk meg. Az áll. igazgató-tanácsot választja a közgyűlés. Választja 6 évre, még pedig 3 évenkénti fele részben való kilépés feltétele alatt. Van-nak több elnökei, jegyzője, sat. Nézzük már teendőit: az egyházkerületi közgyűlés határozatait végrehajtja, egyik

közgyűléstől a másikig igazgat felelősség, mellett az egész anyaszentegyházban. A fő-, közép és néptanodák jogi, anyagi állapota felett örködik, az állam és egyház közötti érintkezést közvetíti, sat. sat. Ezek mind rendén vannak. Hanem, van egy fontos teendője az áll. igazg. tanácsnak, t. i. a szükséges törvények hozhatására javaslatokat előre készíteni és azokat az egyházkerületi közgyűlés eleibe terjeszteni. E kötelemnek eleget is tett mindig szakavatottsággal, utánjárással, fáradsággal. És az egyházkerületi közgyűlés ilyen munkálatait már többször megsemmisítette, egy tólvonással keresztül huzta már többször és több fontos tárgyra nézve. Ez már csodálatos fogalma az autonomiának. Ha az egyházkerületi közgyűlés javaslatot akar magának előkészíttetni, sokkal helyesebben teszi, ha e végre saját kebeléből küld ki időről-időre, esetenként bizottságot, mert ha ezek javaslatát el nem fogadja is, azért nincsen kompromisszió; de ha azon legfőbb közege javaslatát veti el, mely őt úgy az egész anyaszentegyházban, mint a polgári állammal szemben képviseli, sat. sat. ez nézetünk szerint mégis kompromisszió az áll. ig.-tanácsra nézve. Ezt pedig sok mindenért, de főleg saját magunkért nem szabad tennünk.

Csak azt akarjuk mondani, hogy az áll. ig.-tanács legyen minden és tegyen mindent a mint és a mit eddig tett: csak javaslatot ne készítsen, melyért már eddig sok vereséget kellett kiállania méltatlanul. Készítse ezeket időről-időre, esetenként kiküldött bizottság. Csodálatos is, hogy az egyházkerületi gyűlés az áll. ig. tanács minden nemű eljárásait addig helyeselte és mégis több javaslatát elvetette. Hogy ez ne történhessék, föl kell menteni az áll. ig.-tanácsot a javaslatok készítése kötelme alól. Van ezeken kívül is elég halmaz teendője, csak győze elintézni, elvégezni.

Ha az egyh.-kerületi közgyűlés képviselőjét helyes arányra redukáljuk, ha az áll. ig.-tanácsot a javaslatok készítésétől és ezek által való verességektől fel- és megmentjük: egy lépést tettünk, nézetünk szerint az „ujjá születésre.“ Már pedig nekünk, valamint minden, úgy e tekintetben is ujjá kell születetnünk; mert ha ujonnan nem születünk, nem láthatjuk meg az isten országát; vagy tárgyunkra vonatkozólag alkalmazva, erdélyi ref. egyházkerületünk elhaladását, szellemi és anyagi téren virágzását, boldogságát, ezeket pedig mind ohajtja és kéri is istentől

— egy marosi ref. pap.

„Theol. fakultásunk Kolozsvártt.“

E cím alatt ezennel rovatot nyitunk, melynek feladata lesz, találkozási pontúl szolgálni nem csak azoknak, kik e nagy fontosságn ügy barátai, hanem azoknak is, kik azt ellenzik. Legyen ez egy szellemi harc tér, melyen küzdjünk nemes fegyverekkel a nyilvánosság színe előtt, hadd győzzön, a mi jobb. Részünkről azon meggyőződésben élünk, hogy e harc tér mindazok számára, kiket e kérdésben nem mellékes érdekek és kicsinyes tekintetek vezetnek, lehet a kibékülés tere. Párisban azt a piacot, hol hajdan a guillotine végzé szörnyű munkáját, ma így hívják: „Place de la Concorde“ s az omló vér helyett, ott ma lombos fák árnyában termékenyítő vizugarak szökellenek föl. Anyaszentegyházunk számára is itt a tér, hol levetkezhajjuk az ó embert s felöltözhajjuk az újat; hadd hamvadjon el a régi gyűlölség lángja s forrjunk egygyé egy oly magas cél érdekében, melynek valósitása nem csak nekünk, erdély-részieknek, hanem az egész hazai magyar protestántizmusnak nemes dicsősségére szolgálhat.

Fölkérjük ennél fogva mindazokat, kik anyaszentegyházunk magasabb rendű érdekeit szívöken hordozzák, lépjenek föl e kérdésben nyiltan és bátran, adjanak hangot a közvéleménynek, indítsanak egyház-társadalmi mozgalmat, egyesítsék erejüket, hadd jöjjön elé a Lélek, észak és dél, nyugat és kelet felől s nagy zugással támadjanak új életre az elszort csoportok.

Részünkről kötelességünknek fogjuk tartani, a lelkünkhez forrott ügy diadala érdekében itt a központon mindent megtenni, a becsület és tisztesség korlátai között. Erős elhatározásunk, végig harcolni e nemes harcot s ha levetünk is, azon érdes öntudattal hullunk alá a porba, hogy ily ügyben még a bukás is dicsőség s eljön az idő, mely nekünk igazságot fog szolgáltatni. Addig is regisztrálni fogjuk e rovatban a hazai sajtó s egyesek nyilatkozatait, a kiküldött egyházkerületi bizottság munkálkodását, a vidéken tartandó értekezletek véleményadásait a begyülemendő alapítványokat s általában az ügy fejlődésének minden jelentékenyebb mozzanatát.

Lapunk közelebbi számában közöltük a Ballagi nagy jelentőségű nyilatkozatát e tárgyban. Örömmünkre szolgál, hogy a „Magyar prot. egyházi és iskolai figyelmező“ legújabb füzetében a hazai protestántizmusnak egy másik nagy tekintélyű férfia is felemelte szavát s a kérdés lényegében egy értelemben vannak, a menyinyiben papjainknak az ediginél magasabb rendű, egyetemi színvonalon álló kiképeztetését sürgetik s így a mi igénytelen véleményünkre hatalmas viszhangot adnak. Révész Imre a neki is kiküldött tervezetről így nyilatkozik: „A cím világosan kifejezi a tartalmat, melyet mint indítványt, szerző nyomatkosan indokol. Nem tartozik körünkbe, akár Kolozsvár, akár Enyed mellé állani; anynyit azonban teljes határozottsággal kifejezhetünk, hogy leendő papjainkra s theológusainkra nézve a 8 osztályú gimnázium teljes bevégezése

után, a szoros értelemben vett theológiai tanulmányokon kívül a bölcsészeti szak némelyik ága által adható képességet és ismereteket is elmulthatatlanul szükségeseeknek látjuk. Téved az, a ki azt hiszi, hogy a gymnáziumban nyert ismeretek elegendők p. o. arra, hogy a biblia tartalmát régiségtani, történelmi és természet-tudományi oldalról a mai idők szükségéhez képest kellően felfogjuk és méltányoljuk s a keresztienység alapigazságait győzedelmesen védelmezhesük. Hát hazánk és nemzeti irodalmunk történetéből elég-e egy művelt prot. papnak csak annyit tudni, a mennyit a gymnáziumban tanítanak? Virágzó bölcsészeti szak nélkül, prot. theol. képzettség és tudományos theológiai irodalom, mikint másutt, ugy hazánkban sem fog létre jöni soha."

Hasonló nagy becsű nyilatkozatot vettünk Filó Lajos jeles tudósunk és írónktól. Hozzáuk intézett soraiban kifejezvé, hogy a tervezet alapeszméjét helyesli, a kivétel módjára tesz pár észrevételt. Az egyik a költségvetésre vonatkozik s főlemliti, hogy a szükséges szolga-személyzet nincs abba főlvéve s az épület föntartására a jelzett összeg igen csekély. „A másik — írja ő — ennél fontosabb s nevezetesen az, hogy miután az akadémia az egyetemmel kapcsolatban főllálandó: ezen kapcsolat módozatát szintén fel kell a tervezetbe ölelni. Erről pedig a munkálatban szó sincs s ezt ugy tekintem, mint a különben nagy akribéjával készült munkálat lényeges hiányát, melyet szerzőnek utólagosan is kipótolnia kell. Az egész tervezet az egyetemmel való kapcsolatba van fektetve. De még az, nézetem szerint, nem kapcsolat, hogy Kolozsvárt van az egyetem is. Ott van Pesten is az egyetem, de mivel a közt és theol. intézetünk közt nincs kapcsolat: vajmi kevés haszon háromlik annak ott létéből a mi theol. ifjainkra. Én a kapcsolatot nem ily precare-nek ohajtom, hanem oly biztos alapon nyugvónak és körülírtak, mely mellett a theol. akadémia és a tanár-képezde oly kevés tanerővel is célját a növendékekre nézve elérhesse. Csak azért említem föl e két észrevételt, hogy figyelmüket különösen az utóbbi pontra felhívjam, ha ugyan az talán figyelmük elől kisklott volna."

A nt. urnak mindkét észrevétele, kétségen kívül, helyes és alapos. Figyelemre méltó főként a második, mert a kitűzött s óhajtott cél bizonynyal csupán a jelzett szervek egybeköttetés útján érhető el. Részünkről is csak azért mellőztük ezt, mert a kivétel módozatainak részletei felett vitatkozni idő előttinek tartjuk s akkorrá halasztandónak, midőn a kérdés elvileg megoldást nyer s egy kiküldendő szak-bizottság — hogy ugy szoljunk — a fakultás szellemi háztartását, minden részleteiben körvonalozza.

Ime, Ballagi, Révész és Filó urak nyilatkozatai, melyekre részünkről nem csak azért helyezünk nagy sújt, mert az egyházi téren kiváló helyet foglalnak el s szavuk jelentékeny nyomatékkal bír, hanem azért is, hogy a mi küzdelmeink sorompóin kívül állanak s így nem férhet hozzájuk még csak árnyéka sem azon gyanúnak, hogy elfogul-

tak. Közelebbről alkalmunk lesz a királyhágotntúli részekből még másoknak is tekintélyes nyilatkozatait regisztrálni, melyek az eszmék tisztázására, kétségen kívül, jótékony befolyást fognak gyakorolni.

Most hadd álljon itt a mi sorainkból egy világi férfinak nyilatkozata, melyből nemes nyíltság, a közügy iránti meleg érdeklődés s áldozat-kész érzület tükrözik vissza. Dr. Székely József, m. k. főállam-ügyészi helyettes, hozzáuk intézett soraiban így ír:

„Mint az ev. ref. hitfelekezet egyik igénytelen tagja, a kolozsvári ev. ref. főtanoda volt egyik növendéke a kolozsvári ev. ref. theol. fakultás és tanár-képezde feállítása iránt keletkezett mozgalmat, s annak tudomásomra jutott jelenségeit nagy figyelemmel kísértem, s megvallom, hogy nem csekély mértékben hatott reám lehaugolólag azon ellentétesség és modor, melylyel ezen ügy már kezdetben némely részről ugy a sajtó terén, mint egyházi és világi társas körökben eszme-csere tárgyává tétetett. Utoljára is azonban azon megállapodásban találtam megnyugvást, hogy az ujtások, s egyáltalában az új intézmények, ha még olyan üdvöseknek mutatkoznak is, rendszerint a körülményekhez képest nagyobb-kisebb ellenzésre találunk, de az igazság eszméjének győzedelme az akadályok óriási tömegével szemben is csak idő kérdése. Ilyen gondolat és felfogás hatása alatt vártam én az említett mozgalom tovább füződését, melynek egyik igen érdekes jelenségeként tekintem röpiratod megírását, s közzé tételet."

Röpiratod tartalmára nézve megjegyzem, hogy az én legkevésbé mérvadó nézetem szerint is ugy a mozgalom kiindulási pontjául és alapjául szolgáló eszme, mint az azt támogató indokok annyira korszerűek és életrevalók, hogy azokkal szemben polemizálni igen is lehet, de azok ellenkezőjének demonstrálása aligha sikerülhet valakinek.

Teljesen meg vagyok ugyan is győződve arról, hogy az általad, s elvtársaid által anynyi jó indulattal, szakismerettel, erős elhatározással és áldozat-készséggel felkarolt ezen ügy diadalra jutásával, s érvényesítésével egyházi, mint iskolai életünkben egy oly kedvező időszak fog békövetkezni, melynek vívmányai az idők hosszu sorára a legkedvezőbb eredmények bekövetkezését biztosítani fogják. Jelenleg meglevő nagy-enyedi pap-növeldénk és tanító-képezdénk jelen állását nincs szerencsém közelebbről ismerni, de igen is ismerem legalább részben még pedig közvetlen tapasztalatom alapján egyházi és iskolai állapotunkat, s azzal nem lehetek teljesen megelégedve, s ennek okát egyebek mellett abban találom, mert egyházi férfaink egy részénél — tisztelet a kivételeknek — hiányzik a szakértelemnek, belátásnak és buzgóságnak azon foka, a bánás-módoznak azon neme, melylyel felfogásom szerint a mai kor kívánalmainak megfelelőleg egyházunk minden egyes papjainak birni kellene, s a mit nézetem szerint csak is a rendszeres, korszerű, alkalmas előkészítés és képzés adhat meg. Hogy e tekintetben egy a célra szolgáló intézet székhelyének társadalmi viszonyai minő befolyással lehetnek, arról feleslegesnek tartom nyilatkozni, mert hiszen, az élet tapasztala-

lata a legeklatásabb példákat mutatja fel, s mind azokból alig vonható ki más következtetés, minthogy csak is a fejlettebb, s emelkedettebb társadalmi niveau képes egyházi, mint világi téren a haladás követelményeinek megfelelő eredményeket felmutatni.

Örömmel üdvözlem annál fogva azon törekvést, melynek célja a röpiratodban jelzett berendezéssel egy az egyházi és társadalmi élet kívánalmainak megfelelő theológia fakultásnak és tanár-képezdének erdélyrészi egyházkerületünk egyik legnevezetesebb pontján, azaz, Kolozsvártt leendő felállítására, mint a hol tudomásom szerint, úgy a m. kir. tud. egyetem, mint virágzó főtanodánk és egyházunk, nem különben a többi kulturális és humanitárius intézetek által kreált helyi viszonyok a pap- és tanár-képzés sikeres eszközölhetésére nézve is minden esetre a legjobb jövő reményére jögszithatnak. S ha ezen tervben lévő új papnö-

veldék- és tanár-képezdében az enyvedinek egy kiváló versenytársa is fogna keletkezni, egyházi és iskolai életünk-re nézve azt is csak jótékony tartanám, mert a nemes intencióju munkálkodás és verseny a szellemi téren csak magasztos vívmányokat helyez kilátásba.

Ezen meggyőződésben a cél sikeresíthetése anyagi részének támogatását is igen kedves kötelességemnek tartván, szívesen s kész örömmel fogok járulni én is a legszebb eredményt kilátásba helyező adományozások végett megkezdendő aláírások, vagy gyűjtések alkalmával körülményeimhez képest egy megfelelő öszszögecskével.

Adja a jó isten, hogy hazánk, nemzetünk és hitfeleketünk kulturális érdekeinek fejlesztése céljából folyamatban lévő s egészen helyes irányban terelt munkálkodástokat a lehető legdúsabb siker koronázza!"

TÁRCA.

Adalékok az erdélyi ev. reform. egyház történelméhez.

I.
(Folytatás.)

A harmadik punctum alatt volt a visitatióról való do-log. Itt megkérdezte ő Felsége: Vagyon-e püspökünk? szokott-e visitálni? különbözik-e attól az archidia-konusok visitatiója? melyekre mind megfeleltünk alázatosan. Nehezeckének tetszett ő Felsége előtt a collectio, de szükségesnek a visitatio. Ezért ő Felsége erről való kegyelmes szavait ezzel rekeszté bé: „Definiemus de eo quod utilius et conducibilis videbitur.

A negyedik dolog arról való könyörgésünk volt, hogy mikor a 2-dik Regimont táboroz, vagy logerez, minthogy abban heted-nyolcad része is az embereknek alig más vallású a miénken kívül, légyen szabad, mi közlünk is a táborban ezekkel papnak lenni. Az ő Felsége ehhez való beszéde nagy bölcsességgel teljes commentarius volt; ebből csak ezt jegyzem fel: Distingvendum esset inter naturam legum ac Jurium, quibus Regimina continentur. „In Austria praeter unicum Romano-Catholicam nulla Religio vel recepta, vel tollerata etiam habetur. Regimina Austriae (ut etiam Regimen quoque meum peculiare) pendent a legibus Austriacis, adeoque Pastorem praeter Catholicum non possunt admittere, adeo, ut si quis ex ditione Protestantium ad servitia nobis per aliquot annos praestanda illis Regiminibus sese addixerit, is debet renunciare praetensionibus suis religiosis. Sed distingvendum videtur inter Austriae et Transilvanica Regimina. Etenim in Transilvania religio Helveticae Confessionis addictorum non solum, sed et Unitariorum, ut vocantur, peraeque ac Pontificiorum, recepta et tollerata est, jure ac legibus hujus Principatus, a quibus militia etiam Transilvanica pendet. Eddig több tölt volt

el egy óránál, és ekkor ő Felsége azt kérdé: Haec et alia habent in Memorialibus nobis submissis exposita? Melyre felelvén: Habemus ac devotissime submisimus Sacratissima Caesareo-Regia ac Principalis Maiestas! egy kis benedictiót mondék ő Felségének, melyet kegyelmesen elvárván, azt mondá: Valeant: me affectibus et precibus commendo, orent pro nobis, pro vivis enim orare non ducimus alienum, non ne? melyre mi: hanc non, Augustissime Imperator, imo vero, pro Regibus, Principibus ac Magistratibus orare, pro principali cultus nostri divini parte et argumento habemus, moniti ab Apostolo. Erre ismét mondá ő Felsége: Valeant. Ezzel eljövénk.

Mikor kijöttem az udvarra, a szívem ugyan elbágyadvan volt az öröm és álmélkodás között való vergődés miatt. Ő Felsége más nap, u. m. 11-ma Juny reggeli 6 órakor Zágomból ment Bereczbe és azon napon az Ojtost is megjárta. Mindenütt a falukon az instantiakot beszédte, az embereket panaszokról megkérdezte. Kovásznán a nép a templom előtt áll vala, a cinteremből hallgattam, miket fog kérdeni ő Felsége. Ottan első kérdése e vala: Contenti sunt ne cum hoc suo statu, dicant sincere? Az után a szolgálatról és fizetésekről kérdezkedett. Tiszt. Imreh Uram az emberek szavait deákul magyarázta. Az után 12-a Juny reggeli 8 óráig itt volt. A katonákat exercirozta, mindenütt megajándékozta. Itten a lovasoknak 44, a gyalogoknak 72 aranyokat adott, a mint hallom. Utan utfélen végzetetlen instantiakot szedett bé, mindenütt megkérdezte, miről vagyon az instantia?

Mélt. Báró Apor Lászlóné aszszony és Mélt. gr. Ferráti Ur Apor József iránt fogtanak volt (ugy mondják) instantiát benyújtani, (ki most fogva van Maros-Vásárhelyt az insurrectionis redemptionis taxa, id est a 10 és 20 xrok pertináciter lett meg nem adásáért), és megkérdvén s megértvén ő Felsége, miről vagyon, öszvemorzsolta, roncsolta és vissza adta azon instantiát.

Itt mikor a lovas katonákat exercérozta, egy rosz fe-jér lóra ült fel ő Felsőge, és elvégezvén az exercitiumot, a kinek kezéről elvette volt, annak adott egy aranyot, de a ló másé volt, az elő állott és az aranyot az embertől praeten-dálta, és ebből közöttök szóbeli civakodás lett. Ő Felsőge észre vevé e dolgot, közöttök ugy componálá, hogy a ló gaz-dájának is adott, még pedig két, id est 2 aranyot, amannál is meghagyta az egyet. Három olyan fehér ló sem ért volna többet. Csudálatos szelidséggel való nagy kegyességü monar-cha! Fáj a népnek szive, hogy már nem láthatja, azt ki-vánja, hogy bár csak ő Felsőge örökké itt laknék. Ma reg-gel, id est 13 Juny 8 órakor ő Felsőge elmene, Isten erős angyali járjanak ő Felsőgével! Ment Kászon és Csik felé; várjuk már az ő Felsőge kegyelmes resolutióját talám Sze-benből, Nagyságod pedig méltóztassék ottan ügyünkre figyel-mezni Istenért. Az instantiának, melyet ő Felsőgének bead-tunk, mását ide accludáltam, etc. etc.

Az Ur Istennek gazdag és fényes áldási tündökölje-nek Nagyságodon s a Méltóságos L. Baronissa kegyes jó Patrona Asszonyomon ő Nagyságán s a Nagyságtok Mélt. és kegyes uri udvarán mind örökké Magamat Nagyságodnak drága uri gratiájába örökösön ajánlván, vagyok teljes köte-lességgel Méltóságos L. Bárá Fő Curator Ur! Nagyságodnak Kézdi-Vásárhely 13. Juny 1773.

igaz alázatos és legkissebb szolgálja

Keresztes Máté, m. t. k.

kézdi-vásárhelyi ref. pap.

Közli: Szabó Károly.

(Folyt. kövekezik.)

Közoktatásügyünk 1875-ben.

(Folytatása és vége.)

Eötvös halálának évfordulóján február 2-án Péterfy Sándor fővárosi igazgató-tanító megpendítette azon eszmét, miszerint a tanítók gyermekeik számára az egyetemeken s középtanodákon alapítványokat s ösztöndíjakat tegyenek le. Ezen önszegélyezési mozgalom „Eötvös alap“ cím alatt nagy mérvet öltött, azonban mind eddig nem sikerült a kez-deményezésen tullépnie. Nagy mozgalmat idézett elő az is-kolai takarékpénztárak ügye is, melynek érdekében kü-lönösen Weisz-B. F. buzgolkodott s a zsidó tanítók jogi viszonyainak rendezése, melynek a budapesti zsidó tanító-vásár, az okt. 10-ki népgyűlés végül a miniszter e tárgy-ban szept. 28-án kiadott rendelete képezik fénypontjait. A nyári szün-ideőnek július s augusztus hónapokra áttétele szintén nevezetes mozzanat. A képviselő választások alkalmával az egyetemes tanító-gyűlés 50-es bizottsága felhívta a tanítókat, hogy a politikai pártok kebelén belül a szak-érdekek képviseltetését is hangsúlyozzák; azonban a népta-nítóknak speciális jelöltjei nem voltak.

A népkönyvtárak, orsz. tanszer-muzeum, stb. ügye je-lentékeny haladást nem tett. Társadalmi tekintetben nevezete-sesek a „tanítók jubeliumainak“ (Mezei Bicskén, Reitter Abonyban, Neuman Ó-Budán) fényes megünneplései. A tan-ügyi lapok száma apadt s a megmaradtak léte is több te-

kintetben kérdésbe volt téve. „A tanító egyesületek“ száma szaporodott s néhány derék szabad tanító egyesület (kolozsvári, dévai, sat.) nyert hivatalos jelleget. Irodalmi szempont-ból aránylag kevesebb jelentékeny mű jelent meg ezen év-ben, mint a mult év alatt. Legfontosabb tankönyvek: Mad-zsar s Emericy számtani, Péterffy s társai A-B-C-je, Kerék-gyártó s Kemenczy olvasó könyve a nők számára, Kiss Áron nevelés történelme. Rousseau Emiljének fordítása. De-Gerandó Antonia számtana. A taneszközök közül felemlítésre méltó Péterfy olvasó s számoló gépe, Győrffy István métermér-ték szerint készített tanszerei, Felméry-Kozma rajztáblái a miniszterium által kiadott szemléleti képek.

A s z a k o k t a t á s ügye az ipar tekintetében megin-dult mozgalomtól eltekintve, inkább hanyatlott. Lukácsy je-lentése a faiskolákról megdöbbenő adatokat hozott, a kas-sai gépész-akadémia léte felett Damokles kardja lebegett, a nov. 10-én megnyilt zene-akadémia csak a király segélye-zése folytán tarthatta fen magát, a felnöttek oktatásának ügye elejtetett s ma már csak a budapesti népoktatási kör vegetal s a földmivelési iskolák ügyében alig történt valami Gamauf, Korizmic s Rác Vilmos felszólalásai dacára.

A k ö z é p t a n o d á k r a vonatkozólag legfontosabb intézkedés volt ezen évben a reáltanodák 8 osztályúvá ki-egészítése s ezzel kapcsolatban az érettségi vizsgák behoza-tala. Az új tanterv, mely a gymnasiumoknak az eddig a köz-vélemény által nagyban kegyelt reáltanodák ellenében sok előnyt nyújt, még gyakorlatilag kevéssé bizonyította be helyességét. Másik jelentékeny mozzanat a „tanári vizsgálatok“ reformálása, illetőleg szigorubbá tétele. Harmadik fontos moz-zanat a „rajztanítás“ ügyének reformálása, mely az aug. 5—9-ig a középtanodai tanár egyesület közgyűlésével kap-csolatban tartott rajzkiállítás s rajztanári enquete által lőn kezdeményezve s e tekintetben új korszakot jelöl. A társa-dalmi mozgalom legfontosabb eseményei a filologia-társulat által rendezett Szabó-jubilaem, a tanár-egyesület által kez-deményezett ifjúsági könyvtár tervezete, s az arisztokratikus gymnasiumok érdekében folytatott rövid s eredménytelen eszme-harc. Az irodalom ezen évben határozottan meddő volt. Elischer Homer szótára, Hóman Pindarja, Laky földrajza s néhány középszerű történelmi tankönyv csaknem egyedüli új termékek, a középtanodai paedagogia kérdései a jelen év-ben megvitatva kevéssé voltak s még a legélénkebben tár-gyalt ügy a polgári iskolák jellege felett is meglehető esz-me-zavart árult el. Nemzetiségi tekintetben fontos a fehér-templomi gymnasium alapítása s más kisebb intézkedés. A felekezetek részéről a középtanodai törvényjavaslat ellen kü-lönösen Zsedényi lépett fel Kassán, azonban a harc most sokkal lanyhább, mint a mult évben volt.

A j o g a k a d é m i á k reformja örvendetesen halad előre, a felekezetek e téren meghódoltak már a józanabb követeléseknek, sőt a hittani fakultások ügyében is tett a luth. egyház egy lépést a józan önmérséklés terén. Pozsony-ban bölcsészeti fakultás állott elő, míg Kolozsvárt a tanár-képezde léte fenyegetve volt. Az e g y e t e m e k e n a jogi s orvosi szigorlatok rendezése sokat változtatott, a diszes.

budapesti egyetemi könyvtár felállítására s más építkezések nevezetesen mozzanatot képeznek. Ujabbán többször szóba jött a bölcsészeti fakultás reformálása is, azonban mind eddig eredménytelenül. A műegyetemi zavarok, melyek ezen évben is botrányosan folytak, némi reformokat idéztek elő, azonban a gyökeres javítás jobb időkre halasztatott. Társadalmilag élénk harc folyt a nagy-enyedi theológia áthelyezése felett s az egyetemi s általában tanulmányi alapok jogviszonya érdekében, e mellett többször felmerült a protestáns egyetem eszméje is. A felsőbb tanodákra vonatkozó irodalom azonban kizárólag a szokásos egyetemi közleményekre s egyes hírlapi cikkekre szorítkozott, ha a miniszter jelentését az 1873-ik évről, mely a felsőbb tanodákra nézve különös érdeklődéssel bír, ide nem számítjuk.

Általában s mint szemlének bevezetésénél is jeleztük, a jelen év határozottan csekélyebb eredményt mutathat fel közoktatási ügyünkre vonatkozólag, mint a legközelebbiek. A politikai élet a figyelmet sok tekintetben elvonta tőlünk. Jó-tékony adakozások iskolai célokra a jelen évben is folytak s köztük nem egy jelentékeny is volt (pl. a debreceniek) a napi közlönyök s vidéki lapok részvétele a közoktatásügy iránt csak az év vége felé hanyatlott, de maguk a tanfériak — egyes néptanító-egyesületeket kivéve — sokkal kevesebbet tettek s a kormány sem működött úgy, mint kellett volna. A viharos évek tendens átka ez Reméljük azonban, hogy az új év kedvezőbb eredményt mutat fel.

VIDÉKI ÉLETT.

V.-hunyad-zarándi egyházmegyéből.

Egyházmegyénk múlt 1875-dik évi december 14-ikén Déván tartott rendkívüli közgyűlésének főbb tárgyai következők voltak:

1) Az özvegy-árvai gyám-intézet alapszabályainak újból átvizsgálására s azokon a jelen körülményekhez képest szükségesnek látszó változtatás iránt való javaslat tételre még az 1874. évi novemberben tartott közgyűlésből kiküldött bizottság jelen gyűlésre beadta munkálatát, mely munkálat némi változtatásokkal elfogadtatván, jövőre nézve a most elfogadott új alapszabályok fognak az özvegy-árvai pénztárra nézve érvénybe lépni, miután a felsőbb megerősítést is meg fogják nyerni.

Ezen újból átvizsgált s elfogadott alapszabályokban két fő elv van kerésként vive: egyik az, hogy senki az egyházmegyében szolgáló paptársak közül magát az egyleti tagságból ki ne vonhassa; másik az, hogy jövőre a tagok évi fizetősöknek 1 száztólját legyenek kötelesek az özvegy-árvai gyám-intézet gyarapítására befizetni, így lévén remélhető, hogy ezen jótékony intézet-pénztár gyorsabban fog növekedni, mint az eddig az egyes tagok által évenként befizetni szokott egy-egy forinttal.

A gyám-intézet pénzei kezelésére vonatkozólag is több célszerűnek látszó szabályzatok lettek megállítva, melyeknek életbe léptetése után remélhető, hogy a gyámintézet segélyezettjei pontosabban fogják kapni az őket illető segélypénzt, mint a hogy eddig történt.

2) Egy indítvány tételre volt a múlt közgyűlésen az özvegy-árvai gyám-intézet gyarapítására vonatkozólag, mely indítványnak egyik pontjában az volt, hogy jövőben az egyes egyházak is fizessék bé azon összeget, melyet a helybeli lelkész fizetése 1%-ka gyanánt befizet évenként a gyám-intézet gyarapítására.

Ezen indítvány ki volt küldve az egyházmegyében lévő egyházakhoz, arra vonatkozó véleményeiknek béküldése végett. A bejött vélemények nagyobb része az indítványt nem fogadta el, s így közgyűlésünk is az indítvány ezen pontját elhagyandónak tartotta.

3) A felsőbb rendeletek közül a fontosabbak a tavaszi rendes közgyűlésre halasztattak, reménység lévén, hogy akkor számosabb egyházi s világi tagok fognak a gyűlésben részt venni, most a jelenlegi közgyűlés összesen tíz tagból állott; lévén ezen számból egyh.-megyei algonok 1, világi képviselő 1, tanítók képviselője 1, a többiek lelkészek. V.-Hunyadon, január 3, 1876.

Gál Sámuel.

Statisztikai adatok a zilahi ev. ref. egyházból

A múlt 1875-dik évben:

I. Született: 77 fiu; 82 leány; összesen: 159; ebből törvénytelen: 10 fiu; 11 leány; összesen: 21. Hitfelekezetünkre tért a r. kath. egyházból: 2 férfi és 1 nő; a szaporodás e szerint: 162.

II. Eljegyzés történt: 70 pár között; ebből 8 pár felbomlott a hirdetés ideje alatt részben halál, részben a felek kölcsönös felmondása miatt; megesküdtött: 62 pár; ebből vegyes házasság: 12, hitfelekezetünkre tartozó: 50.

III. Meghalt január 1-től, december 31-ig: 115 férfi és 94 nő; összesen: 209; ebből gyermek 1 napostól 1 évesig: fiu 29, leány 21; összesen: 50. 1 évestől 15 évesig: fiu 32, leány 31, összesen: 63. 16 évestől 50 évesig: 26 férfi és 19 nő, összesen: 45. 51 évestől 85 évesig: férfi 27; nő 23, összesen 50.

Összehasonlítva ez adatokat a múlt évvel több a születettek száma 11-el; több a házasultak száma: 24-el és kevesebb a halottak száma: 43-al.

Van azonban e számokban nagyon sok elszomorító. Több, mint egy század ideje, hogy egyházunkban évenként több a halottak száma, mint a születetteké; csak az a vigasztaló a múlt évről, hogy míg a megelőzőtt évtizedek során 100—150-el haladta meg a halottak száma a születettekét, a lefolyt 1875-ben pedig csak 50-el; a házosultak száma e században még csak egy évről ilyen nagy.

Elszomorító tanulság e számokból, hogy az 1 napostól 5 éves gyermek-halottak száma éppen hason felét teszi 1 hiján az összes halottaknak. E szomorú eseménynek a jövőben való meggátolására egy „kised-védegyelet“ van alakulóban jelenleg, egy működvelő társaság már megkezdte előadásait, hogy a „zilahi tanügyi kör“ által megpendített eszme s felolvasások által beszerzett 300 frtot oda növelje, hogy még a jövő őszön megnyissuk a „Fröbel-kertet“!

És végül, még elszomorítóbb a fenjelzett számokból az, hogy 159 gyermek közül minden 7-ik törvénytelen!

Van azonban lelket emelő buzgóság is egyházunkban s arról beszéljen ezen ide mellékelt két jelentésem, helyesebben az 1874. évi felhívás és az 1875-ik évi jelentés, melyeknek tisztelettel helyet kérünk e becses lapok hasábjain. Még csak azt említem meg, hogy a „paphér“ váltásági alap tőke, a legterméketlenebb években 1872/3. évben indult meg s ime, 3 év alatt hová emelkedett. A mult évi felhívások még nem jöttek mind be s így remélhető, hogy mához egy év 1,000 forintot ismét bemutathatunk mint a zilahi egyház hiveinek áldozat-készsége és vallásos buzgósága jelét.

Adjá isten!

A felhívás így szól.

Egyházunk tapasztalva a paphér kirovásának és felszedésének nehézségeit, menyinyben részint az egyesek fizetik nehezen, részint a kollektorok közül némelyek kezelik el bűnösön a felszedésükre bizott pénzt s rövidítik meg egyházunkat: e bajon segíteni már régen egyházunk legfontosabb feladata lett.

Ezen baj csak akkor szüntethetik meg teljesen, midőn egyházunk oly alaptőkével rendelkeznek, melynek kamatai a papok fizetését teljesen fedezi.

Ily alaptőkének magvát tette le egyházunk, midőn 1872. ápril 21-én tartott teljes képviselői közgyűlésében 95 j.-kvi sz. alatt következő határozatot hozta:

„b) az egyházi tőke alapját képező 660 frt. az 1873. év január 1-től kezdve 10% kamaton kamatoltatik, mely összeg a paphér-váltásági alaptőkéjéül fektetetik be akkép, hogy ezen alaptőke 10% mellett addig kamatoltassék érintetlenül, míg egy oly alaptőkévé nővi ki magát, melynek kamataiból a papok fizetése teljesen kitelvé, az egyháztagok a paphér fizetés alól teljesen feloldoztathassanak. S hogy ezen üdvös intézkedés és határozat célját érve, örömet mielőbb megérhetnők: határozatilag mondatik ki, hogy a harang-perselyből évenként bejövő összeg is a paphér-váltásági alaptőkéjéül tekintetik, s mint ilyen a jövő 1873. év január 1-től kezdve minden évben érintetlenül a paphér-váltásági alaptőkéjéhez csatoltatik, azzal összeolvastatik s a fönnebbi módon azzal együtt kezeletik. Kifejezést adunk azon reménységünknek is: lenni fognak oly buzgó és kegyes egyének egyházunkban, kik becses adományaik által ezen tőkét gyarapítva, egyházunkat célja elérésében segíteni fogják.“

Egyházunk működését e téren a lefolyt két év alatt szép siker koronázta.

Már az 1872. év folyama alatt a boldog eml. Verőci tesvérek által a papi fizetés javítására hagyott 200 frt ezen tőkéhez csatoltatván, kamatozott az 1873-ik év folyama alatt 860 frt.

Ez év végével a tőkéhez csatoltatván: frt kr.

a.) folyó kamat 86 —

b.) csonka kamat 7 —

c.) a harangperselypénz 323 80

összesen 416 80

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvárt.

lett a paphér váltásági alaptőke az 1873. év végével 1276 frt és 80 kr.

Az 1874-ik év folyama alatt szaporodott:	frt	kr.
a.) Kegyes ajándékokból	125	—
b.) a tyukolucei nemes közönségtől	100	—
c.) Ez év folytán kamatból (rendes és csonka)	158	10
d.) Harangpersenyepénz bejött	238	50
Évi gyarapodás	621	60

Az 1874-ik év végén a tőkeösszeg 1898 frt 40 kr.

Két évi gyarapodás tehát 1038 frt 40 kr.

Jelentés

a paphér-váltásági alaptőke ez év folytán történt gyarapodásáról s jelenlegi állásáról.

Volt a paphér-váltásági alaptőke 1874. dec. 31-én 1898 frt 40 kr.

Gyarapodott az 1875. év folytán

összesen 1496 frt 85 krral.

Ezen gyarapodást az 1874. dec. 31-én kitüntetett főösszeghez, az 1898 frt 40 kr-hoz adva: lett az 1875. év végén a paphér-váltásági tőke 3396 frt 85 kr.

Révay Pál,
ref. pap.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Ismételten figyelmeztetjük olvasóinkat, hogy a jövő számot már csak azok fogják kapni, kik előfizettek, vagy megrendelték. Sajnálunk, ha kellemetlenségeknek lennénk kitéve e miatt: azért — személy válogatás nélkül — mindenkit kérünk, hogy e tekintetben rendelkezni méltóztassanak, hogy a lap szétküldésében akadály ne történjék.

= (Halálozás.) Mooré Károly m. bükkösi ref. lelkész mély fájdalom, kipótolhatatlan vesetesség érte ez új év 1-ső napján, mert szeretett fia László a nagy-onyedi Bethlen főtanoda II-ik közép osztályának lankadatlan szorgalmu, szép tehetségű s ennél fogva nagy reményekre jogositott növendéke, megszűnt élni 1876 jan. 1-sőjén délelőtt 12 óakor 13 éves korában. Béke és nyugalom lebegjen porrai felett azt elhunynak, kívánják őt szerető tanítói és tanuló társai!

= A deési püspöki egyházközségben 1875 születetek összesen: 97, ebből fiu 38, leány 59; meghaltak összesen: 95, ebből férfinem 43, nőnem 52; házasságokra lépett 31 pár.

= 18—1876. A nagy-tiszteletű esperes urak közül azokat, kik a tizedkártyák kamatokról még nyugtákat nem küldtek, hivatalos tisztelettel kérem: méltóztassanak a vétel-jogosult tiszteletes atyafiak nyugtáit minél előbb hozzám béküldeni, hogy a még ki nem adott illetékeket azonnal postára tehessem. Kolozsvárt, jan. 12-én 1876. Sárkány Ferencz, ev. ref. egyh. ker. jegyző.

= Frettwel János, ki tudvalevőleg kiváló buzgalmat fejt ki az erdélyi unitáriusok érdekében, az „Inquirer“ c. unitárius lapban az angol hitsorsosokat felhívta, hogy a székelly-kereszturi unitárius közép-tanodára adakozzanak; első gyűjtése eredményeül már küldött is 1600 forintot és egyuttal azon kérdést intézte az érdeklött hitfelekezethez, hogy a tanoda felállítására még mennyi szükséges.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JANUÁR 20, 1876.

264—3. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Tükördarabok.

— Összeszedte egy vizitator. —

Következik nem sokára az az időszak, mikor az egyházlátogató bizottságok megkezdik viszontagságos útazásaikat. Hogy milyen érdekes dolgokat láthat ilyenkor az ember, annak illusztrálására szedtem össze az alant következőket. Tükördaraboknak azért neveztem el, mert találkozhatik olyan is, ki bele tekintvén, ijedten ismer magára valamelyik töredékben, s anynyi hasznot remélek belőle, hogy máskor óvakodik mások szeme előtt hagyni az ily torzképeket mutató tükördarabokat.

A hány ház anynyi szokás, a hány falu anynyi törvény, ezeket a példabeszédeket bátran lehetne egyházi viszonyainkra így alkalmazni: a hány egyház, anynyi szokás, stb. Én legalább erre a meggyőződésre jutottam egy vizitációi körút alatt, találván anynyi fúrçaságot, hogy el lehetne rá mondani az egyszeri deák csudálkozó felkiáltását: sajátságos, mert különös!

1. A gondnokság intézménye bizonyosan azért van, hogy ez által az egyház anyagi ügyei gondoztassanak, s így a bel-hivatalnokok díjazása is általa felszedetve, beszolgáltassék. Van egy tekintélyes egyházunk, hol három: fő-, számadó- és alkurátor voltának e tekintetben hivatottak és választottak, és még is, midőn a hátrálék-kimutatást az illető belhivatalnokok előnkbe terjeszték, megdöbbenve láttuk, hogy a három gondnok oly kevés gondot fejtett ki kötelme teljesítésében, hogy egynek is kevés lett volna. De még megdöbbentőbb volt az ottani papnak felszólalása — midőn szigorúan meg akarók hagyni a jeles gondnokoknak kötelmük teljesítését — hogy ne sürgessük őket, mert ebben az egyházban az a jó szokás van, hogy ha szoritják a fizetés-felhajtást, a buzgó hivek rágyújtják a házat a papra, vagy legalább takarmányát perzselik fel.

Ugyancsak itt történt, hogy egy kiválóbb egyháztag házat és néhány hold földjét az egyháznak hagyományozta oly móddal, hogy azok jövedelme a lelkész és tanító fizetése javítására fordíttassék. Szegény jóltevő! Ha tudja vala, hogy mi következik, óvakodott volna olyant tenni; a lelkes hivek még haló porában is ~~szépen~~ szék a jóltevőt, mert a hagyományozott birtok után adót kell fizetni. Lelkesüljen aztán ilyen helyt valaki az egyház ügyeiért! Képzeltető, milyen lehet itt a vallásos-erkölcsi élet.

2. Azt hinné a tapasztalatlan, hogy midőn valamely egyházban szolgálati éve elteltével újra megválasztják a gondnokot, az azért történik, mert hiszen, becsületesen és lelkiismeretesen betöltötte a benne helyezett bizodalmat. Na hiszen, ebben a feltevésünkben mi is szépen csalódtunk; mert egyik első osztályú ekklézsiában azért marasztották meg újabb egy évre a gondnokot, hogy az egyház elköltött pénzét, melyet saját céljaira használt fel, legyen ideje és alkalma visszaadni. És ez a kurátor még szidta a papot és az egyház szegénységét emlegette, midőn figyelmeztetve lett a párókha és iskola kerítés-telen állapotára.

3. Bár a vizsgáló bizottság előre tudatja az egyházak előjáróival kiszállásának idejét, némely helyen alig kerül elő a presbitériumból két-három tag; van azonban kivétel is, habár nem valami nagyon dicséretes. Van nevezetesen olyan hely, hol a vizitáció megjelenése occasio bibendi, s már kora reggeltől, pálinkával kezdve, borral folytatva, készítgeti magát a teljes létszamu tanács a tiszteletes (!) elnöklete alatt, hogy méltóképpen állhasson meg a vizitáció előtt. Itt történt aztán, hogy tántorgó egyházfi, ingadozó kurátor, bőbeszédű pap fogadott, de kik a számadással sehogysem valának. Hanem a hiányos számadásban, hogy az annál ékésebb legyen, ilyen tétel is volt: „múlt évi vizitáció alkalmával elfogyott két veder bor.“ Az útókor látva e tételt, szép fogalmat szerez-

het majd az elődök ivási képességéről és hivatalos eljárásáról.

4. A vallás iránti közönyösség fel-felüti fejét a társadalom alsóbb rétegeiben is, és úgy tapasztaltam, hogy ezen szomorító baj az úgy nevezett tudákos ság kifolyása. Kerülnek nevezetesen egyik-másik községbe olyan félig-meddig iskolázott, onnan időközben kicsapott egyének, kik aztán falujukba haza kerülvén, ott vezérszerepet játszanak az egyszerű nép előtt, mely jobban hisz az efféle — közülök származott — félrevezetőknek, mint papjoknak, vagy bárkinnek is. Nem is mulasztják el ezek, felhasználni tekintélyüket s ha valamiért orrolnak a papra, vagy az nem akar velük egy kézre játszani az együgyűség megrottásában, nem sokára tapasztalhatja az illető pap, vagy tanító, hogy azok is, kik előbb jó emberei voltak, görbe szemmel kezdenek rá nézni, fizetését hanyagul adják be, a templomból elmaradoznak, malom alatt, csapszékben tanakodnak, hogy mi módon túrják ki a papot. Így történt, hogy az ekkép felbizgatott nemes atyafiak, a vizitáció előtt is nem késtek kinyilatkoztatni, hogy készebbek inkább kitérni vallásukból, minthogy papjukat megtűrjék. Kölcsönös felvilágosítás, az áskálódók leleplezése, azok alattomoságának ép ez alkalommal tapintatos kitüntetése a békét helyreállította ugyan ez egyházban, de egy másikban ez nem sikerülvén, sőt sok részben késvén is, a katholizálás megdöbbenő mérvben történt meg.

Nem felejttem el, itt megjegyezni, hogy legtöbbszőr a kepefizetés forrása az efféle mérgező válható bajoknak úgy, hogy a hol pl. dézma-kárpótlás teszi a papifizetés többletét, a közönséggel surlódást okozó érintkezése alig lehet az egyházi hivatalnoknak. Bizony, nagyon kívánatos a több okok között, csak e miatt is, a papifizetések szabályozása.

5. Kuriosum képen feljegyzem, bár egy kissé szégyennel, hogy egyik paptárs tentát nem tudott adni, mivel — úgy mond — kiszáradt a kalamárisából; pennája anynyival inkább nem volt más, mint az a lúd-tóll, mely hajdan tenta-kavarásra volt használva s most a tentatartó oldalához tapadva ékeskedett. Ehez nem kell kommentár.

6. Egyik legérdekesebb tárgy vala előttem az egész körútban az iskola, s ezzel egybefüggésben a tanító. Találtam is gyönyörűséges állapotokat. A mint megérkezett a bizottság, futott minden gyermek, ki véletlenül az iskolában volt, hogy összehívjon a szom-

szedságból még néhányat, s az egyházi szintén hasonló dologban fáradozván már párnap óta, sikerült összehívni aprót-nagyot vagy húszat. Ott, a hol ez történt, egy öreg tanító atyafi húzza az igát vagy negyven év óta, ki már nem bír abból a régi úszból kivergődni, hogy az á-b-ab-on és a zsoltárok s katekhismuson kívül, mást is lehessen és kellessék tanítani. De ha legalább ezeket is taníthatná! Segédet nem fogadhat, mert maga sem tud élni nyomorult fizetéséből, nyugalmazni nem lehet, mert félfizetésre soha sem kaphat az egyház tanítót, s az öreg mégis csak jobb a semminél, habár egy néhány nemzedék értelmi és erkölcsi fejlődése sinli meg.

Azonban, ez még nem a legsötétebb kép. Vajjon minő lehet ott a népmivelés, hol a tanítónak nevezett ember, még maga sem tudja az irott betűt olvasni? Pedig ilyent is volt szerencsétlenségünk találni; vizitátor-társam oda adván neki az esperesi hivatal egyik jó nagy betűkkel irott, tanítókra vonatkozó körözünyét, felszólítá, hogy olvassa fel azt nagy hangon. A tanítótság eme gyászpéldánya, miután fel s alá forgatta kezében az írományt, végre szégyennel kényszerült bevallani, hogy ő csak a maga írását tudja olvasni, de a másét nem (!). És ez az ember egyik első osztályu egyházban tanítóskodik, hol több képzetebb pályázók mellett csak azért, mert neki volt legbőgőbb hangja az ének-próbán, a műértő tömeg által ő választatott meg. No, már ez a tanító a magyarok történetét is tanította, még pedig versben, a melyben Pannónia is előfordul. Kérdezem a növendéktől: tudja-e mi az. Felelni nem tudván, útasítam a tanítót, hogy mondja meg neki. Azonban ő is mély gondolkozásba merült, míg végre kisüté, nagy fejtörés után, hogy talán valami vezér volt. És ily kedves epizodokban gazdagon folyt a vizsgálat. De hát, rossz mester-inasból, hogy lehessen jó tanító!?

Nem szándékom a t. tanító testületet sérteni, legyen megérdemlett tisztelet a nagy többséget képező jóknak és kivételeknek; de valóban ezek oly dolgok, melyek nyilvánosságra hozása épen az ő érdekükben kívánatos, és az illető egyházi előjáráságnak, habár szép hegedő szóban és senkit meg nem nevezve történő figyelmeztetése, azt hiszem, nem felesleges.

7. Nagyon nehezen tanulnak bele némely egyházban a számadások szabályszerű elkészítésébe, a mi nek aztán az a szomorú következése van, hogy egy részről megróvást kapnak a gondnokok, kik legtöbb-

ször egyszerű, tudatlan emberek levén, a papra hivatkoznak; más részről a vizsgáló bizottság haladását is felette hátráltatják. Volt egy furcsa esetünk. Az egyháztanács által megvizsgált és hitelesített számadás a következő eredményt tüntette fel. Bevétel 181 frt. kiadás 189 frt., pénztámaradvány 8 frt. És hogy ez eset annál furcsább legyen, a pénztárban csakugyan fel lett mutatva a 8 frt. S a fenti számadás lehetetlenségét alig akarta elhinni nem csak a kurátor, de még a pap sem. És minthogy okmányok nem voltak sehol, csak nehezen lehetett a dolgot rendbe hozni.

8. Sajátságosan tűnik fel némely helyütt az a feszült viszony, a mely van a pap és tanítók között, a mely bizony gyarlósága mindkét félnek s melynek épen egyházi hivatalnokok között nem lenne szabad előfordulni. A rossz példa ragad, és ha azok, kik épen a szeretet vallását tanítják, gyűlölködnek, nem csak hogy a közerkölcsiségnek ártanak, a vallás hitelét rontják, de mint volt alkalmam látni, hiveik előtt egymás becületének ásták még a vermet.

9. Feltűnő az, hogy az egyházaink tulajdonát képező épületeket már távulról meg lehet ismerni elhagyatott környékükről, romladozó, vagy elpusztult kerítéseikről, s az épületek szomorú jeleiként az egyháziatlanságnak, mutatják vedlett falaikat. S habár a tisztaság, kevés kivétellel, többnyire mindenütt fellelhető, de a hol az idő vas foga nagyon erősen rágott, ott alig lehet már a rongyot úgy kifoldani, hogy a szegénység, vagy legalább az elhagyatottság ki ne lássék. Voltam oly paplakban, hol a megrikkult patics-falon keresztül oly csúzt-készítőleg fúj be a szél, hogy csudálkozásomat fejeztem ki a felett, miként nem estek a pap-család tagjai mindnyájan idegbénulásba. De azért a nemes eklézsia nem épít, bírja még az épület, — így szólnak — persze, bírni is fogja mindaddig, míg valamelyik papra rá nem dönti a vihar.

Tudnék még több tükördarabot is felmutatni, de azt hiszem, e néhány is elég arra, hogy sok nyomorúságos dolgaink iránt felköltsem az illető orvoslásra képesek figyelmét. Végezetre kijelentem, hogy sem sérteni, sem megszégyeníteni senkit nem akartam, s ép azért nevet sehol nem említettem, tóllamat egyedül a sebek felmutatásával a gyógyulhatóság reménye vezérelte.

Surányi Gyula,
rep. pap.

Iskolaügy.

Emlékirat a vallás-oktatás ügyében.

Az aradvidéki tanító-egyesület dec. 15-én tartott központi ülésében tárgyalván a vitaköre által beterjesztett emlékiratot a vallás-oktatás tárgyában, elhatározta, hogy azt a magy. kir. vallás- és közoktatási miniszteriumhoz fölterjeszti s „Közlöny“-e útján felhívja a tanító-egyesületeket, hogy e fontos kérdést mielőbb tárgyalják üléseiken, s a nevelés-tanítás érdekében támogassák az aradvidéki tanító-egyesület emlékiratát.

Ennélfogva felhivatnak a tanító-egyesületek minden felekezeti különbség nélkül, tegyék az ügyet magukévé és szorosan és határozottan a pedagogia mai álláspontjára helyezkedve, mutassák ki az elemi iskola célját s oly intézkedést kérjenek, mely által a vallástan az elemi iskola tárgyaihoz arányosíttassék, s általa a vallás-erkölcsi nevelés lehetővé tétessék.

Az emlékirat im itt következik:

Nagyméltóságú vallás- és közoktatási miniszter ur!

Az aradvidéki tanító-egyesület 1875. december 15-én tartott központi üléséből hódoló tisztelettel bátorodik nagyméltóságod elé járulni, hogy az elemi iskolák egyik főtárgyának, a vallástanak kezelését híven bemutassa; annak egybe nem hangzását az elemi iskola vezérelveivel feltüntesse s Nagyméltóságodat illő tisztelettel kérje, hogy úgy a vallásosságra, mint a fejletlen gyermek tehetségeire, előhaladására káros s az elemi iskola keretén túlajtott vallástananyag s kezelése — magas intézkedése folytán az elemi tanítás céljához, elveihez s módozataihoz idomuljon.

Ebbeli kérelmünk támogatásául az alább fejtegetett indokokat kegyeskedjék excellentiád becses figyelmére méltatni.

A nevelés-tanítás terén már rég meg vannak határozva azon elvek, melyek alkalmazásával az embert lélekben és testben helyes irányban lehet nevelni. — De a nagyszabású elvek hasztalan mutatják az irányt, jelzik a módot, ha annak alkalmazásba vétele minden úton akadályokra talál, nem csak a szülői házban s társadalomban, hanem magában az iskolában is. Az iskola még mindig nem állhat a természetes nevelés alapjára, mert a múlt századok küzdelmeiből még fenmaradt a pietismus és realismus közti harc. A kegyeskedés makacsul ragaszkodik szigorához, előtte a vallás még mindig nem társadalmi szükség, hanem egyházi ügy, s azért még módszerében sem birt megváltozni, hogy a lelki fejlődés természetes fokait kövesse. Ő ezt nem akarja ismerni s tanít a tárgyért, de nem a gyermekért. Egyházi hivatalt végez, de hivatást nem tölt be azon értelemben, a mint az észlelő pedagogia kívánja, hogy indítsd meg a gyermek tehetségeit, hogy önmagából fejlődjék s „a működés mindvégig gyönyörködtető legyen“

Ha felállítjuk az elemi iskola alapelvét s mellé a vallás-kezelést — a szembeszökő ellentét ujjal fog mutatni az utóbbinak helytelen alkalmazkodására.

Az elemi iskola a tudományok, az ismeretek elemeit a lelki tehetségek fejlesztésére eszközül veszi, ez elemekkel neveli azokat s képességet ad az életben szükséges ismeretek megszerzéséhez. A pedagogia az erkölcs és értelmi nevelést tűzte zászlójára és azt mondja: nem tanítható addig, míg nem neveltél, illetőleg: neveld oda a gyermeket, hogy tanulhasson. Igen, az elemi iskolának nem anynyira tanító, mint első sorban a lelki tehetségek nevelő intézetének kell lennie, hogy végeredményében ez előadott ismereteket haszonra fordíthassák a tanulók; s így kell hogy célja legyen a vallás-erkölcsi nevelés, oly fokozatban vezetve, a mint annak elvei, igazságai a fejledező gyermek tehetségeihez illenek, s alkalmasok nemes érzelmeit művelni.

Ez elv keresztülvitelét nem lehet más módszerrel eszközölni, mint az érzékeltető, a szemléltető oktatással. Az elemi iskola a szemléltetéshez fokozatot állít a tananyagban a fejledező lelki tehetségekhez méri az eszközül vett anyagot s a gyermek köréből lassan-lassan terjeszkedik tovább, szélesebben a tárgyak ismeretére, mélyebben az értelmezésre, s magasabban az erényekre.

Nem így találjuk a tervet a vallás-tan anyagánál és kezelésénél. A vallástani anyagát nem veszik eszközül a hit és erkölcs érzelmeinek művelésére, — hanem annak tudása egyenes cél. Hagyományos elv a dogmát „elismertetni.” És ebből kiindulva, az anyagot nem tartják szükségesnek osztályozni a tehetségek fejlődési fokozata szerint, hanem kimérik az emlékező tehetség számára 2, 7, 12 ives kátékban, s tanokat emléttetnek az észszel.

Elvökben a mult századok szigorú alakosságát ismerjük fel, s módszerüknél még mindig a scholasztikusokat látjuk, imádságokat, hittételeket, szertartásokat betanítani. Ha figyelő szemmel vizsgálódunk e működésben, mélyen érintve érezzük pedagogiai érzékünket.

Az a fejletlen gyermek, ki még a tárgyaknál, cselekvéseknél a természetes jelenséget is alig foghatja fel; kinek gondolkodási rendje az abc betűinél van; ki egyes mondatokat olvasgat s megértetése anynyi fáradságba kerül; ki még családja tagjait sem ismeri jól; ki még nagy nehezen rajzolja az iskola, a község határait, — már az ily gyenge teremtés kiragadtatik az ész határaiból, értelmére a dogma elvont fogalmait erőltetik s képzelmeit a biblia csodáival tömik. A gyermek előtt, ki a mindennapi tárgyak tulajdonságait csak helyes vezetés mellett tudja érzékelve felfogni s általok képesítettik gondolkodásra, — az előtt az Isten tulajdonságait, a malasztok neveit fejtegetik; ki csak nagy nehezen győződött meg az egység fogalmáról, — annak az Isten három személyiségét magyarázzák; ki a folyók keletkezését alig fogta fel s egy országról csak

homályos képeket bir, — annak egy világ-pusztító vízőzön-ről beszélnek; kivel még csak a természeti alakokat ismertetjük, annak Noe szivárványát, a napkeleti bölcsek üstökösét jelentőséggel kell bemutatni. Kinek jelleme még csak most képződik saját világából merített példázatok s történetből vett egyes alakok lefestése által, kivel a cselekedetek természetes következményeit kell beláttatni, hogy önmagától növelődjék — annak a bibliából csodákat idéznek. Ki a gondolkodás rendjét sem bírja — azzal az ó- és új-testamentomot történeti rendben tanultatják. Szóval, az abcés, az olvasni tanuló gyermek kezébe a legemelkedettebb bölcsészetet s a világtörténetet adják.

Kezelése úgy megy, hogy a közös iskoláknál a valóságoktató két-három osztályt összehúzó egy terembe, sőt hol egy teremben hat osztály van, ott is, minden tekintet nélkül a különbségre, első feladat imádkozni tanítani. Félredobva azon pedagogiai elvet, hogy „azt tanítsd, a mit megértethetsz” — a többi között tanítják az „Urangyalát,” az „Isten tiz-, az anyaszentegyház ötparancsolatát.” A pedig tudva van, hogy a bölcsen összehozott parancsolatok s igék nem mindegyike való a gyermek ajkaira, annál inkább értelmétől igen távol esnek. Imádkoztatás után a káté kérdései következnek; először kikérdezés, a feleleteknek szóról-szóra való kijavításával; utána új leckemagyarázat vitatkozási modorban, mert a tételek elismertetése úgy kívánja, hogy az ellenérvek cáfolva legyenek.

Ily modorban ismétlődik ez szüntelen; a felekezeti iskoláknál anynyira, hogy vallásosabban akarván eljárni, mint az istentelennek híresztelt közös iskolákban, — napokint a dogmával foglalatokodnak; a mit a lelkész előadott, a tanítónak kötelességében áll újból és újból ismétetni, betanítani a jövő hittani órára, legyen bár saját tantárgyainak rovására.

Vallásosság! — ez a jelige s erre tanítanak, de nem nevelnek. Pedig nincs hittanítás, hanem hitbéli nevelés. A hittanításnak eredménye: vallástalanság. S a vallástalanság, mely a szülei háztól átszarmazik az iskola tanulóira, akadály a helyes erkölcsi nevelésben.

És ez egyik főindító ok, mely bennünket ez emlékirat beterjesztésére készít; ok, mely nem hagyhatja nyugolni a hivatásáért élő, annál inkább a tanítót, kinek feladala megoldásánál észszerű elvek szerint kell dolgoznia, s a szülei ház s a társadalom rossz hatásai ellen küzdenie; kítől követelik, hogy értelmes vallás-erkölcsi polgárokat neveljen, s könnyen szemrehányással illetik a társadalom erkölcstelenségeiért.

(Folyt. következik.)

TÁRCA.

Adalékok az erdélyi ev. reform. egyház történelméhez.

II.

A szászvárosi reform. ekklésia története a reformatiótól fogva 1726-ig. Irta Nádudvari

Péter szászvárosi ref. pap 1726-ban. — Folytatva: Kézdi-Vásárhelyi András szászvárosi ref. pap 1745-ig.)*

*) Az 1726-ban elhalt nagy hírű egyházi szónok, elébb m.-vásárhelyi később szászvárosi pap ezen jegyzetei, kinek, 84 prédikáció-

In nomine Domini. Pro sera posteritate. Anno 1726.
1. Januarii. Pro xenio novi anni.

Szászvárosi reformata ekklesia!

Hogy ennek az ekklesiának dolgaiban éppen jövényey ne légy, akarom rövideden előadni a reformatiótól fogva, a kiknek végére mehettünk, kicsodák voltak ebben az ekklesiában a tanítók, és mint folyt az ekklesia dolga.

„Mátyás király idejében, mikor a pogányság nagy erőt vevén 1479-ben Erdélyben bejött, s Báthori István erdélyi vajda a Kenyér-mezején eleiben állott s megverte, akkor Szászváros és a szék egészben elpusztult, porrá, hamuvá lett. Annak utánna 1509-ben a végekből, Temesvárból, Lippából, Jenőből s több helyekből a magyarság a pogányság előtt be-szaladván, azt a várost megkéri és megüli s új lakossá léssen.

Templomnak peniglen a clastromot építék meg, Scholát is ott építettek. A várbeli templomot pedig a reformatusok sokkal a reformatio után építették meg, és ugy soha a lutheranusoké nem volt, melyre Rákóci György fejedelem négyszáz forintot is adott volt a reformata ekklesiának.

A reformatio Németországban kezdődött 1517. Erdélyben bejött derekason 1524-ben Szébenben. Szászváros mikor reformálódott, nincs semmi irás rólla. Nem is találtam előbb való tanítót, hanem 1560-ban szászvárosi plébánus volt ama híres ember Sebastianus Caroly, ki is 1554 Magyarországon az óvári synodusban, holott legelső püspököt tettek, (melyben 88 papok voltak), jelen volt, még pedig a rendben második volt.

Minémű volt akkor a szászvárosi reformata ekklesia, csak abból is megtetszik, hogy 1561. a medgyesi generalis gyűlésben, melyben a szebeni fő papot Mathias Heblerust tették püspöknek, (mivel még akkor a magyarok és szászok egymástól a vallás dolgában nem szakadtak volt el, csak egy püspökök volt), harmadik volt. Első volt a püspök, második volt Dyonisius Alesius, ki annak utánna első reformatus püspökké lett, harmadik volt ez a Sebastianus Caroly, a szászvárosi fő pap.

Azután 1568. a fejevári gyűlésben, mely Dávid Ferenc s Blandrata György ellen volt, a reformatusok részéről arbiter volt.

Volt ezután plébánus Thomas Kis 1570-ben. Ennek idején küldött volt ifju János király egy Ludovicus Szegedi nevű unitárius papot, (az ekklesia penig, hogy unitária vallásra állott volna, nem olvasom), annak utánna, hogy a király meghalt is 1571-ben, ugyan csak itt maradt, mivel a királytól donatiója volt.

Ifju János királynak succedált Báthori István, ki is a donatiót confirmálta, hogy birja a dézmát vita durante, melyet Báthori Christof és Zsigmond is manuteneáltak.

ját gr. Bethlen Kata, özv. gr. Teleki Józsefné Kolozsvárt, 1741-ben saját költségén nyomatta ki K.-Vásárhelyi András folytatásával együtt gr. Kemény József sajátkezű másolatában megvan az erd. Múzeum kéziratтарыban (Jos. Com. Kemény Collectio minor Ms. Hist. Tom. XXVI. nro. 5.)

Ezután következett 1583-ban Georgius Vizaknai, a ki Ludovicus Szegedi unitárius pap halála után vissza nyerte a parochiát és dézmát.

Ezután volt plébánus Mathias Fabritius Pistoki 1592-ben.

Ennek successora volt Johannes Szilvási, ki succedált 1594-ben 27. Decembris, a ki Báthori Zsigmond fejedelem kedvéért 1595-ben apostatált s pápistává lett. Akkor vette volt el a fejedelem Báthori Zsigmond a reformatusoktól a fejevári nagy templomot, s mikor szokások szerint felszentelték volna, s a fejedelem maga személyében szolgált volna a szentelő papnak, akkor ez a Johannes Szilvási más urakkal, Jósika István cancellarius urral, brassai Márkus Benknerussal s másokkal égő gyertyát vitt kezében.

Annak utánna az ekklesiának sok instantiájára reá ment a fejedelem, hogy az ekklesiából kiküldetett, és noha csak keveset szolgált, u. m. 1594. 27. Decembertől fogva 1595. 30. Aprilisig, mindazonáltal az egész dézmát oda kellett adni.*)

Ekkor az ekklesia 1595-től fogva 1601-ig plébánust nem hívott, hanem csak a két altarista, (a mint akkor a káptalanokat hívták) szolgált; melyért panasz ment a generalis synodusra, az honnét megparancsolták, hogy haladék nélkül papot hívjanak, a ki vegye az egész dézmát és a Capitulum terhét hordozza, azaz, a dékányságot viselje. Azért hivattatott plébánusnak Johannes Rettegi 1601. esztendőben.

Annak utánna 1607-ben hivattatott plébánusnak Vinczről Basilius Buzás Kecskeméthy, a reformatus, magyar püspök, a ki püspökségében jött ide, a püspökséget itt laktában viselte. Ez adta volt el a városnak a fél dézmát 100 forinton. Meghalt püspökségében a plébániában (a mint a reformatus püspökök catalogusában is vagon) 1616-ban.

Ezután hivattatott plébánusnak Stephanus Deesi, a ki igen nagy tekintetű ember volt a boldog emlékezetű Bethlen Gábor fejedelem és annak bátyja gróf Bethlen István uram előtt, kinek, a mint maga irásában látom, mikor Bethlen fejedelem a csehek mellett hadakozott a császár ellen, minden dolgokat a fejedelem cancellariájárci megirtak. Ezt annak utánna gróf Bethlen István elvitette küküllővári papságra 1629-ben. Ennek idején, a mint irási között láttam, volt Martinus Nádudvari nevű káplán 1626-ban.

Ezután 1629-ben succedált Nádudvari Gergely, ez a méltóságos fejedelem Rákóci György előtt nagy tekintetű ember volt: e nyerte meg a fejedelemtől, hogy a szász papok ezután tábori szekereket s lovakat ne tartozzanak adni. Ennek idejében csináltatta a méltóságos fejedelem I. Rákóci György ezt a scholát, melynek fundussát pénzen vette, és ebben 24 deákot tartott maga alumniáján, mivel mind eddig

*) Ez a Szilvási János Dézsen unitáriusnak született, de tanuló korában reformatussá lett, 1588-ban Strassburgba ment tanulni, viszzatérvén, az 1591-diki m.-vásárhelyi zsinaton egy beszédet tartott, mely Szébenben ki is nyomtatott. Később, mint r. catholicus írt egy munkát: Antiquitas et perpetua duratio fidei catholicae, cím alatt, mely megjelent Kolozsvárt az unitárius ifj. Heltai Gáspár nyomdájában, 1597. 4-r.

a schola a klostrom mellett volt, deákokat is a szászszágról bőven adott, dézmákkal táplálta. Láthatni ezt a schola falain lévő irás darabokban.

Ennek idejében változott a káplánság papsággá, kinek kedvéért ennek öcscsát Nádudvari Andrást a méltóságos fejedelem debreczeni professorságból commissióval hivatta ide, ki is lett Nádudvari Gergelynek collegája.

Következett ezután Füleki János 1651-ben. Ennek ilyen fatuma volt: ez nem lévén academicus ember, felette igen vágyott akadémiákra, és maga költségit özszeszedvén, az ekklésia és háza népe hire nélkül titkon elindult, ment Pozsonyig, ott megállapodott, apostatált, pápistává lett. Hire jövén háza népének állapotjáról, expressusokat küldöttek hozzá: mit remélhetnének felőle? jő-e vissza, vagy nem? és lelke ismereti szerint mit javal háza népének a vallás iránt, megmaradjanak-e a reformata vallásban, vagy pápistákvá legyenek? Melyre vissza ír, siratja levelében maga sorsát, és az élő Istenre kényszeríti gyermekeit, hogy az ő példáján ne tanuljanak, vallásokat el ne hagyják, hanem állhatatosan maradjanak meg. Ez e levél csak a minapi revolúcióban veszett el maradéki kezeiből.

Ezután következett Lengyelfalvi István, ki is e scholának mestere volt s mesterségéből hivatott szászvárosi papságra.

Ennek collegája volt második Nádudvari Gergely. Ez nyerte meg a méltóságos fejedelemtől a sebeshelyi dézmát a schola mesterek számára.

Ezt s a következőket, minthogy sokan érték, nem szükség ezentúl a bőv szó.

Lengyelfalvi István után hivatott fejevári papságból Kaposi Pál. Ennek idejében változott meg az isteni tisztelet rendi a tanítók között, ki azt kívánta, hogy a papok közül egyik egy héten, másik más héten szolgáljon, melyet könnyen megengedett Nádudvari Gergely, s az óta így gyakoroltatik.

Ezután következett Szombati István, ki mihelyt académiából haza jött, mindjárt hivatott szászvárosi második papságra, és a mint mindenkor volt, akkor is a capitulumban második rendben succedált minden controversia nélkül.

Ezen túl következett Váraljai Dániel, ki először ama halhatatlan Nagyari József mellett fejedelmi udvari papságot viselt, s annak utánna Dévára s onnét hivatott ide.

Szombati István halála után hivatott a fejevári papságból Komáromi István, kinek helyében én succedáltam Nádudvari Péter. Azután még volt collégám Vásárhelyi Mihály, Váraljai Dániel uram halála után. Ma Isten kegyelméből mi vagyunk, a kiket életben láttok:

Nádudvari Péter és Patay János.

Ezek közül látjátok, hogy Szászváros csak három papjainak nem adhatja elő csontjait s porát a reformatiótól fogva a feltámadásban, kettei apostatált, az egyik elvitettetett; a több megholtak a boldog feltámadást itt várják; kikkel együtt kívánok én is az én Istenem előtt a feltámadásban megjelenni s az örök boldogságban vigadni; melyet adjon az

én Istenem ingyen kegyelméből, szerelmes fiának, a Jézusnak érdeméért. Ámen.

Nádudvari Péter, a szászvárosi reformata ecclesiában a Jézus Christusnak alázatos szolgálója m. p.

Közli: Szabó Károly.

(Vége köv.)

Ifjusági irodalmunk.

Az orsz. középtanodai tanáregyesület által kezdeményezett ifjusági irodalmi vállalat alkalmával nem lesz felesleges néhány szóval megemlékezünk az ifjusági irodalom tekintetében eddig hazánkban mutatkozott tüneményről.

Jelenleg, csaknem kétségbevonhatlan azon állításunk önálló ifjusági irodalmunk alig létezik. Horkai, Lukács, Dienes elhaltak, Boross s Májer István — kik különben is inkább a nép számára irtak — elhallgattak s a három ifjusági s gyermek lap, Dolinay s Ágai szerkesztése alatt, a keresletnek nem képes eleget tenni. Mindamellettagadhatlan, miszerint irodalmunk e tekintetben is jelentékenyen haladt.

Eltekintve attól, hogy egyes jelesebb ifjusági mű na is jelenik meg időről-időre, (elég legyen e tekintetben Hevesi Jelki Andrására s Győri Vilmos Robinsonjára s Don Quichottejára, mint a legjelesebbekre emlékeztetnem olvasóinkat) a fordított művek száma ma sokkal nagyobb, mint volt valaha s képes könyveink egy némelyike a külföldiekkel is kiállja a versenyt.

A forduló pontot azonban irodalmunk ezen ágában különösen két tény jellemzi: egy: az ismeretterjesztés felkarolása, másik a gyakorlati példák által lelkesítő irány meghonosodása. Az első mozgalom nálunk is a természettudományok s földrajz csodás eredményeinek meghonosodása által történt és habár e tekintetben nem haladunk még annyira, hogy ezen irányban irt jelesebb ifjusági művekkel dicsekedhetnénk, Verne regényeinek fordítása s átdolgozása, továbbá Bernstein nagyszerű műveinek lefordítása megtörték a jeget s a fejlődés bizton várható. A másik irány meghonosításának érdeme főképp Könyves Tóth Kálmáné, ki Smiles klasszikus műveit ültette át irodalmunkba s ez által mintegy figyelmeztette közönségünket azon nagy előnyre, mely az angol felfogásmódban rejlik, ellentétben a németekével, kiknek különben aránylag legjobb ifjusági írói — egy Schmidt Kristóf s Hoffman — eddig oly annyira kedveltek voltak irodalmunkban.

Mindkét mozgalom azonban még csak kezdetleges. A többi művek között újabb ifjusági irodalmunk terén előnyösen emelhető ki a Légrády testvérekéi, kik Eötvös intenciói, sőt határozott utasítása alapján több igen csinos kötetet adtak ki leginkább Cooper kedvelt regényei után. Azonban ugy ezen gyűjtemény, mint az Áldor-főle „Történeti könyvtár“, melyet a Franklin-társulat ad ki, semminemű paedagogiai irányvetet nem követ s így hatása nincs biztosítva. A többi jelentéktlenebb gyűjteményekről egyáltalán nem is lehet szó-

lanunk. A phantasia követelményeinek s az ismeretterjesztésnek öntudatos megegyeztetése e művekben oly anynyira ritka, hogy mellettük igen gyakran hajlandók vagyunk az eredetileg a nép számára szerkesztett „Vasárnapi könyvtár“-t ajánlani az ifjuság számára.

Ily körülmények között nagy lendületet fog adni ifjusági irodalmunknak a középtanodai tanáregyesület említett vállalata. E vállalat — mint más mák helyen röviden körvonaloztuk — két irányt akar megvalósítani. Egyik főképp iskolai igényeknek felelne meg, a menyinyiben a klasszikus írók műveit dolgozni át oly célzattal, hogy ezek gyűjteménye által a töredékekből összeszedett olvasókönyveket lassankint kiszorítsa a forgalomból.

A másik csoport a tanuló ifjuság magánolvasmányául van szánva. Ezen ág is azonban lehetőleg mellőzni akarja a regény- és novellaszerű tárgyakat s inkább oly műveket akar felvenni, melyek a tanuló ismeretkörét szaporítják. A tervezet oly meszsze megy e tekintetben, hogy ezen olvasmányokat az egyes tudományágak szerint osztályozza, sőt magára az iskolai tananyagra is tekintettel van, mintegy kiegészíteni akarván azt, mit a tanuló tanárától röviden szerezhethet.

Az új vállalat ennél fogva tervszerű leend, de e tervben az ismeretterjesztő irány leend tulsúlylyal. A Schmid Kristóf-féle erkölcsi praedikatiókkal telt s épen azért sokszor akaratbénító s még inkább a Tatár Péter-féle phantasmákat gyarapító művekkel szemben méltán nagy nyereségnek tekintetjük e vállalatot. Azonban hibáznánk, ha azt vélnők, hogy ez által gyökeres átalakulás fog történni.

Azon lelkesítő és megragadó művek, minőkre Smiles munkáit hoztuk fel példakul, még mindig szükségesek e mellett. Sőt bátran állithatjuk, miszerint ezen új irányt a professori tudakosság és pedansság épen oly könnyen teheti egyoldaluvá, mint ama német irányt a papi befolyás. Az ifju kedélye épen oly kevésbé elégített ki a morális praedikatiók, mint az oktatás által, a fődolog őket lelkesíteni s ezen lelkesítés ismét lehetőleg csak a változatosság által történhetik.

A tanáregyesület vállalatának ezt tekintetbe kell vennie s óvakodnia attól, hogy egyoldalúságba ne essék. Jules Verne példája mutatja, hogy a phantasia ápolása s az ismeretterjesztés érdeke nem ellenségek s bizonynyal mindenki elismeri hazánkban, hogy Jókai regényei s phantaziadus magyar története igen sokat hatottak arra, hogy hazánk történetével komolyabban is foglalkozzunk.

Még két más dolgot is figyelembe kell vennünk e kérdésre nézve. Egyik az, hogy a gyermek-irodalom s ifjusági irodalom közt az egyedüli helyes összekötötetés csak azáltal lehetséges, ha a gyermekek számára irt könyvekbe is igyekszünk a természet s történelem egyes adatait feldolgozni, habár más stylben s más felfogással, mint az ifjuság számára szánt művekben.

Másik körülmény abban áll, hogy az ifjusági iratokat — ne írjuk népies stylben. A népies styl nevére nézve különben is a legnagyobb visszaéléseket lehet constatálni iro-

dalmunkban. A Franklin-társulat által kiadott „Képes Néplap“ egyes cikkein s az aradi „Népirodalom“ című vállalaton kívül valódi népies felfogás alig található nálunk. A legtöbben azon nézetben vannak, hogy e különbséget a tárgy teszi, holott kétségtelen, hogy az élettan, csillagászatban, sőt még a bölcsészet is tárgyalható ugy a gyermekek, mint az ifjak s a nép előtt.

A szépirodalmi művekre nézve az ifjusági s népirodalom kevésbé különbözik egymástól, mint az ismeretterjesztő tárgy iratokra nézve. Itt a tanulókat elkülöníteni igen helyes, habár azon ely, hogy mindkettőnek irányában (s nem csak a képekben) a szemléltetést kell szem előtt tartani, megdönthetlen. Bernstein, Burmeister, Huxley, Cox, Verne művei után jó ifjusági munkákat lehetne átdolgozni, népies műveket azonban aligha.

Az ifjusági s népirodalomnak s egyáltalában olvasó közönségünk gyarapodásának legfontosabb tényezője kétségkívül a népkönyvtárak felállítása. Dolinay buzgó törekvése, bármily véleménynyel legyünk is műveinek belbecse felett, e tekintetben nagy elismerésre méltó.

A tanáregyesület, midőn tervezett vállalatát megindítá, már kész talajt kapott az önképző körökben s olvasó egyesületekben. Nem állunk így a népirodalommal szemben. Ifjusági irodalmunk csak akkor fog valóban felvirágozni, ha az ily népkönyvtárak s ezzel együtt a népszerű tudományos előadások minél tágabb körben elterjednek

KÜLÖNFÉLÉK.

= **Kérelem.** Könyves Tóth Kálmán „A koporsónál“ című halotti imák t. gyűjtőihez! Mintán fentjelzett halotti imakönyv nem sokára sajtó alúl kikerül, tisztelettel felkérem a t. gyűjtő urat s mindazokat, kik e művet még az előfizetési v. aláírási árán megszerezni óhajtják: sziveskedjenek, az aláírók névsorát mielőbb hozzám beküldeni, mert megjelenése után a könyv csak is a magasabb bolti áron lesz megszerezhető. Előfizetési ára egy diszesen kötött példányra 2 frt. Miskolc, 1876. jan. 11. Fraenkel B. kiadó-könyvtáros.

= **Tűzvész.** Tisztelt szerkesztő ur! Szomorú hirt mondok. E hó 8-ikára viradólág éjfélt után 3 óra körül, a székelly-udvarhelyi ev. ref. kollegium második emeletének, az első tanári lak felől eső alsó szögletén, épen a nagy auditorium szomszédságában az egykor Lacedaemon nevű lakszobában, dé a mely ez idő szerint tanteremmé volt átalakítva, bizonytalan úton-módon tűz ütött ki. Megsemmisült a jelölt tanterem, meg van rongálva leginkább védelmi célból az auditorium fedele és a megsemmisült tanterem szomszéd terme, melynek neve hajdan Korinthus volt, de ez idő szerint ez is tanteremmé volt átalakítva. A tanuló ifjuság és városi polgárság erőfeszítése meggátolta a tűz nagyobbra terjedését. Személyi szerencsétlenség nem történt. Az előljároság még az nap délelőtt ülést tartván, a „Viktória“-nál biztosítva volt épület ügyében, megtette a szükséges lépéseket, intézkedvén a felől is, hogy az iskolai munkálkodás akadálytalanul tovább folyhasson. Szakács Mózes m. k.

= **Előfizetési felhívás** a „Templomi és temetési karénekek“ című munka második füzetére, szerzők és ref. egyházi énekkarok számára három férfi hangra alkalmazák

Sz. Nagy József és Oláh Károly, tanítóképezdei zenetanárok. Midőn „Templomi és temetési karénekek“ című munkám második füzete az e. t. közönség elé bocsátom, szükségnek látom, megjegyezni azt, hogy az különösen a hazai ref. egyházi énekkarok számára van általam szánva; minélfogva ezen 2-ik füzet nagyobb részben templomi és temetési énekeink legkiválóbb dallamainak három férfi hangra való alkalmazását fogja tartalmazni; még pedig 41 templomi és 25 halotti éneket. Felvettem továbbá még ezen füzetbe 24 templomi és temetési karéneket is, részben eredeti szerzeményt, részben különböző szerzőktől, melyek szintén három férfi hangra vannak kidolgozva. Midőn tehát jelen vállalatom támogatására. — mely közvetlen a hazai ref. egyházi ének és cultus emelésére van irányozva — ugy a nagytiszteletű egyházi hatóságok elnökségeit, valamint tanintézeteink énektanárait, a t. tanítói kart és általában a hazai ref. egyházi énektgy minden barátait felhívni bátorkodom: táplál azon remény, hogy tekintve az általam kitűzött célt, becses pártfogásaikkal szerencséltegni fognak! A munka az első kötethez hasonló díszes kiállítással; vezérkönyv alakban, Lipcsében, a Röder-féle könyvnyomdában metszve, megjelenik f. év mártius hó elsőjén; a mikor az az előfizetőknek bérmentve fog megküldetni. Előfizetési ára 2 frt. oszt. értékben, mely összeget a fentebbi határnapig egyenesen alólírtához, mint a fentebbi munka kiadójához Nagy-Kőrösre kérem beküldeni. Nagy-Kőrös, 1876. január 10. Oláh Károly, nagy-kőrösi ref. tanítóképezdei ének- és zenetanár.

= A sz.-udvarhelyi ref. egyh.-községben, 1875-ben született, esketett és meghaltak kimutatása. Született 81, ebből fiu 43, leány 38. Meghalt 68, ebből férfinem 43, nőnem 25. Eskettetett 15 pár, vegyes 8, nem vegyes 7. Sz.-Udvarhely. 1876. jan. 13. Tolva ly Zsigmond.

= A franciaországi „szabad“ egyetemek. Ugy látszik, nem tévedtek azok, kik Franciaországban a felső tanzsabadság proklamálásában a felekezeti érdekek diadalát látták. A „szabad“ elnevezés tünni kezd, s helyébe lép a „katholikus“ szó. Elismerjük, hogy e névcseré is jogosult, s ha a tanzsabadság nem chimaera, senkit sem lehet akadályozni abban, hogy a tanintézeteknek esetleg felekezeti jelleget adjon; de végtelenül elszomorító jelenség, ha magát a tudományt akarják felekezeti, jobban mondva, hierarchikus célok szolgájává tenni, s a szabadságot arra használni, hogy az idők fejleményeit akasztják meg.

= A főváros tanügyi bizottsága, és a tanárok fizetése. A főváros tanügyi bizottsága legközelebb azt a határozatot hozta, hogy a jövőben alkalmazandó reáliskolai tanárok 1300 frtnyi fizetést kapjanak a lakáspénzen kívül, tehát 200 frttal kevesebbet, mint az államiak, s az eddigi fővárosi reáltanárok, kiknek fizetése épen az állam intézkedése után emeltetett nem régen 1800 frtra. A bizottság eme határozata első sorban jogtalan, mert régebbi statutumokba ütközik; de egyszersmind desperatus mód a gazdálkodási elv érvényre emelésére. A községi iskoláknak főképp a fővárosban erős versenyt kell kiállniok az állami intézetekkel: már pedig a fizetések leszállítása olyan abderita-fogás, mely lehet elmes, de semmi esetre sem segíti elő a győzedelmet. Általában, nagyon furesdán állhatnak a főváros pénzügyi dolgai.

= A lipovánokról érdekes tárcákat olvasunk László Mihály tollából, ki a múlt nyáron a lipovánok metropolisát Fontina-Albát meglátogatta. A lipován nép bár már 90 év óta él a szomszédos osztrák provinciában: Bukovinában, a világ eddigéle mégis keveset hallott az együgyű felekezetről. Már pedig érdekesek vallási fanatizmusoknál fogva, mely egészen elzárja őket a világtól. A lipován egy Oroszországból Nagy Péter cár alatt kitűzött sekta, mely először Kri-

miában keresett hazát, honnan az oroszok elől Bukovinába és Moldvába menekültek. Bukovinában Fontina-Alba a főhelyük, van nekik külön érsekük (pápa), férfi- és nőkolostoraik, templomaik muszka rubelekből, és nyomdájuk, mely nem igen dolgozik, mert a lipován vallás alapelve: a tudatlanság. Egész a butaságig rajongók, s nem igen túrik az idegent maguk közt, és megfűstölnek a hajlékot egy-egy kelletlen látogató után, ki ha esetleg evett is náluk, akkor az edényeket, a miket érintett, öszszetörik, a korcsmát sem túrik falvaikban, de azért szeretik a pálinkát, s gyakran az érsektől le az utolsó szerzetesig (a népet nem is említve) részegnek. Nagy az olajszag házaikban, mert olajjal főznek és sokat bőjtölnek: így a nép 186 napot bőjtöl évenként, az érsek pedig a mindkét nemű szerzetesekkel soha húst nem eszik, hanem hallal, tojással, gyümölcsössel és caviarral élnek. A caviar és a pálinka imádat tárgyai a lipován papoknál. A nőtlenséget isten előtt nagy érdemnek tartják, s ebben való buzgalmukban még a testesonkitástól sem rettennek vissza. A lipován vallás tiltja: a dohányzást, a táncot, a doktor használatát, a gyermekbeoltást, a katonáskodást, az esküvést, a tanuskodást és a tanulást. Még papjai sem szeretik a betűket, s a sok szerzetes közt alig egy-kettő tud olvasni, a múlt évben elhalt első érsekük a betűket sem ismerte. Különben munkás, vagyonos nép, csak hogy rettenetes tanaikkal államveszélyesek.

= A hétfalusi csángó magyarok ügyében a közoktatásügyi miniszter a maga részéről sürgető lépést tett. Ezen ügyről teljesen megbízható tudósítást veszszük: A brassóvidéki, ágost. hitv. magyar egyházak ügyében, a vallás- és közoktatási miniszter még a m. évi nov. hó 2-án 22185. sz. a. kelt rendeletével intézkedett és az erdélyi ágost. hitv. egyház kerületi igazgató-tanácsnak oly megoldási módot ajánlott, mely szerint annak kötelességévé tétetett, hogy egy az egyházkerület kapcsolatában maradó külön magyar esperesség szervezése iránt, alkotmányos uton, az érdekeltek meghallgatásával a kellő lépéseket mielőbb tegye meg s az eredményről a miniszterhez jelentést tegyen. Miután az óta az egyházkerületi consistorium a jelentést meg nem tette, sőt több jel arra mutat, hogy ez irányban még semmi lépést sem tett s a miniszteri intézkedést az illetőkkel nem is közölte, a miniszter újabb felhívta a consistoriumot hogy: 1. legfőlebb 15 nap alatt tegyen jelentést, tett-e már ez ügyben valami lépést és ha nem, mivel igazolja ezen mulasztást? 2. Hogy az eddig netalán elmulasztott lépéseket haladéktalanul tegye meg s azon legyen, hogy az ügy alkotmányos uton mielőbb, befejeztessék. A közoktatásügyi miniszter ezen intézkedését minden hazafi örömmel fogadja s elvárjuk, hogy a további lépésekben is erélylyel fognak működni a magyar feleink irányában oly anynyira megcsökönösödött s veszélyes szász papság ellenében.

= Nem vallásos, vagy egyházi dolog ugyan, de érdekes tudni való, hogy Magyarország és Ausztria területe a méterrendszer szerint a következő: Magyarország 225,441.⁵⁵, Erdély 54,948 Fiume 19.⁵⁷, Horvát és Slavonia 43,444.⁵¹, összesen tesz 323,853.⁰⁰ négyszög kilométert. A mi Ausztriát illeti, itt a következő számok általánok: Alsó-Ausztria 19,824.¹⁷, Felső-Ausztria 11,996.⁷⁰, Salzburg 7165.⁶⁸, Stajermark 22,454.⁰⁴, Karinthia 10,373.²², Krajna 9988.³⁴, Triest 93.⁸⁰, Görz Gradiska 2953.³⁸, Istria 4941.⁵¹, Tirol és Voralberg 29,326.⁸¹, Csehország 51,955.¹⁸, Morvaország 22,229.⁶¹, Schlesia 5147.⁵³, Galicia 78,496.⁷⁷, Bukovina 10,451, Dalmatia 12,792.⁵⁷; az összes osztrák korona tartományok tehát 300,190.²⁰ négyszög kilométert tesznek.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JANUÁR 27, 1876.

265—4. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Észrevételek a „kepetörlesztési takarékmagtárakról“ feliratu cikkekre.

A ref. papságra nézve egyik az életbevágó kérdések közül a kepe kérdése, melynek a nyilvánosság terén való szellőztetését örömmel üdvözljük. Nem csak azért, mert némi reményt nyújt arra nézve, hogy a kepe rendezése által a vállainkra nehézkedő nélkülözés igája könnyebbülni fog; de azért főképpen, mert nem lehetetlen egy oly eszmének felszínre vergődése, mely véget vet a pap és hallgatók között évenként előforduló kellemetlen surlódásoknak, melyeknek a jelenben divó kepe-rendszer oly bő anyagot szolgáltat.

A megfejtendő problema ez, módot találni arra: 1-ször hogy a pap számára tisztességes jövedelem eszközöltessék;

2-or, hogy fizetése ne legyen eszköz a közötté és hallgatói között leheto kellemetlen surlódásoknak; és

3-or, hogy ezen fizetés ne terhelje túl az egyháztagekat.

Az „egy marosi r. pap“ megkisértette e lapok folyó évi jan. hó 6-án megjelent számában lándzsát törni ez óriás kérdéssel; de véleményem szerint, kevés sikerrel elanynyira, hogy cikkének végén azt a kepe-fizetést ajánlja, melyet előbb anynyira tarthatatlannak irt le, — a min azonban nem lehet csudálkozni, mert oly labirintus ez a tárgy, melyből hiányzik az Ariadne irány-adó fonala. Vessünk csak egy pillantást nevezett cikkekre.

Az „egy marosi pap“ pártolja a kepe-törlesztési magtárak felállítását, azonban csak is kényszer-betétel útján véli célra vezetőnek. Ugy, de lehetséges-e ez? Van-e nekünk rendelkezési jogunk hallgatóink tulajdona felett? Kényszerithetjük-e őket — éppen a jelen időben — egy új egyházi teher felvételére, még pedig éppen papi-fizetés jobbitásra, a melyet most is dús jövedelműnek hiszen és vall? Mit gondol az „egy marosi pap,“ vajjon, nem nyulnánk-e darázs-

fészekbe indítványa megkisértésével a nélkül, hogy a célt megközelithetnők általa?

En részemről, a ki több egyházakban fordultam meg és így a nép hangulatát meglehetősen ismerem a kényszer alapján felállítandó magtár eszméjét halva született gyermeknek tartom.

Legalább is ilyen kivihetetlennek látom az „egy marosi pap“ azon ajánlatát, miszerint az osztó igazságot tartva szem előtt, kényszerítsünk minden egyháztageot arra is, hogy évenként bizonyos mennyiségű gabonát legyen köteles kamatra kivenni.

Már ezt az eszmét nem merném megpendíteni hallgatóim előtt, félve, hogy szemembe nevetnek érette. Mert arra volt egy eset, hogy az ember kényszerkölcsönt adjon; de olyat még senki sem hallott, hogy valakit kényszerítsenek arra, hogy akár akar, akár nem, akár van szüksége reá, akár nincs, adósságot vegyen a nyakába, mint azt az „egy marosi pap“ ajánlja.

Tegyük fel azonban, hogy ezen kényszer-betétel és kivétel alapján felállítandó magtár csakugyan létesülhetne: mit érünk el vele?

Mielőtt e kérdésre felelnék, előre bocsátom, hogy én bármi névvel nevezendő magtárnak csak bizonyos korlátok között vagyok barátja, azon túl ugy tekintem azokat, mint meganynyi örvényt, melyek hiveinknek egy részét lassankint, de bizonyosan sodorja az elszegényedés mélységébe. Oly rövid még a magtárak multja már is sokan keserülték meg, hogy a szükség napjaiban hozzá folyamodtak segélyért. A magtárak felszaporodhatnak, díjazhatják a papot, tanítót belőle, de a magtár könnyen élödi növénynyé válik, mely tönkre teszi azt a törzsöt, a mely ötet létre hozta, gondozta és saját vesztére megizmosodni engedte.

És most felelek azon kérdésre: érünk-e célt a kényszer alapján felállítandó és kezelendő magtárokkal?

En azt hiszem, hogy nem. Mert az indítvány

szerint, minden egyháztagnak évenként kötelessége a képét, akarom mondani, a magtári tartozás kamatját fizetni a pap részére. Más szóval, ezen túl a hallgatók nem képét fizetnének a papnak, hanem magtári interest. De akkor mire való az a sok hokus-pokus: kényszer-betétel a magtárba, kényszer-kivétel a magtárból, még pedig anynyi mértékben, hogy felüsse a kamat a papi-fizetést. Hiszen, ez valóságos idő- és munka-pazarlás, mert minden magtár nélkül is azt a bizonyos kvantumot, mi az egyes bér-fizetőkre esnék, mint kamat, be lehetne szolgáltatni a papnak.

Ime, benne vagyunk a cirkulus viciosus-ba, a melyből menekülni akartunk.

A hallgatók fizetnék a bért, mint eddig; bér-fizetéskor kötekednének a hivek, a hitvány gabonát elvenni vonakodó pappal, mint eddig; áskálódnának, panaszkodnának a pap ellen, hogy nem követi Krisztus példáját, a ki megelégedett a nyers gabona-fővel is; hogy kegyetlenül szigorú, rossz lelkű, mert nem lehet megcsalni, és nem veszi el a gabonát, ha fele gaz és szemét — mint eddig. Mondom, ott lennénk, a hol most vagyunk.

Irt még az „egy marosi pap“ cikke vége felé egy passust, mely oda vergál, hogy ezután fizessenek a hallgatók új mértékkel. Csak az a kérdés, milyen nagyságu mértéket ért az új mérték alatt? Mert, valamint az „egy marosi pap“ nem venné el a bért hallgatóitól a kötelezettnél kisebb mértékkel, — ha az új lenne is — ugy bizonyára hivei sem fognának nagyobb mértékkel mérni, mint a minővel tartoznak. A mit, zárjel közt mondván, követelni jogosan, méltányosan, nem is lehetne. Abban sem látok semmi sérelmet, hogy a pap az ó-mértékkel veszen bé, az új-mértékkel köteles kiadni. Ennek akár hányan vagyunk régen gyakorlatában, a kik 10 kupás vékával vettük a bért és a piacon 20 kupással adtuk el. De hát ebben hol van az injuria?

Ezekben mondám el nézeteimet az „egy marosi pap“ cikkére vonatkozólag.

Ha célszerűbben tudnám megoldani a papi kepe-kérdését, bizonyára hasznos szolgálatot tennék vele nem csak paptársaimnak, de kepe-fizető hiveinknek is, a mivel azonban sem magamat, sem másokat kecségtetni nem tudok. Azzal tisztába vagyok, hogy a mi időnkben élő papok közül kevesen fognak betekinteni a megváltoztatott, célszerűbb pap-fizetési rend-

szert Kanaánjába. Nekünk a vetés jutott osztályrészül, mások lesznek a kik aratni fognak.

Ne késsünk azért elvetni a magvakat, ha azt akarjuk, hogy azok egykor gyümölcsözzenek.

Ne késsünk a hatalmunkban álló eszközöket felhasználni célunk megközelítésére.

Megpendült az egyházak csoportosítási eszméje, ragadjuk meg ez életre való eszmét, s törekedjünk annak keresztül vitelén. Az egyházak csoportosítása alkalmával, kedvező alkalom fog nyilni a kepe megváltási magtárak felállítására, a mikor a csoportosított egyházak, magok megrovása nélkül, az addigi kepe egy részét e célra fordíthatnák.

Addig is ernyedetlen buzgalommal kell munkálni azon, hogy önkéntes adakozás útján magtárak állíttassanak fel, a kepe törlesztésére.

Reá kell birni az egyházakat, hogy e töke neveléséhez járuljanak szorgalmi jövedelem előállításával is.

És végre, a mely egyházak különböző jövedelem forrásokkal rendelkeznek, kísérletet kell tenni, azoknak valamelyikét — az egyh. tagok saját érdekében — a kepe-törlesztési magtárba ajánlatni fel.

Azután, lelkiismeretesen felügyelni arra, hogy ezen alap hiven kezeltessék és semmi belőle más célra ne fordíttassék; ugy arra is, hogy ha a magtár oda növi ki magát, hogy további kezelése sok nehézségekbe ütközik, vagy már megrontója lenne alapítóinak, részben pénzzé változtassék, s takarékpénztárilag kezeltessék.

A három utóbbi ajánlat keresztül vitelére célszerű lenne az egyh. megyei közgyűléseknek saját kebelökből lelkes, a nép nyelvét és bizalmát bíró emissáriusokat küldeni ki az egyes egyház községekbe, s hiszem, küldetésök megteremné az óhajtott gyümölcsöt.

És most bevégezem cikkemet, elismerve, hogy semmi rendkívülit, vagy újat nem mondtam el; a a mirek oka könnyen kimagyarázható. Forrás megnyitásáról van a szó, melynek pénzt kellene csörge-dezni. Ámde, e forrás előtt két hatalmas démon állt: a szegénység és a vallásos lágy melegség.

De, avagy nem győzedelmeskedett-e Dávid Goliáton? Ne csüggedjünk! Előre!

Zsombok, jan. 18. 1876.

Mike Lajos.

Iskolaügy.

Emlékirat a vallás-oktatás ügyében.

(Folytatása és vége.)

Mi hiszszük és teljes meggyőződésünk, hogy minden erkölcsnek alapja a vallásosság. Bünt követnénk el isten, ember és állam ellen, ha nem vallás-erkölcsösen nevelnénk: mert minden nevelési elvnek sarkalatos pontja csak ez lehet; és a közös iskola lehet az, mely ésszt, szívet a természet megdönthetetlen törvényei szerint vezet fejlődéséhez, s a gondosan nevelt alanyt minden vallásfelekezethoz átadhatja, hogy oltsák belé a nemes szemet.

Igen, minden erkölcsnek alapja a vallásosság; de az nem áll, hogy vallásitanítással lesz erkölcsös az ember, hanem erkölcsös neveléssel lesz az ember vallásossá s a vallás szilárdá teszi erényeiben.

A kedély fejlődése sem eszközölhető más elvnek alapján, mint „közelebről a távolabbira,“ „ismertről ismeretlenebbre.“ A vallást tehát nem lehet a dogmákon kezdeni, hanem a közel álló emberi erényeken; a földi lényt a jónak, igaznak megnyerni, hogy becsületos jellem épüljön benne; isten és felebaráti szeretetben nevelni; példázatok és eleven képekkel keresztül vezetni az ember rögzös utain, hogy lelki szemei megnyiljanak az érzék fölötti hitelveknek.

Igen, a pedagogia azt mondja: vallásosság jöjjön el a te országod, hogy erkölcsös társadalmunk legyen s azért nem elégszik meg e szóval „vallásosság,“ hanem még annak egy jelzőjét akarja valósítani, egy jelzőnek magasztos felfogását a szívekbe vezetni s ez: az „igaz vallásosság.“ S midőn látja, hogy helytelen módok mellett vakbuzgó, képmutató, vallásgyűlölő emberek nevelkednek; midőn meg van arról győződve, hogy az igaz vallásossághoz kiművelt érzélem szükségeltetik: erkölcsileg kötelezve érzi magát kimondani, miszerint lehetetlen, hogy a vallásitan kezelésé az elemi iskolákban a szívet művelje; lehetetlen, hogy a vallásosságra vezessen, mert kezelésé minden neveléstani elv nélkül való.

IX. Pius mondá: „Jobb a gyermekeket nem iskoláztatni, mint oly iskolába küldeni, hol hitök veszélyben forog.“

Napoleon pedig így nyilatkozott: „Akár republikánus, akár monarchista, akár katolikus, akár vallástalan társadalmat akartok, erre a polgárokat az iskolában kell nevelni.“

Társadalmunkat azzal vádolják, hogy vallástalan. Igaz, és erre már századok hosszu során az iskolában nevelik az embert.

Nem is lehet másként. Az a gyermek, ki fejletlen tehetségeit kénytelen megerőltetni, hogy előtte érthetetlen szavakat, megfejtelten dolgokat ültessen emlékezetébe, — fáradtan dobja el a könyvet s gyűlölet támad lelkében azon tárgy iránt, melylyel anynyit kinezák. Ő előtte az csak kérdés és felelet, melyet meg kell tanulnia; előtte az imádkozás, a templombajlás oly kötelesség, melynek elmulasz-

tása még büntetést is von maga után. Ejjofjtott gyűlölet táplálkozik a gyöngé kebelben s midőn az ifju lerázta az iskola porát, kineveti, megveti a vallásosságot, melyet csak külsőségekben tanult ismerni, de annak átérzésére nem neveltetett.

Kérdezzük meg felnötteinket, mért oly hithidegek? — Azt fogják felelni, hogy a hittanítás vallásos túlzásával, észszerűtlen módoktatával oltotta beléjük a hiteközőnyösséget.

Midőn Nagyméltóságod előtt ily terjedelmes érvelést bátorkodtunk tenni a vallásitanításról, nem mulaszthatjuk el, hogy annak egyéb hatását és következményeit is az elemi iskola tanulóira be ne mutassuk; illetőleg azt, hogy a vallásitan tárgyánál és alkalmazásánál fogva a törekvőt kedvében lohasztja, a gyenge tehetség fejlődését akadályozza s megbuktatásuk által az előhaladást gátolja.

Ez a második és harmadik indok, mely ez emlékirat beterjesztésére serkentette egyesületünket.

Csak előbb említettük, hogy a gyermek fáradtan dobja el a könyvet, midőn szelleme elvesztette a rugékonyságát, midőn kitartása gyengült. A vallás-oktatásnál szerzett közőny nem hagyja el keblét, könnyen az érzélem tompultsága áll be, kedvetlenül hallgatja a tanító erkölcsi oktatásait, milyenekről neki már anynyi csodákkal kevert leckét kellett betanulnia; a mindennapi életből merített példák már nem hatnak reá oly ingerrel, hogy akaratát tette inditanák. A dogma megelőzi mindig a tervszerű erkölcsi nevelést s a tanító előadását újdonságától megfosztja.

Nem is akarjuk említeni azon ellentéteket, melyek az érzékfölötti, tételes s — a való igazságoknál előjönnek, melyek egyik vagy másiknak hitélet csonkítják, értékét súlyesztk s így az oktatás eredményét kétesse teszik.

Főntebb, hol a vallásitan anyagát körvonaloztuk s kezelését bemutattuk, kitünt, hogy a vallás-oktatás az elemi iskola vezérelveivel semmi össszhangzásban nincs; — most abból való következtetésünket mindenki helyesnek itélendi, ha azt mondjuk, hogy a jelzett hittani és bibliai anyag és közlési mód a gyermek tehetségének fejlődését akadályozza s az elemi iskolát célja elérésében nehezíti, sok esetenél meghiusítja.

Még röviden vonatkozni kívánunk oly tényre, mely nyilvánvalólag bebizonyítja, hogy a vallásitan és kezelése mily kártékonyan hat a gyermek előhaladására. — Ez a vallásitanból való buktatás.

Szomorú tények állnak előttünk az országban: de hogy körünkből hozunk példát, csak Arad városát emlíjük, hol 1875-ik évben 104 tanuló lett a vallásitanból megbuktatva, közöttük több olyan, kik kitünő, jeles tehetségűek, erkölcsi viseletükben példásak, dicséretesek.

De lehet-e más eredményt várni, mint ily következtelenséget. Pédás erkölcsi viselet mellett a vallásitanból megbukni: ez kiáltva vádolja a vallásitanítás módszerét, hogy a hitben nem nevelnek, nem a szívet itélik meg, hanem az ész által betanult vallomás kedves előttük s kikkel már meguntatták az elvont tanokat, azokat megbün-

tetik a saját öröklött tévedéseikért; igazságra tanítanak s első sorban ők igaztalanok.

Elmondjuk-e a buktatás következményeit, hogy az előre törekvő tanuló az osztály ismétlésénél kedveszegetten keres nyughatatlan elméjének szórakozást s elhanyagolva magát, gyakran jövőjét kockáztatja, letért a jó utról, hivatottságát nem találja föl többé s a társadalom vesztett egy embert, ki anynyi előtt példaként állhatott volna. Vesztettünk egy embert, mert nem nevelhettük felvilágosult elveink szerint.

Nem, ez nem lehet — mondja a pedagogia — az erkölcsöt, a vallásosságot mételeyezük meg, az előhaladást fojtjuk el, ha önvétke nélkül büntetjük a tanulót, s önmagunkat hazudtoljuk meg, midőn azt mondjuk, hogy vallásosan nevelünk s neveltjeinket jó képesség mellett megbuktatjuk. Vallásból elbukni; azért a mit hinni, érezni kell — büntetve lenni! — ez oly következetlenség, milyen körünk pedagogiai elveire csak szégyent hozhat a jövő előtt.

Valamint igaz az, hogy a fejletlen iskolás gyermeket erkölcsi viseletében nem lehet megbélyegezni, úgy következetesen igaz, hogy vallásából nem lehet megbuktatni.

Igy egybevetve az okot és okozatot, tisztán áll előttünk, hogy a vallás tananyaga mostani beosztásában kár nélkül nem állhat meg az elemi iskola tárgyai között s kezelési módja, meszsze elmaradván az előhaladott nevelés-oktatás elveitől, határozottan elítélendő.

Mindamellet különösen meg kell jegyeznünk, hogy mi nem kívánjuk kétségbe vonni a vallás-kezelők szakavatottságát és jóakarátát; a rendszer hiányait nem is tőlük származottaknak vesszük, — hanem egyenesen a püspöki kar hivatásköréhez tartozónak hisszük a káték reformálását eszközölni s alattas közegeiket utasítani, hogy a vallástani az elemi iskola keretébe illeszszék, hogy ez által az elemi iskola célját a vallás-erkölcsös nevelésben hathatósan elősegíthessék.

Midőn ezekben bátorkodtunk elmondani a vallástani-tásra vonatkozó nézeteinket — Nagyméltóságodhoz, a vallás- és közoktatási miniszter urhoz intézzük kérelmünket, kinek kezébe van téve népnevelésünk fejlődése — méltóztatnék nagy hatású intézkedésével a vallás-oktatást odaségiteni, hogy az elemi iskola céljaihoz, elveihez s módosításaihoz idomulhasson.

Nagyméltóságodnak hódoló tisztelettel,

Arad, 1875. dec. 15. Az aradvidéki tanító-egyesület nevében: Nagy József, egyes. elnök. Györgyössy Rudolf, egyes. jegyző.

Az igazgató-tanács kis üléséből.

Kolozsvártt, január 23-n, 1876.

Elnök: gr. Mikó Imre ő nmltsga. Jelen voltak: főt. Nagy Péter, püspök, id. gr. Bethlen János, Ince Mihály, dr. Kolozvári Sándor, Sárkány Ferenc, Szabó Ádám, Szász Béla és Bodor Antal, titkár.

1. Főt. Nagy Péter püspök aa. elintézés végett átteszi a n.-baconi község nébány tagja által a pap-választó bizottság s különösen annak elnöke eljárása ellen a hozzá intézett panaszt s felfejti, hogy a mellékelt bizottsági jegyzőkönyv szerint a pap-választást elrendelő határozat fel sem olvastatott, többek által beadott azon kérésnek, melyben egyik pályázó lemondása folytán pót- vagy új-pályázatért folyamodtak — részben helyet adott. A nagy-baconi pap-választás vezetésével sz.-udvarhelyi e. megyei esp. aa. bizatlik meg, s külön utasítás mellett felhivatik, hogy a lemondott hatodik pályázó helye az eddig jelentkezettek közül betöltésével, a pap-választást mielőbb vigye keresztül.

2. A n. m. kultus miniszter ur a maksai egyh. község felekezeti fiu iskola helyiségének felsőbb jóváhagyás nélkül, községi iskolai célra átvétele ellen tett felterjesztésre, leiratilag tudatja, hogy a községi iskola ez időben való fentartása felfüggesztetett, figyelembe ajánlva a felekezeti fiu iskolának a törvény értelmében leendő berendezését. A leirat közöltetik esp. aa. utján az egyh. községgel a szükséges intézkedések megtétele végett.

3. Nagy Lajos esp. jelenti, hogy a vizsgáló bizottság a déézsaknai egyh. községbe kiszállása alkalmával, tudomására jött azon törvénytelen eljárásnak, hogy azon egyh. község, felsőbb jóváhagyás nélkül, 36 frt évi bérfizetés mellett, átbocsátotta állami iskolai használatra iskolai és tanítói épületét. Egyházi vagyon, valamint az egyház községek által csak egyházi jóváhagyás mellett adható át, úgy az állam közegei által is csak ily jóváhagyás igazolásával vehető át, s mivel a törvény határozott utasítása jelenleg is tekinteten kívül hagyatott, az eljárás megsemmisítése s az illető tanfelügyelőnek a törvény intézkedései megtartására utasítása végett, a n. m. kultus miniszter urhoz felterjesztés inteztetik.

4. Esp. aa. felterjeszti a bölöni egyh. község kérvényét, melyben annak megengedéséért folyamodik, hogy tisztességes lakáson s egy pár föld használatán kívül, a papi fizetést évi 600, a tanítói fizetést 250 frtra emelhesse és részben a hivek által 10 éven át vagyonságuk arányában befizetendő kepe-váltási tőke alapon a kepezést 10 év mulva törölhesse el. A hivek buzgósága elismerésével, némi módosítással a kérelemnek hely adatik s esp. aa. felhivatik, hogy a felküldött kimutatásokban felvett jövedelmekről meggyőződést szerezve, a hitelesítendő kimutatókat a módosított díj-levelekkel küldje fel.

5. A sz.-udvarhelyi egyh. megye tanácsa jelenti, hogy a woldorfi egyh. község papi állomására háromszori köröztetésre sem jelentkezett pályázó s a jelenlegi csekély jövedelem mellett, a papi állomás betölthetősére kilátás nem lehet, holott annak betöltését nemzeti és felekezeti érdekek egyaránt követelik, s kéri ezen papi állomás jövedelme emelésére az állam-segélyből évenként 100 frtot utalványozni. A felfejtett indokok tekintetéből évi 50 frt államsegélyi összeg rendszeresítettik.

6. Főt. Nagy Péter püspök aa. átteszi ellátás végott a ballai egyh. község pap-választó bizottsága jelentését, mely

szerint a pap-választás alkalmával a hívek ujlag kijelentették, hogy a míg a megerősítés végett felterjesztett módosított papi díj-levél el nem láttatik, addig papot nem választanak. A módosított papi díj-levél nem levén megerősíthető, az egyh. község utasittatik a régi díj-levél alapján a pap-választás megejtésére s addig is, míg papot választanak, kötelesek a képét a régi díj-levél értelmében pontosan befizetni.

7. A k.-ajtai egyh. község kéri az egyh. tanácsa határozata feloldásáról 2000 szál fa eladása iránt egy brasói társulattal kötött vásári szerződvényét megerősíteni. Roszaltatik az egyh. község előljárósága azon szabályellenes eljárása, hogy a szerződvényt előleges jóváhagyás nélkül megkötötte, sőt tetemes előleget is vett fel, azonban a vásári ügylet felbontásából az egyh. községre háromolható

tetemes kár megelőzése tekintetéből, az egyh. község előljárósága felelőssége mellett, megerősítettik.

8. Szakács István esp. jelenti, hogy a n. m. kultus miniszter ur nem fogadta el 'a kalota-szentkirály-zentelki felekezeti iskola épületnek községi iskolai célra áthocsátásához kötött azon feltételt, hogy a kérdéselt iskolai épület díjmentesen csak három évre engedtetik át, mivel a politikai község magára vállalta iskolai helyiségről való gondoskodást s így ezen ügy a politikai és egyh. községek között intézendő el. Esp. aa. útján a politikai község értesítettik, hogy az egyh. község iskolai épülete díjmentesen csak is három évre bocsáttatik át, mely idő alatt a célba vett községi iskolai épület felemelhető.

Ellátatott ezeken kívül még 12 ügyszer.

B—r A—l.

TÁRCA.

Adalékok az erdélyi ev. reform. egyház történelméhez.

II.

(Folytatása és vége.)

Continuatio historico-chronologica pro meliori esse et ordine.

Komáromi István nagy lelkű Isten szolgája holtán 1705-ben M.-Vásárhelyről hivatott Nádudvari Péter, ki is ez következőkben örökké él mi nállunk 1-o. lelket átható kedves beszédeiben. 2-o. buzgó könyörgéseiben és most is sokaknak szájokban élő praedicatióiban. 3-o. az atyafiak ellen maga oppositiojában in rebus legitimis. 4-o. in demonstratione veritatis hujus, quod nimirum Hungarici Reformati Pastores Saxopolitani non edant panem Saxonicum, verum Saxones edant Hungaricum. 5-o. quod fuerit Decanus perpetuus, proque Superintendente Reformato a multis candidatus. 6-o. nemcsak a reformatusoknál, hanem az ellenkezőknél is maga viseléséért nagy becsületben tartatott. 7-o. ezt a chronológiát ő elaborálta.

Váraljai Dániel 1706-ban contingált halála után K.-Vásárhelyi Mihály sorostélyi papságából eodem anno hivatott. Ez abban hires: 1-o. nagy theologus és linguista volt, melyért N.-Enyedén professorságra választatott volt is. 2-o. Sincerus ember volt. 3-o. a Sindicatust in Capitulo és a Notariatust in Consistorio Saxopolitano Reformato holtig viselte. 4-o. A keresztelő kannát együtt ő csináltatta. 5-o. Magnus osor erat vitiorum.

K.-Vásárhelyi Mihály 1725-ben meghalván, eodem anno circa calendis July hivatott Patai János Küküllő-Szentmiklósról, a gróf Bethlen József udvari papságából, és ugyan Vásárhelyi Mihálynak is succedált a második parochiában.

Nádudvari Péter 1726. 3-a Novembris meghalván, hivatott Patai János mellé Kamarási Pál Fogarasból eodem anno, Nádudvari Péternek sokakban mássa, sokakban

tovább és többre ment hatalmas Apollós. Ez ezekben emlékezetét hagyta: 1-o. Maga collegájával soha nem veszekedett, s mások csudájára jól s békességben élt. 2-o. Hanem ha nagy impedimentuma volt, a maga heti officiumát soha el nem mullatta. 3-o. Az harangozást collegájával együtt az atyafiak pretensiójára pro eorum lubitu nem engedte. 4-o. Scire videbatur, quod non didicit. 5-o. Fortunatissimus erat in verbis, memoriaque gaudens admirabili. 6-o. In latinismo erat secundus Cicero. 7-o. Collegájával együtt mind a clastronak, mind a pápisták dézmájának általadásában (aliis consentientibus) contradicált.

Patai János 1720. 3-a Septembris meghalván, hivatott eodem anno 24. Decembris K.-Vásárhelyi Péter, károly-fejérvári papságából.

Kamarási Pál 1735. 30. Januarii meghalván eodem anno die 16-a Martii helyében repraesentáltatott in 2-a Parochia K.-Vásárhelyi András, ennek előtte sárdi reformatus prédikátor, és a k.-fejérvári reformatus tractusnak érdemes notarius. Most élünk Isten kegyelméből a két Vásárhelyiek, Péter és András.

Vásárhelyi Péternek collisioja esvén az ekklesiával nagy és terhes dolgokban, melyeket a helytelen inquisitiokkal maga causált, a competens Venerabile Antesylyvanum Capitulumnak forumán elsőbbsen suspendáltatott papságában, azután dékánóságában is anno 1739. die 24. Aprilis Szász-Sebesben, végtére anno eodem die 17-a Junii ugyan Szász-Sebesben az ekklesiától amoveáltatott, és extermináltatott, a mint ezen causában költ deliberatumok, melyek az ekklesia ladjában vagynak, bőven bizonyítják.

Vásárhelyi András a tiszteletes Fogarasi Pap Máté uram repraesentatiojakor megindítván a városnál lévő fél dézma dolgát, és protestálván, hogy az árendát nem léválja, eodem anno 1742. az egész dézmat sok bajjal és fáradsággal kezéhez vette, ineálván a reformata ekklesiával ezen dézmáról contractust, melynek az ekklesia ladjában kell tartatni, és így volt ez a dézma a város kezénél 135 esztendő alatt.

Fogarasi Pap Máté 1742. die 21. Februarii majori voto választatván K.-Vásárhelyi Péter, successorának 26 voxokkal, die 26-a februarii ejusdem anni 1742. ment el Szászvárosról Vásárhelyi Péter repraesentáltatik penig Fogarasi Pap Máté eodem Anno 26. Aprilis, ki is annak előtte volt a szathmári reformatum gymnasium professora.

Fogarasi Pap Máté hirtelen kimult e világból Anno 1745, die 27. Julii éjtszaka 12 óra tájban, és eltemettetésén 1. Augusti, helyében választatott 29 voxokkal mások felett Tiszt. Bardoc Pál uram Anno eodem 10 Augusti a Mélt. L. B. Naláci István ur ő Nagysága és Tekint. Zeyk István ur ő kegyelme, mint Supremus Curatorok praesentiajokban. Repraesentáltatott Bardoc Pál eodem Anno die 26. 8-bris, ki is annak előtte volt a szathmári reformatum gymnasium professora.

Közli: Szabó Károly.

A gyermekhalálózásról hazánkban.

A statisztika a számok nyomatékával mutatta ki már többszörösen, mily nagy százaléka a szülötteknek vész el honunkban, mielőtt önerőre fejlődhetett volna. Nemzetgazdaságtilag roppant mennyiségű munkaerő lesz semmivé, mely hazájának gazdagodására befolyhatott volna; a humanitás szempontjából pedig oly magzatok elhunytá fölött kell szomorkodnunk, kik nagy részben életképességök dacára a társadalom szervezetében rejülő hibák s halasztások következtében ragadtatnak el a telhetetlen halál által.

Néznünk kell, miként más nemzetek kisebb születési százalék mellett nagyobb mérvben szaporodnak, mint mi. Belgium például, mely évi középszámban 33 lélekre mutat fel egy születést, népességének gyarapodását kedvezőbb arányban tapasztalja, mint honunk, hol ugyan oly átlagos számitás szerint 24 lélekre esik egy születés. Hazánkban 27 ember közül hal el évenként egy s az őszes halálesetek felét túlhaladják a gyermekáldozatok, holott Belgiumban 43 lélekre esik egy halálózás s ennek alig 40 százaléka ér gyermekeket, mindkét esetben 5 éves koron alóliakat értve.

Hol keresendő ezen, a nép testét károsító szomorú jelenségnek oka?

Ha egyes különböző miveltségű családokat állítunk egymással szembe, úgy azt találjuk, hogy a kultura áldásos hatása alatt az utódok életben megmaradása biztosabb, mint a természeti állapot gondnélküliségre hajló fatalismusa alatt. A kultura, a természet törvényeit ismertetve velünk, int bennünket ezekhez alkalmazkodni, életviszonyainkon változtatni, hol kedvezőtlenek, életmódunkat megmástitani, ha a tudomány talált igazságainak meg nem felel. Ellenben a szellemi fejlődésben hátramaradtak a megszokottság rögzös pályájáról, akármily vészes legyen az, el nem térnek, s elhárítható bajukban nem felebaráti segítségért folyamodnak, hanem a sors titokteljes működésére bízzák magukat, vagy ha igen, úgy bizonyosan babonás kuruzslásnak adnak elsőbbséget okszerű orvoslás ellenében. — A természet oda látszik törekedni, hogy kiostálja a gyengéket, s ez az em-

berek primitív állapotában inkább sikerül, mint a haladás győzelmes ellenhatása alatt.

Ezen tény elég világosan utal arra, mi okozza gyermekhalálózásunk oly roppant százalékát.

Tekintsünk egy szegényebb paraszt-kunyhóba. Egy közép nagyságú alacsony szobában együtt lakik az egész család, férj, nő, gyermekek s csecsemő. Az ablak vagy az ablakok alig nagyobbak, de rendszeren kisebbek két \square lábnál, borus világosságot eresztve a szobába, s szellőztetésre vagy nem alkalmasak, vagy arra nem is használtak. Ha szárazak a falak, úgy porosításuk segítségével egyetemben az ajtó időnkénti percig tartó nyitásával ujul meg a szoba-levegő, bármily elégtelen módon történhetik is ez ily feltételek alatt. Ha nedvesek, s ennek következtében likacsai betömöttek, úgy nem csak nem segítik elő a légcserét, de gőzölgésük által még a levegő megromlására is szolgálnak. Padlózat hiányzik, vagy ha van, úgy azon is keresztülhat a talaj párolgása, közvetlen a föld felszínére vagy még mélyebbre levén fekve a ház talapzata.

Kinek alkalmá volt éjjel, reggel, vagy télen a nap akármely szakában ily lakszobába lépni, az tudja csak, mi az a párakkal telt levegő.

Jobb megértés végett szükséges elmondanunk, hogy a tüdőnek a test szervezetében a gyomoréhoz hasonló szerep jutott. Mint a gyomor, úgy a tüdő is a tápanyag felvételére szolgál, csak hogy a tüdő mindig ugyan egy tápszerrel él s annak részbeni átmenetét a vérben eszközli, míg a gyomor a változatosságot szereti, s emésztési dolgában még más szervek által támogatatik. S mint a gyomor úgy a tüdő is jó táplálék mellett ép marad, s rossz tápláléktól megbetegszik, hatását az egész szervezetre gyakorolván.

Tiszta, testünket üdítő s mellünket emelő állapotában a levegő éleny s légeny alkotórészei mellett csak parányi rész (1000:05) szénsavat tartalmaz. Páratelt s mellünket összeszorító állapotában pedig egész 5 résznyi szénsav jut 1000 rész levegőre. Rendszeren a lélegzett levegő élenye szivatik csak fel a vérbe, helyébe — mint elhasznált anyag — szénsav lépén ki, mit a kilehelés a levegőhöz vegyít. De a vérszejtek, möbó természetük folytán, a levegőben foglalt idegen s ártalmas, sőt mérges légnemeket is elnyelik, ha — mint a szénsav — parányi, ártalmatlan arányu hozzá vegyülésök helyett nagy mennyiséget képeznek. A szabad levegőben a kilehelt szénsav részint a növények, részint más tényezők behatása által — mint szél s eső — tűnik el, úgy hogy benne állandóan ugyanazon arányban fordul elő. Zárt teremben azonban ily kiegyenlítési tényezők hiánya miatt folyton nagyobb térfogatu leend, ha több ember lélegzik egymás mellett a nélkül, hogy a levegő felfrisítéséről gondoskodva volna.

S nem csekély az, mit egy ember rövid idő alatt kilehel. Felnőtt ember percenként 16-szor vesz lélegzetet, s a kilélegzett levegő óránként több száz köblábra rug, 1000 részre 40 rész szénsavat tartalmazván. Kisdedek átlag 26-szor vesznek lélegzetet percenként, s szinte nem csekély mennyiséget lehelnek az őket környező levegőbe. A talaj párolgása is fejleszt szénsavat szerves anyagok élenyítéséből,

s ezen szénsav a szoba melege által száll fel a lélegzett lég közé.

Ha a mondottak után még tekintetbe vesszük, hogy Pettenhofer tanár számítása szerint egy felnőtt embernek óránként 600 köbláb levegőre van szüksége, ha továbbá meg-gondoljuk, hogy azon légnek ujbbóli kilélegzése, melytől szervezetünk egészségének érdekében szabadulni törekedett, csak káros hatása lehet, hozzávetvén még, hogy tudónk sérül meg legelőbb a romlott levegőtől: ugy természetesnek találandjuk, hogy télen, mikor a gyermekek, különösen pedig a kisdedek, négy fal között fogva tartatnak s ezen négy fal között tüdőjüknek egészséges tápot nem lelnek, azok főképp tüdő-betegségek által rántatna: a sir szélére. Az orvosok régen tapasztalták már, hogy télen a gyermekbetegek nagyobb száma tüdőbajban szenved, s a statisztikusok ki is mutatták már, hogy az év első negyedében a gyermekhalálózást tulajdonlag tüdőbajok okozzák.

A fent leirt lakszobával egy kategóriába tartoznak az egyszersmind lakásul használt műhelyek, csak hogy itt még a levegőben uszó por is ingerli folytonosan a légzőszervek nyákhártyáját; továbbá a takaréktűzhelyes szobák, melyek még elkerülhetlen füstösségök által hatnak még kártékonyan a tüdőre. Mind ez esetben a gyermek gyenge szervezete rosszkad össze legelőbb s mind ez esetben a lélegzett levegő rossz minőségében keresendjük a gyermekhalálózás egyik főokát.

(Vége következik.)

„Bukurestből.“

Bukurest, január 16-án 1876.

Tisztelt szerkesztő ur!

Alig pár napja, hogy lezajlottak Romániában is a valóban zajos ünnepek. Ennél fogva, sietek beváltani ígéretemet, s közölni a bukuresti egyháznak számadását és anyagi állapotát, helyzetét.

A múlt 1875-ik évben volt egyházunknak 102 templombér-fizetője, kiktől begyűlt összesen 749 frank 10 c.

Keresztelés, esketés, temetésből	1494	70 c.
Persely-pénz	431	19 c.
Tőke- és kamat-bevétel	11946	01 c.
Különböző bevétel	4677	23 c.
223 adakozótól	2562	75 c.

összes bevétel 21860 frank 98 c.

Kiadások:

Lelkészi fizetés	1957	12 c.
Kántori fizetés	869	50 c.
Harangozóknak	144	— c.
Építkezés	14571	75 c.
Egyéb nagyobb összeget tevő kiadást a fennebiekkel összeadva tesz:	összesen 20366	62 c.
s így a pénztári készlet	1494	36 c.

Az egyház kamatozó fekvő vagyona az iskolával együtt: 8025 frt; és egy 5000 óles bor, mely teszen 1851 fr. 75 c.

Az iskola bevétele:	2183 fr. 74 c.
kiadása:	1847 fr. 90 c.
Készlet	335 fr. 84 c.

Egyházunkban született a múlt évben férfinenem: 45, ebből törvénytelen 16; a nőnemen 37, ebből törvénytelen 10, a szülöttek száma tehát: 82. Elhalálozott férfinenem: 48; nőnemen: 27. Összesen 75. Így a szülöttek száma a halottakét felülmulja 7-el.

Házassági szövetségre lépett: 16 pár.

Más felekezetből átállott: 4.

Ezek megemlítése után, bátorkodom előljároságunknak egy határozatát közölni, még pedig rövidség okáért csak kivonatilag.

„Múlt év december havában tartott előljárosági gyűlésen „Értesítés és felhívás“ címen egy iratot bocsátott közre a bukuresti özszeses ref. hivekhez, melyben fejfejtvén, hogy évek óta küzd egy célért, mit örömmel tudatja, el is ért, t. i. kiegyezni az erdélyi ev. ref. ft. egyházkerülettel, elismerni annak fonsőségét, stb.

A kiegyezés módozatainak eléterjesztése után megemlítve, hogy a közelebbi építkezés a kegyes adakozók buzgókodása mellett is, az egyház és iskola jelentékeny özszeget vette igénybe. Egyfelől ennek helyreépítése és a fizetéses egyházi hivatalnokok díjazhatása tekintetéből; másfelől ama folyvást előtte lebegő céltől indítatva, hogy vesse meg alapját egy szép és tartós jövendőnek, melyben hitfelekezetünk, nevelésügyünk és nemzetiségünk érdekében sikerrel hathasson, s egyházközségünk e főváros méltóságához illő tekintélyben tünjen fel, ezen rendszabályokat alkotta:

I. Ezen egyház „rendes“ tagjául csak az ismertetik el, ki az évi templombérfizető valamelyik osztályába, törvényes kötelezvény kiállítása mellett, magát beiratja s kötelezettségének eleget tesz.

II. Templombérfizető osztálya:

az első osztálybeliek fizetnek egy évre	15 frankot,
a második	10
a harmadik „ „	5 „

Előljárok a két első osztályból választhatók és bírnak egy szavazati joggal; a harmadik osztálybelieknek fél szavazati joguk van.

III. Stola-dijak:

1. Keresztelés: templomban	7 frank, háznál	14 fr.
2. Esketés: templomban 3-szori hirdetéssel	17 fr.	
	2-szeri	32 fr.
	1-szeri	45 fr.

Háznál mindenik több 12 frankkal.

3. Temetés: Imával a) gyermekeknél	15 fr.
b) nagyobb koruaknál	18 fr.

Ima és búcsuztatóval:

a) gyermekeknél	25 fr.
b) nagyobb koruaknál	30 fr.

Ima, prédikáció és búcsuztatóval:

a) gyermekeknél	40 fr.
b) nagyobb koruaknál	50 fr.

Ide lévén beszámítva a sir-ásás is.

IV. Váloperek:

- a) Idézés 6 fr.
 b) Ágy és asztaltól való elkülönítés 65 fr.
 c) Teljes elválás 80 fr

V. Confirmálás:

- Minden növendéktől 3 fr.

VI. Mind azok, kik szabályszerű beiratkozás és pontos bérfizetés útján nem léptek az egyház rendes tagjai sorába, az általok igénybe veendő egyházi szolgálat tételért — a minőséghez képest — a fennebbi díjt kétszeresen tartoznak fizetni, s egyszersmind sem az egyház ügyeihez böleszólási, sem választásoknál szavazási joguk nincs.

Megjegyzem, hogy a stola-díjak orosz lány része, az egyházat illeti. Lelkész stóla a fennebbiekből, keresztesítés: 1 fr; esketés: 2 fr. 50 c.; temetés: 2 fr. 50, 3 fr. és 6 frank, a szertartás milyenségéhez képest; válopér teljes bevégezése: 14 fr.; minden confirmálandó ifjútól: 1 fr. 50 c.

Ezek azon törvények, melyek alapján van szervezve egyházunk jövőre. A stola-díjak — csekély módosítással — eddig is így voltak; módosulás csak azokra nézve történt, kik birnak ugyan fizethetési képességgel, de nem rendes tagjai egyházunknak.

A szegényeknek, ha valódi szegénységüket két egyházi előljáró által igazolják ingyen tételik meg a szolgálat.

E szabályzat széthordozására, a tagok felkeresésére és összeírására az előljárók vállalkoztak. Kik Bukurest nagy kiterjedését ismerik, velem együtt köszönetet kell mondaniok nekik! Ezen fáradságos lépés azon tekintetből is fontos, mivel így talán sikerül — ha nem is egészen teljes — statisztikai kimutatást készíteni itt lévő hitsorsosainkról. Tökéletes nem lesz biz'a, mert a boér házakban szolgáló cselédek közül számosan fognak kimaradni akkor is. Hát még más helyt bányan vannak?

A munkálat még nincs bevégezve, de örvendetes sikerrel foly. Adja Isten, hogy az eredmény mind szellemileg, mind anyagilag nagy legyen!

Melyek után maradok

alázatos tisztelettel:

Gyárfás Albert,

Bukuresti ev. ref. id. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

== A hétfalusi magyarok irányában a brassóvidéki szászok még mindig a legméltatlanabb bánásmódot követik. Hogy csak egy esetet említsünk fel: a vallás- és közoktatási miniszternek múlt évi nov. 2-ről kiadott azon határozatát, mely szerint a miniszter „a brassó vidéki ág. hitv. magyarajku egyházaknak az erdélyi ág. hitv. egyházkerület kapcsolatából kiválását s valamelyik távolabbi ág. hitv. egyházkerülethez csatlakozását sem saját önkormányzati s közigazgatási érdekeikkel összeegyeztethetőnek, sem az állami főfelügyelet gyakorolhatása szempontjával megegyeztethetőnek nem találta,“ a consistorium két hónapi várakozás után, ismét a német nyelvű átiratban küldötte meg a magyarajku egyházaknak, még pedig akként, hogy kihagyta a ministeri leiratból mindazt, a mi a várakozásukban csalódott magyarajku egyházakra nézve e keserű labdacsof némi megédesíthetete volna.

== Az amerikai nők munkaképesítése. Az Egye-

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

sült-Államokban jelenleg 13 millió 970,079 nő van 10 éven felül. Ezek közül 1.836,288 önmaga keresi kenyerét. — Földmiveléssel foglalkozik 396,968, szellemi munkával (tanítónő, színésznő stb.) 1.066,672, kereskedelmi üzletben van 18,698, iparos munkánál 353,950. Az összes foglalkozási nemek száma 338. Így van pl. 115 író, 67 nőlelkész, 24 fogorvos, 5 ügyvéd, 4 szobrász, 89,700 tanítónő, 15 bankár, 32 kereskedelmi ügynök, 8 sörfőző, 3 építész, 228 photograph, 33 fegyvergyáros, 2559 gépész, 1495 betűszedő stb. Nálunk mindedig egyetlen nőipartanoda teng s a tanítónők állásán kívül a magyar nő más szellemi munkára alig alkalmaztatik.

== Az egyházpolitikai küzdelem Észak-Amerikában. Már több ízben említettük, hogy az Egyesült-Államokban a katholicismus mily meglepő hódításokat arat. Most az angol lapok érdekes adatokat közölnek, hogy az amerikaiak közt nem csak a katholicismus, de a Bismarckismus is mily hódításokat tesz. Már évek óta működik egy „Order of The American Union“ c. titkos társulat, melynek tagjai többi közt Grant, köztársasági elnök és több washingtoni kormányfőru. A társulatnak mintegy 75,000 tagja van, kik belépésükkor mindenféle szertartások után esküt tesznek arra, hogy küzdeni fognak a papismus ellen, védeni fogják a felekezet-nélküli iskolák rendszerét, nem engedik, hogy felekezeti iskolák az állampénztárból segélyeztessenek, sőt arra is, hogy ellenezni fogják, miszerint bármi közhivatalra katholicus ember választassék.

== Görögország tanügye. A görögországi közoktatási minisztérium által közrebocsátott statisztikai kimutatás szerint 1874-ben az athéni egyetemnek volt 1352 hallgatója és pedig 30 a hittani, 571 a jogi, 546 az orvosi, 142 a bölcseleti karban és 63 a gyógyszerészeti tanfolyamban. Rendes tanára volt 43, tiszteletbeli 1, rendkívüli 9, magántanára 18. — A középtanodák száma volt 18; ezekben 120 tanár, 2460 tanuló. — Polgári tanoda volt 136, melyekben 280 egyén tanított s 7646 fiu tanult. — Néptanoda fiuk számára volt 989; ezekben 1040 tanító és 63156 tanuló. Néptanoda leányok számára 138, melyekben 165 nő tanított s 11405 lány tanult. 12 egyéb tanodában volt 85 tanító és 681 tanítvány. — Engedélyezett magán- és társulati nevelőintézet volt 100, melyekben 6888 növendék tanult. — Engedély nélkül fennálló magántanodákba járt 6800 tanuló. 1874-ben tehát volt összesen 1394 tanintézet 93,588 tanulóval. Ha ezt összehasonlítjuk az 1830-ik évi tanügyi állapottal, midőn egész Görögországban 110 tanintézet és 9240 tanuló volt, kitűnik, hogy azóta a tanintézetek és tanulók száma megtízszerezedett.

== Az angyalok, mint a zivatár okozói. Schwerinben egy tizenhárom próbás orthodox lelkészszel, ki egyttal gymnazialis tanár, történt meg nem rég a következő mulatságos eset. A zsidó, babyloniai s keresztyén mythológiában az angyalok, tudvalevőleg, nagy szerepet játszanak, habár működésük egészen különféleképp magyaráztatik a különböző felekezetek által. Starck pastor, így hívták ama nevezetes protestans ultramontant, a szent könyvekből legközelebb azon nevezetes felfedezést tette, mely bizonyára korszakot fog alkotni a keresztyén természettanományban, hogy a zivatárokat az angyalok okozzák. Midőn egy gymnázista növendék elég oktondi volt, e tételt kétségbe vonni, a jámbor férfiu egy posleves által bizonyította be állításának igazságát. A tanuló ökölcsapással érvelt s mintegy tíz percig tartó orthodox és liberalis verekedés után csakugyan győző lett. Az „angyalok“, kik legalább e zivatarnak kétségkívül okozói voltak, valószínűleg a be nem avatkozás elvének hódoltak s ez alkalommal cserben hagyták derék védőjüket.

Felolós szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.